

Zoetermeer Dorp

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Ton Vermeulen

(red. Axel Wiewel)

Verschenen in Het Huisnummer 1994 – 1999

en Vidomes Magazine 1999 – 2001

Samengaan Zoetermeer en Zegwaard kostte de nodige moeite

Zoetermeer in de huidige vorm bestaat pas sinds 1935. Dat is even schrikken voor mensen die menen dat de gemeente ruim zeventienhonderd jaar oud is. Inderdaad werd in 1981 officieel 'gevierd' dat 'Soetermeer' en 'Seghwaerde' zeven eeuwen geleden voor het eerst op een document werden genoemd als stukken grond die Graaf Floris V zou hebben verkocht. Die - overigens zeer sobere - viering was gebaseerd op de oudste vermelding van de gemeente Zegwaard uit 1281. De oudste vermelding van Zoetermeer dateert echter uit 1269! In dat jaar gaf graaf Floris V een tiende van de opbrengst van landerijen in Zoetermeer aan ambachtsheer Boudewijn van Noortwijk. De herdenking van zeven eeuwen Zoetermeer had dus feitelijk al in 1969 moeten plaatsvinden! Eén van de gevolgen van die constatering is dat Zoetermeer in 2069 achthonderd jaar 'bestaat'. Tijd genoeg dus nog om een deugdelijke viering voor te bereiden.

Zoetermeer als plaatsnaam bestaat dus al sinds 1269. Zoetermeer als bestuurlijke eenheid samen met Zegwaard bestaat pas 1935. In dat jaar werden beide gemeenten samengevoegd. Een logische stap omdat beide dorpen tegen elkaar aan lagen, vloeiend in elkaar overliepen. En dat niet alleen, de bewoners kerkten samen in één Hervormde, één Rooms Katholieke en één Gereformeerde Kerk. Er was één openbare-, één christelijke- en een RK-school en het ledenbestand van de diverse verenigingen was opgebouwd uit beide gemeenten. Het

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer-Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie die in elke editie van Het Huisnummer staat. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Dat feit markeert het begin van een serie waarin 'het verleden' van Zoetermeer ter sprake komt. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeeders van toen', historici, oude documenten en notulen van de gemeenteraad probeert free-lance journalist en tekstschrijver Axel Wiewel zich een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet kennen. Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote uitgroei van Zoetermeer begon. In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op Zoetermeer en Zegwaard, rond 1935, het moment waarop beide gemeenten samengaan.

spoorwegstation, in 1868 geopend, heette 'Soetermeer-Segwaarde', en politie en brandweer, nutsbedrijven zoals waterleiding, gas en electriciteit konden net zo goed functioneren in één gemeente als in twee, zo redeneerden velen.

Eén burgemeester voor twee gemeenten

De eenheid van de twee gemeenten wordt goed zichtbaar door de functie van de burgemeester en de secretaris. Al vanaf 1894 zit C.L.J. Bos de raden van beide gemeenten voor. Tot 1912, wanneer hij door zijn hoge leeftijd - 70 jaar - het besturen van Zoetermeer aan zijn zoon - F.S.G. Bos - overlaat. Hij blijft dan voorzitter van de gemeenteraad van Zegwaart. Na zijn overlijden op 26 augustus 1917 neemt zijn zoon F.S.G. Bos het burgemeesterschap van beide gemeenten op zich. Vanaf dat moment worden Zoetermeer en Zegwaart door één burgemeester bestuurd. Daar komt tot de vereniging op 1 mei 1935 geen verandering meer in.

Zoetermeer rijk, Zegwaart arm

Het samengaan van beide gemeenten heeft nogal wat voeten in de aarde gehad. De vereniging was ook een belangrijk onderwerp van beschouwing in het toenmalige Christelijk Weekblad De Courant voor Zegwaart-Zoetermeer en omstreken, nóg belangrijker dan het binnenlandse en buitenlandse nieuws, gezien de prominente plaats van de beschouwingen op de voorpagina. Voor de billijke prijs van 65 cent per kwartaal - bij vooruitbetaling - of zes cent per afzonderlijk nummer konden de voors en tegens van de vereniging van beide gemeenten worden gevolgd. Hoewel veel bewoners een samengaan

Burgemeester C.L.J. Bos (midden) was de eerste burgevader van zowel Zoetermeer als Zegwaart.

Foto: Historisch Genootschap Zoetermeer

Begrafenis burgemeester C.L.J. Bos 1917 Dorpsstraat Zoetermeer

JULI 1994

van Zoetermeer en Zegwaart als een logische stap beschouwden, waren er toch ook tegenstanders. Om allerlei redenen, waarvan financiën niet op de laatste plaats kwamen. Zoetermeer was een 'rijke' gemeente, Zegwaart daarentegen was 'arm'. Tegenstanders van de vereniging, die hun krachten hadden gebundeld in 'Het comité van actie tegen vereniging Zoetermeer met Zegwaart', vreesden dat Zoetermeer zou moeten opdraaien voor de nadelige financiële positie van Zegwaart. Niettemin waren er in de jaren dertig van de twintigste eeuw volgens de overlevering meer dan 200 zelfstandige bedrijven en neringdoenden gevestigd, tegen 50 in Zoetermeer. Vóórstanders van het samengaan wezen er op dat beide gemeenten zowel in geografisch als maatschappelijk opzicht 'als één geheel te beschouwen zijn'. 'Het gescheiden houden van administratie en bestuur van de delen van dit gebied bevordert de bloei van het geheel niet', zo stelden de besturen van de voor deze gelegenheid vier samenwerkende kiesverenigingen - De Anti-Revolutionaire Kiesvereniging, de Christelijk

Historische Kiesvereniging, *De Kiesvereniging der Staatkundig Gereformeerde Partij* en de *Kiesvereniging 'De Vrijheidsbond'*.

Verkapt referendum

Op 10 mei 1933 gingen de bewoners van Zoetermeer en Zegwaart naar de stembus. Ze moesten hun stem uitbrengen op één van de kandidaten van drie lijsten. Uit de gekozenen zou een commissie worden samengesteld die zich over de vereniging van Zoetermeer en Zegwaart moest uitspreken. Lijst 1 werd aangevoerd door A. Baars, lijst 2 door J. Hoogendam en lijst 3 door B. Brinkers sr. De kandidaten van lijst 2 en lijst 3 golden als respectievelijk verklaarde voor- en tegenstanders van de vereniging, zodat deze verkiezing het karakter kreeg van een verkapt referendum! Lijst 1 verzamelde in totaal 185 stemmen, lijst 2 144 en lijst 3 307.

Wordt vervolgd.

Steeds toenemende spanning op woningmarkt

1993 'tumulueus' jaar voor woningbouwvereniging

Een tumultueus jaar. Dat was 1993 voor CWZ. Een jaar waarin de corporatie fors in beweging was, waarin de voortschrijdende verzelfstandiging een versteviging van de positie betekende. De organisatie deed de eerste verkenningen op de weg van het ondernemerschap. 1993 was het ook jaar waarin de klachtenadviescommissie in de steigers werd gezet, van de statutenwijziging en van de gevolgen die het Besluit Beheer Sociale Huursector voor CWZ had.

Het Jaarverslag 1993 van CWZ, dat enkele weken geleden van de persen rolde, meldt dat de spanning tussen vraag en aanbod op de woning-

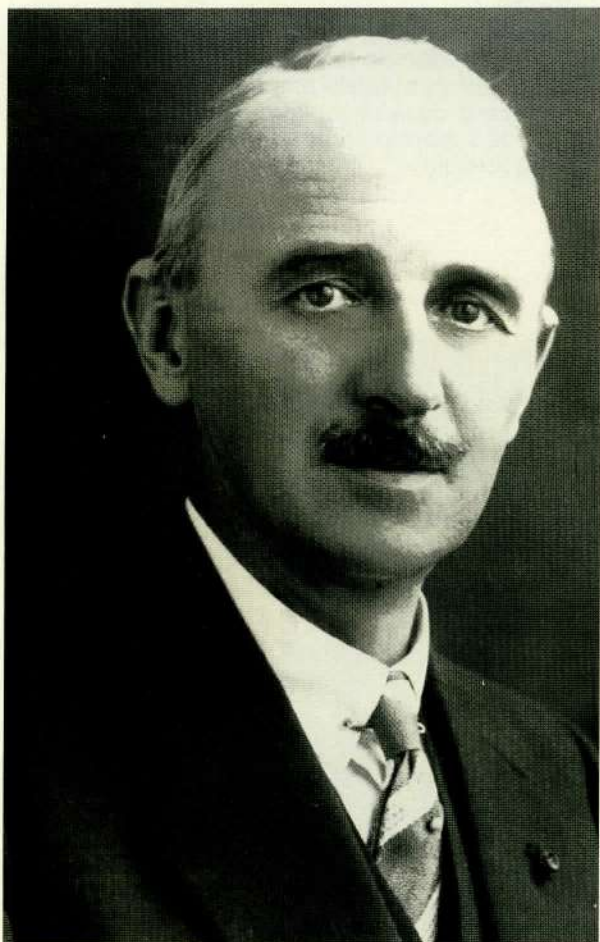
markt niet werd verminderd, ondanks de toevoeging van enkele projecten aan het woningbezit. 'De relatief forse huurstijging, ook in 1993 5,5 procent, leverde geen bijdrage aan de bereikbaarheid van de woningen. De ingezette beleidslijn om evenwicht aan te brengen tussen kwaliteit en prijs en het tegengaan van scheef wonen werd voortgezet,' staat in het verslag te lezen. 'De aanhoudende druk op de woningmarkt kon niet worden weggenomen; helaas moest een toename worden geconstateerd. Deze werd veroorzaakt door de huurstijgingen, de instroom van minderheden, de vraag van jongeren naar zelfstandige woonruimte en het toenemend aantal echtscheidingen,' aldus het verslag, dat verder meldt dat de woningbouwverenigingen in Zoetermeer met elkaar een groter aantal asielzoekers aan een dak boven hun hoofd hielpen dan was overeengekomen.

Van leegstand binnen het CWZ-bezit was in 1993 geen sprake. Ook werd eind 1993 een begin gemaakt met de oplevering van de Fokus-woningen in Rokkeveen voor rolstoelgebruikers.

Burgemeester Middelberg adviseert niet
'zuinig en pietluttig' te zijn

Samensmelting Zoetermeer en Zegwaart 'niet te vroeg en niet te laat'

In april 1935 werd de laatste gecombineerde vergadering van de raden van Zoetermeer en Zegwaart gehouden. 'De Vereeniging der gemeenten Zoetermeer en Zegwaart tot één gemeente' was toen het enige agendapunt. Burgemeester L.R. Middelberg memoreerde tijdens die bijeenkomst aan de eerste poging tot het samensmelten van beide gemeenten.

Burgemeester L.R. Middelberg wilde dat Zoetermeer en Zegwaart één werden.
Foto: Historisch Genootschap Zoetermeer

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer-Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie die in elke editie van Het Huisnummer staat. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Dat feit markeert het begin van een serie waarin 'het verleden' van Zoetermeer ter sprake komt. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeeders van toen', historici, oude documenten en notulen van de gemeenteraad probeert free-lance journalist en tekstschrijver Axel Wiewel zich een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet kennen. Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote uitgroei van Zoetermeer begon. In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op Zoetermeer en Zegwaart, rond 1935, het moment waarop beide gemeenten samengaan.

„Die poging tot vereeniging moest mislukken, wijl de gemeenten toen geheel op zichzelf stonden en voor het regelen van zaken het algemeen belang betreffende, niet met elkaar in aanraking behoeften te komen,” zei Middelberg. „Ook in 1921 was de snelle ontwikkeling niet ver genoeg om tot vereeniging te besluiten. Men heeft het toen te veel gezocht in de bezuiniging, terwijl andere factoren niet genoeg op den voorgrond traden. In 1932 is alles veranderd. Bezuiniging gold toen niet meer als voornaamste factor. Het veranderd aspect van het gemeentelijk leven door het steeds meer toenemend verkeer waardoor het isolement der gemeenten werd opgeheven, trad meer op den voorgrond. Het meer op coöperatieve grondslag regelen van verschillende zaken, waarvoor een gemeente op zichzelf niet krachtig genoeg was, eischte een gezamenlijke oplossing van diverse vraagstukken als drinkwaterleiding, hulpverlening bij brand, gezondheidsdienst enzovoorts, terwijl deze gemeenten het knooppunt zijn geworden van den aanleg van nieuwe en verbeterde verkeerswegen waardoor het isolement geheel is verdwenen. Deze gemeenten liggen thans niet meer in een uithoek,” zegt Middelberg die concludeert dat het samensmelten van Zoetermeer en Zegwaard 'niet te vroeg en niet te laat' komt.

Gezamenlijk optrekken

De burgemeester noemt ook de vaststelling van een uitbreidingsplan voor Zegwaard, „welk plan naar ik hoop kans van slagen zal hebben. Indien

het uitbreidingsplan een factor zal zijn voor de toeneming van groei der gemeenten dan zal men daar trots op kunnen zijn. Ook daarvoor is een gezamenlijk optrekken noodig,” vindt Middelberg die zijn raadsleden tenslotte aanbeveelt om weliswaar 'zuinig' te zijn, maar „niet te pietluttig”. „Men moet een loyaal standpunt innemen. Men moet zich aan de vereeniging aanpassen en niet laten uitkomen 'ik te Zoetermeer', 'ik te Zegwaard'. Moeite moet gedaan worden om zich spoedig één te voelen en men moet niet uitpluizen hoe de geschiedenis zoude zijn als de vereeniging niet tot stand ware gekomen. Gezamenlijk dienen de schouders er onder gezet te worden om de nieuwe gemeente waar groei in zit met onderlinge verdraagzaamheid onder Gods Zegen tot grootere groei en bloei te brengen.”

Wordt vervolgd.

Minder inzenders puzzels en kleurplaten door warme zomer

Zou het aan de warmte gelegen hebben? De afgelopen zomer staat bij het KNMI geregistreerd als één van de warmste van de afgelopen decennia. Een móóie zomer, vooral van eind juni tot begin augustus, maar wel erg warm. Zó warm, dat het veel mensen de lust ontnam om activiteiten te ontplooiën. Een enkeling kon het opbrengen om met een puzzel op schoot onder de parasol te gaan zitten, maar het waren er niet véél. Dat bleek dus ook duidelijk uit het aantal inzendingen. Op Ontdek deze stek reageerde slechts één persoon, de trouwste deelnemer, te weten de heer Feyge aan de Cretstraat. Omdat hij een juiste oplossing toezond, was hij automatisch de 'winnaar' van deze rubriek. Uit de inzendingen van het 'Magisch raadsel' en de 'Doorloper' lootte de redactie mevrouw J. Tonnis de Graaf aan de Willem van Cleeflaan. Omdat de warmte kennelijk ook niet stimulerend werkte op kinderen, heeft de redactie besloten de jonge inzenders van kleurplaten allemaal te belonen met een aardigheidje. Dat zijn Fauzia Abdoelrazak aan het Starrebos, en Xander, Daniëlle en Arno van Ballegooij aan het Vegelinsbos. De inspanningen voor één kleurplaat moeten helaas onbeloond blijven, omdat daarop geen afzender vermeld stond. Als de afzender zich meldt, kan die fout alsnog hersteld worden. Alle inzenders worden gefeliciteerd met hun prestatie, en hebben inmiddels een attentie thuisgezonden gekregen.

OKTOBER 1994

'In het huis van de gehangenen spreekt men niet over de strop'

In 1935 waren de gemeenten Zoetermeer en Zegwaard bestuurlijk tot één gemeente - Zoetermeer - versmolten onder leiding van burgemeester L.R.Middelberg (1931-1939). De bewoners waren weliswaar van elkaar gescheiden door een wankel brug in de Dorpsstraat bij de Oude Kerk, maar van enige tegenstelling tussen het gebied ten westen van de Delftse- en Leidsewallenwetering en het oostelijke Zegwaard was niets te bespeuren. In het pas gerenoveerde raadhuis evenwel stroomden de raadsleden om verschillende redenen de hemdsmouwen op.

In augustus 1935 werden twee nieuwe wethouders gekozen uit de gemeenteraad: A.J.M. van Well en J.D.P. van Duijvenbode. De politieke vlam sloeg daarbij in de pan omdat de raad nog een oude rekening te vereffenen had ten nadele van een verontwaardigde A.G.Scheer (ARP). Raadslid Duiniveld legde hem uit: 'In het huis van de gehangenen spreekt men niet over de strop.' Scheer toonde zich telkens een luis in de pels van de tien andere raadsleden en beijverde zich zeer nadrukkelijk voor stevige bezuinigingen. Zo sneuvelden in de behandeling van de begroting 1938 de subsidies van de Harmonie Vereeniging en de gymnastiekclub Pro Patria. Een andere keer weigerde Scheer in het openbaar uitleg te geven over zijn mening zodat de burgemeester hem verontwaardigd toesprak: 'U onttrekt zich daarmee aan een verplichting welke aan het raadslidmaatschap is verbonden.'

Burgemeester smooit theologische debatten

Met openheid hadden de andere raadsleden weinig moeite. Algemene Zoetermeerse belangen werden in de Raad meestal duidelijk getoetst aan het geweten van de achterban; regelmatig voelde de burgemeester zich gedwongen theologische debat-

ten in de kiem te smoren. De protestant-christelijke vertegenwoordigers laakten vrijwel elke bijeenkomst de ontering van de zondag, de Dag des Heren. Echter, met zes tegen vijf stemmen bleven het voetballen, de geopende café's, de voortrazen-

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie die in elke editie van Het Huisnummer staat. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de gemeenteraad wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote uitgroei begon.

In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op het jaar 1937.

de wielrenners en de verkoop van ijsco's gewoon doorgaan. De grootste tegenstellingen lagen evenwel in het onderwijs en vooral bij de subsidiëring van de bewaarscholen. Enkele heren rond de raadstafel twijfelden sowieso aan het nut van de bewaarschool als voorbereidend onderwijs. De notulen melden daarover: 'De heer Roos zegt, dat zijn standpunt ten deze wordt beïnvloed door de algemeene financiële toestand. Bovendien heeft de spreker de overtuiging, dat het belang van een bewaarschool niet meer van dien aard is dan zulks vroeger het geval was. Menigmaal heeft spreker dit geconstateerd uit het feit, dat moeders, die hunne kinderen naar school brengen 1,5 uur tijd hebben in het dorp te blijven praten. Beter ware het, dat die moeders hunne kinderen thuis oppassen.'

'Misleitend voor de eeuwigheid'

Daarnaast speelde de religieuze achtergrond een grote rol. De heer Tas wilde de subsidie aan de RK bewaarschool geheel schrappen, niet om de Roomsche Katholieken als zoodanig te krenken, doch uit zijn overtuiging, dat de Roomsche belijdenis, die op die school aan de kinderen wordt voorgehouden en waarmede hij zich principieel niet vereenigen kan, in geen geval mag worden ondersteund.' En: 'De geloofsleer die aldaar verkondigd wordt is zijns inziens voor de kinderen misleitend voor de eeuwigheid.' Ook toen de Vereeniging der Christelijke School een verzoek indiende om een bewaarschool te ondersteunen, stemde hij uiteindelijk tegen: '... laat een ieder zijn eigen scholen onderhouden. Spreker heeft er bezwaar tegen, dat men via de belasting gedwongen wordt mee te betalen voor beide scholen.'

Oprichting 'Burgerlijk Armbestuur'

Veel Zoetermeerdenaren, zoals de oorspronkelijke bewoners van Zoetermeer toen werden genoemd, hadden wel iets anders aan hun hoofd dan discussiëren over de financiering van bewaarscholen. De crisis van de jaren dertig bracht werkloosheid en de uitkeringen werden regelmatig verlaagd. Dagelijks moesten werklozen een stempel halen en eind 1935 werd barmhartig besloten 'bij slecht weer de gelegenheid te geven te kunnen wachten in het schuurtje bij het raadhuis of in den gang.' Na het stampelen konden de werklozen, in een van de twee ontspanningslokalen die elk 75 gulden hadden ontvangen, de dag gezamenlijk doorbrengen totdat de raad de subsidie schrapte. De kerken droegen vervolgens, op verzoek van de burgemeester persoonlijk, de lasten van huur en de eenvoudige inrichting van de lokaliteiten, zoals die van Vonk aan de Vlamingstraat. Voor de allerarmsten werd met grote aarzeling wederom een Burgerlijk Armbestuur opgericht - de vorige was in 1872 opgeheven. Binnen een jaar al dreigden de uitgaven uit de hand te lopen. Bestuurslid en tevens raadslid J. Lamens pleitte voor een verlaging van de subsidie van 7.000 naar 4.000 gulden. 'Ik kan u wel zeggen, dat, hadden wij geweten, dat ouden van dagen en weduwen, wat de eerste taak is voor de kerk (al zijn trouwe leden) werden verwezen naar de gemeentekas, wij ons hadden verzet tegen de instelling van dit bestuur,

De pastorie van de Nicolaaskerk aan de Dorpsstraat 26 toont dit gebrandschilderde raam, waarop de H. Nicolaas te zien is, die geld uitdeelt aan de armen. Op de achtergrond van dit tafereeltje zijn de contouren van Zoetermeer te zien - onder meer de Her- vormde en de RK Kerk, het wapen van het dorp met de drie meerbloemen, en karakteristieke bebouwing.

die zeker moet helpen en bijstaan waar nodig is en dat ook heeft gedaan met al de arbeid, die daarmee gepaard ging.' De kerken zeiden meermalen 'wij hebben het niet', doch zij moeten hun eigen leden ondersteunen.

De burgemeester was fel tegen de korting en uiteindelijk haalde het voorstel het net niet met zes van de elf stemmen tegen.

Toch was niet alles kommer en kwel. Terwijl februari 1938 in de raad een telegram werd voorgelezen over prinses Juliana die 'voorspoedigst is bevallen van een Prinses' (Beatrix), keek de jeugd al weer verlangend uit naar een warme zomer die het water van het nieuwe natuurbad in de Delftse Wallen bij de Watertoren (en ook dichterbij huis in een wetering) een aangename temperatuur zou geven. Zoetermeer had immers sinds kort een zweminrichting! In de notulen staat daarover te lezen: 'De heer Groenewegen, die geen bewonderaar is van die sport, heeft geconstateerd, dat zeer veel gebruik van de zweminrichting wordt gemaakt.' 'Het particulier initiatief wordt gesteund waarmede bereikt is, dat het zwemmen geschiedt onder toezicht en op een behoorlijk afgescheiden plaats, terwijl zulks vroeger vóór de oprichting dier vereeniging soms een ergernis was.'

Zoetermeer voelt duidelijk de dreiging van de oorlog

Eind jaren dertig veranderde de sfeer in de Zoetermeerse gemeenteraad. De oorzaak lag niet in de politieke tegenstellingen: die bleven met zeven partijen op elf raadsleden net zo scherp als daarvoor. De benauwde atmosfeer werd veroorzaakt door de groei van het aantal geheime vergaderingen en de voorbereiding op dreigend onheil in het tweelingdorp.

Nostalgisch werd definitief afscheid genomen van de gemeente Zegwaard door de ambtsketen van deze voormalige gemeente te schenken aan de vertrekkende burgemeester Middelberg. 2 Maart 1939 heette de Raad zijn nieuwe voorzitter mr. N. Vernède welkom. Hij was een jonge man die er op dat moment al zeven jaar burgemeesterschap van Rozenburg op had zitten. Wethouder A.J.M. van Well preees de Zoetermeerdenaren bij hem aan: 'De aard onzer bevolking is er nu juist niet naar om direct met een nieuwe burgemeester weg te lopen (...) men wil hier, om het zoo eens te noemen, altijd eerst de kat uit den boom kijken'. En onder vermelding van het aantal partijen in de gemeenteraad wees Van Well fijntjes op een teer punt: 'U zult dus op dit gebied als voorzitter van den Raad een pracht gelegenheid hebben u steeds weer te oefenen en te scherpen op twee voorname punten: tact en beleid.'

Steuncommissie voor werklozen

Tact had de nieuwe burgemeester zeker nodig: in de ellenlange discussies over een verbod op de zondagse verkoop van de toen nog niet gepasteuriseerde en dus zeer bederfelijke melk, en tevens bij de behandeling van één van de speerpunten van zijn beleid: het terugdringen van de langdurige werkloosheid.

Vernède moest alle zeilen bijzetten toen de plaatselijke *Steuncommissie voor werklozen* stevig werd aangepakt. Dit door de gemeenteraad ingestelde gezelschap dat textiel uitdeelde aan behoeftige werklozen kwam min of meer in opspraak toen bleek dat de door haar aangekochte goederen - op verzoek van de Raad bij de plaatselijke middenstand - van geringe kwaliteit waren en

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op het jaar 1939.

te hoog in prijs uitvielen. Bovendien zouden "dames uit den goeuden stand zijn aangewezen voor het doen van huisbezoek en dat de arbeidersvrouwen, die daar beter over kunnen oordelen, zijn uitgeschakeld". De eersten "voelen niet aan den lijve, welke armoede er heerscht".

Geen woorden maar spuiten

Behalve tact was ook beleid nodig, zeker toen op 1 september 1939 Duitse troepen Polen binnenvielen. Twee dagen later verklaarden Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog.

Toen had de Nederlandse regering al een volledige mobilisatie afgekondigd.

Zo'n 400.000 soldaten kwamen onder de wapenen, een klein deel werd gelegerd in het Zoetermeerse Spaarbankgebouw en de daarachter gelegen gymzaal van Pro Patria aan de Dorpsstraat (nu Trefpunt, Reptilion).

Het leek erop alsof de Raad eensgezind slagvaardig begon te worden. 'Er moet rekening worden gehouden met het feit, dat Nederland in den oorlog kan worden betrokken. In dat geval zal ook Zoetermeer gevaar lopen te worden gebombardeerd,' was de mening van b en w.

Na enig tegensputteren werd zelfs zonder stemming besloten het grote bedrag van 7800 gulden te lenen voor de aanschaf van een autobrandspuit en voor de inrichting van een verwarmde garage aan de Leidsewallen. Een paar arrestantencellen moesten daarvoor wijken, doch de resterende drie cellen aan de Stationsstraat werden voldoende geacht.

Angst voor gifgassen

Nu begon ook de in 1936 opgezette Luchtbeschermingsdienst (LBD) serieus te functioneren.

Deze dienst bestond uit een Waarschuwingsdienst met uitkijkpost op de Oude Kerk, twee Reddings- en Transportploegen onder leiding van de artsen J.W. Palte en W.E. Steur, twee Opruimploegen en de Brandweer.

Men was vooral beducht voor gifgas dat in de Eerste Wereldoorlog zulke verschrikkelijke gevolgen had laten zien. Het meeste geld werd dan ook uitgegeven aan gasmaskers. Daarnaast werden van het Rijk twintig stalen helmen ontvangen - 'doch zonder ledergarnituur.' Daar was geen geld meer voor volgens het hoofd van deze dienst, J. van Doornen, de latere wethouder en lid van het

De in Zoetermeer gelegerde soldaten konden in december 1939 niet allemaal met verlof; dat was een goede gelegenheid om als Sinterklaas de kinderen van de Openbare School te verrassen.

Zoetermeerse verzet.

Fietsende ambulance

J. Henneken, aan Den Hoorn 2, was aangewezen voor deelname aan de Waarschuwingsdienst: Zijn instructies in geval van onraad luiden: 'Door u wordt gelopen de route Rokkeveenscheweg - Molenstraat - Stationsstraat - Schenkelweg, waarbij door u moet worden gewekt: D. Huurman, Hoorn; J.G. Bierman, Zegwaartscheweg 20; dr. Palte en D. de Jong, Stationsstraat 7. Dit wekken geschiedt door het flink bellen aan de betreffende huizen, alsmede het flink met de sirene of toeter alarmeeren.'

30 Augustus 1939 werd een grootscheepse oefening gehouden: om 19.35 uur richtten 'vier bommen' schade aan en de Reddingploegen rukten uit 'met een rijdende brancard en een demonstabele brancard. De gewonden werden zoo spoedig mogelijk, nadat ter plaatse indien noodig een noodverband was aangelegd, per brancard naar de gymnastiekzaal vervoerd, het daarvoor aangewezen noodhospitaal. Reeds om 19.50 kwam één gewonde aldaar binnen per rijdende brancard getrokken door een fiets.'

Eén van de Opruimploegen 'was uitgerukt met een handwagen op gummibanden, die door twee wielrijders werd voortgetrokken. Dit bleek zeer doelmatig te zijn. De andere ploeg, die met een gewone handwagen te voet was uitgerukt, kwam uiteraard iets later aan op de aangegeven plaats. Opruimingswerk was aldaar niet gefingeerd.' J. van Doornen, hoofd van de LBD, (Lucht Beschermings Dienst) was na afloop tevreden over de prestatie en de motivatie. Ook in Zoetermeer werd de oorlogsdreiging

Rondbrengen illegale blaadjes in oorlog was levensgevaarlijk

Sinds het eind van de jaren dertig was de oorlogsdreiging met rasse schreden dichterbij gekomen. Toch was een echte oorlog voor de meeste Zoetermeerdenaren ondenkbaar: sinds 1814 had geen vreemde macht meer de grenzen overschreden. Riet van Doornen, één van de dochters van de latere wethouder J. van Doornen, was 13 jaar toen op 10 mei 1940 Duitse vliegtuigen over het dorp ronkten richting Ypenburg. Zij herinnert zich dat nog goed.

'Mijn vader zou die tiende mei gewoon van ons huis aan de Stationsstraat 136 naar zijn werk gaan, naar de fabriek van Brinkers achter de Vlamingstraat,' vertelt mevrouw Van Doornen. 'We stonden in de poort naast het huis toen de vliegtuigen laag overkwamen. Mijn vader stond helemaal perplex. 'Dat kan toch niet,' zei hij, want Nederland was toch neutraal? Mevrouw Van Doornen herinnert zich vooral de vierde dag: 'Boven in huis, vanuit ons dakraam zagen we Rotterdam branden. Mijn moeder zei dat het haar deed denken aan het bijbelse *Sodom en Gomorra*.'

'Na de capitulatie rukten de Duitsers binnen op motorfietsen met zijspan; nooit zal ik het schreeuwen van commando's en die felle ogen vergeten.' Meer Duitse troepen volgden. Tussen de 1000 en 1500 soldaten werden in het dorp van 5500 inwoners tegen vergoeding verplicht ingekwartierd. November 1940 hadden al 259 huishoudens opdracht gekregen 'Quartier mit Verpflegung zu leisten'. In de loop van de oorlog keerde de Wehrmacht zo'n 23.700 gulden uit voor de gedwongen inwoning.

Al gauw werden de veranderingen zichtbaar als gevolg van de bezetting. De media werden streng gecontroleerd, vrije berichtgeving was niet meer mogelijk. Politieke partijen werden verboden en de bezittingen in beslag genomen. Zelfs de postduiven werden geregistreerd, ook die van de Vereniging De Witpen.

In juli en augustus verschenen de eerste illegale blaadjes, zoals Vrij Nederland. Deze werden onder-

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraadsvergaderingen wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op het begin van de oorlog. Riet van Doornen, één van de dochters van de latere wethouder J. van Doornen, vertelt over haar ervaringen in de eerste oorlogsjaren.

meer in Zoetermeer door Piet van der Spek weer vermenigvuldigd en verspreid. Later werd zelf een blad samengesteld dat de naam 'Anti-Leugenpil' kreeg en later 'De Waarheid' en 'Het Vrije Geluid'.

Foto: Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

In 1944 verscheen het drie maal per week in een oplage van 5000 stuks, die door vele mensen stiekem werd verspreid. Eén van hen was Riet van Doornen.

Illegale blaadjes in een schooltas

'Ik was 15 jaar toen men aan mijn vader vroeg of mijn oudere zusje Hermien bij ons in de wijk die blaadjes wilde verspreiden,' vertelt mevrouw van Doornen. 'Maar mijn vader vroeg het aan mij. Blijkbaar vond hij mij meer geschikt. Ik wilde dat wel; van gevaar had je geen weet, wel dat het stiekem moest gebeuren. Een pakketje werd op een of andere manier bij ons bezorgd, waarna mijn vader het aan mij gaf. Dat ging in mijn schooltas, zo één van geperst papier met een bruin laklaagje. Ik bezorgde dan de blaadjes vanaf ons huis tot aan de spoorlijn aan twee kanten van de Stationsstraat, huis aan huis op enkele gevaarlijke adressen na. Dat gebeurde in het donker. De eerste tijd was de Spertijd pas om twaalf uur.'

'Op een dag werd ik geschaduwd. Ik kwam met m'n tas uit huis. Het was donker. Ik zag een man staan, kraag op, hoed over zijn ogen. Ik dacht: niet op letten, gewoon doorgaan. Dus ik deed bij de burens een blaadje in de bus. Toen ik het pad af wilde lopen stond hij er nog steeds.

Ik liep vervolgens de kant van het spoor op met m'n tas met illegale blaadjes, stak de straat over, ging tussen bakker Heemskerk en de sloot van de Tien Plagen (Vondelstraat, red.) door, en over een hek het weiland in. Toen ben ik gaan rennen. De man had me kennelijk niet kunnen volgen want ik zag hem nergens meer. Maar wat moest ik nu met de tas met blaadjes? De andere dag had ik die tas weer nodig voor school. De blaadjes verstoppen kon ook niet want als men die vond, wisten ze dat ik die bij me had gehad. Bij de Delftsewallen besloot ik naar een schoolvriend te gaan aan de Vlamingstraat, naar Martien Brinkers, zoon van Nard Brinkers, één van de leden van de bekende margarinefamilie. Ik deed alsof ik iets kwam lenen en dat vond hij heel normaal omdat ik bij hem in de klas zat. Hij bracht mij thuis, zoals 's avonds altijd de gewoonte was. We kwamen op de Stationsstraat en betrekkelijk dicht bij huis kwamen we die man tegen. Ik schrok ontzettend want ik had nog steeds die

Deze unieke foto uit mei 1940 is genomen op de hoek van de Leidse Wallen en de Dorpsstraat. De Zoetermeerse jeugd bekijkt belangstellend de - met paard en wagen! - binnentrekende Duitse troepen.

tas met illegale blaadjes bij me. Maar hij deed niets en zo kwam ik toch veilig thuis.'

'Zwarte Han' gefusilleerd

De schrik zat er goed in bij Riet van Doornen die haar ouders niets van het avontuur vertelde. 'Ik had allerlei illegale blaadjes en foto's van het Koninklijk Huis onder het zeil liggen van mijn kamer. Toen ik wist dat mijn ouders sliepen, ben ik uit bed gegaan en heb ik alles verbrand,' weet ze nog.

'De man die mij schaduwde was zwarthandelaar en ze noemden hem Zwarte Han. Hij zat altijd bij ons voor in de Pelgrimskerk en hem zag ik elke zondag. Toen was ik heel erg bang. Hij is op een gegeven moment vanwege de zwarte handel opgepakt door de Duitsers en heeft in ruil voor z'n vrijlating een aantal namen van verzetsmensen doorgegeven. Deze lijst werd onderschept door een goede politiemann en de mensen werden gewaarschuwd, waaronder mijn vader. Van hem moest ik toen de vader van mijn schoolvriend Martien waarschuwen. En daar kreeg ik een enorm schuldgevoel van, want die Zwarte Han had mij natuurlijk met hem zien lopen in de Stationsstraat op die bewuste avond en had toen het verband gelegd. En Brinkers ging toch tekeer tegen me: hoe dat nou toch mogelijk was dat hij aangegeven was.'

Later is Zwarte Han door het verzet gefusilleerd. Riet van Doornen werd hard met dat feit geconfronteerd omdat zijn weduwe met haar kinderen zonder vader telkens bij haar in de kerk zat. 'Daar heb ik me altijd erg schuldig over gevoeld,' vertelt Riet van Doornen nu. 'Ik vond toen dat het mijn schuld was. Ik heb het nooit aan mijn vader durven vertellen en de ene keer dat ik het probeerde leek het alsof hij het niet wilde horen.'

Gemeenteambtenaar Fidler vervalste persoonskaarten van plaatsgenoten

De Duitse legers werden vanaf 1942 door de Geallieerden langzaam naar de eigen grenzen teruggedrongen. Arbeiders uit de bezette landen moesten de miljoenen jonge arbeiders vervangen die aan de fronten vochten. In Nederland waren alle mannen tussen 18 en 35 jaar vanaf begin mei 1943 verplicht zich te melden voor verplichte tewerkstelling in Duitsland, de zogeheten 'Arbeitseinsatz'. Alleen degenen die als 'onmisbaar' werden beschouwd kregen een vrijstellingsbewijs van de Duitsers. Honderden Zoetermeesters boven de 18 jaar vertrokken dat jaar met de trein richting Gouda voor de keuring en spoorden verder richting oost. Een aantal probeerde de dans te ontspringen. Een van de mensen die daarbij hielp was gemeenteambtenaar Jan Fidler.

'Sommigen doken onder, anderen probeerden op het raadhuis mijn collega G. van der Zee zo ver te krijgen dat hij persoonskaarten aanpaste,' herinnert Fidler zich nu nog.

'Dit hield in dat het geboortjaar met de hand werd aangepast zodat men bijvoorbeeld te jong werd om naar het oosten gezonden te worden.

Dat Van der Zee in 1943 met dit illegale werk was begonnen, werd bij mijn sollicitatiegesprek met burgemeester Vernède niet gezegd, daar groeide je langzaam in. Van enig gevaar was je je niet bewust.

Je deed het omdat je de Duitse bezetters haatte. Over de consequenties dacht je niet na.'

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeesterdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraadsvergaderingen wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen. Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon. In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op het einde van de Tweede Wereldoorlog. Jan Fidler, destijds ambtenaar ter secretarie van de gemeente Zoetermeer, tegenwoordig woonachtig in Velp, vertelt over zijn ervaringen in de laatste oorlogsjaren.

Opgepakt wegens botersmokkel

Fidler kan zich nog goed herinneren dat hij in mei 1944 op het Zoetermeerse raadhuis kwam

werken. 'Het toenmalige raadhuis stond naast het huidige museum 't Oude Huis waar nu de dokterspraktijk is gevestigd,' vertelt hij. 'Er werkten nog geen tien man, inclusief burgemeester Vernède. Bovendien was eerste ambtenaar M. Reinders opgepakt wegens botersmokkel en secretaris C. Blaauwhof al enige tijd ziek. Onder leiding van Van der Zee moest ik mij toen bekwamen in de administratie van het bevolkingsregister en de financiën. Ik werd ambtenaar van de Burgerlijke Stand. Aan zijn ziekbed leerde Blaauwhof mij een begroting opstellen.'

In september 1944 vertrok Van der Zee naar de gemeente Winterswijk. De toen 25-jarige Fidder zette zijn werk voort. 'Het knoeien met de persoonskaarten was er langzaam ingeslopen,' weet hij nog. 'Op verzoek van wachtmeester J. L. van Rij of dominee Versluys wijzigde je een geboortedatum onopvallend met de hand zodat iemand net te jong werd voor de Arbeitseinsatz. Echter, eind 1944 waren ook jongens van zestien niet meer veilig. Wanneer het wijzigen niet lukte, maakte je een nieuwe persoonskaart. Dan kon je alles veranderen, ook de naam. De werkelijke identiteit van die mensen kende je niet. Zo heb ik later gehoord dat voor Piet Lengkeek, de plaatselijke leider van de Landelijke Organisatie voor hulp aan Onderduikers, de LO, kaarten zijn uitgeschreven onder de namen van Piet Koot en Pieter Luyken. Met een bijbehorend zegel op een distributiestamkaart was de niet bestaande persoon ook nog eens verzekerd van voedselbonnen. Op het Distributiekantoor zaten mensen van de LO die deze extra kaarten gebruikten voor onderduikers en verzetsmensen.'

Vervalsingswerk steeds gevaarlijker

'Vanaf november 1944 werd de druk groter,' aldus Jan Fidder. 'Door razzia's in Den Haag kwamen steeds meer verzoeken om persoonskaarten 'bij te werken'.

In te vullen controlestaten moesten echter opgestuurd worden, kans op ontdekking was dus altijd aanwezig. Ik heb pas veertig jaar later gehoord dat ze illegaal een kenmerk kregen zodat ze vóór de controle versnipperd werden. Daarnaast kwamen steeds vaker verzoeken van de Duitsers om mensen te leveren voor het graven van schuttersputjes.'

'Veel mensen wisten van mijn werk en de situatie werd onhoudbaar. En in oktober was Annie Koenekoop van het Arbeidsburo nog door SS-ers opgepakt, de vriendin van Rien Sloomaker die werkzaam was op het Distributiekantoor en lid van de LO.'

Bevolkingsregister in stembussen verstopt

De grond werd Fidder zo heet onder de voeten dat hij eind december op een avond het raadhuis insloep en het hele bevolkingsregister van zo'n 5500 mensen op zolder verstopte, in de stembussen. Tot zijn verbazing zag hij echter begin januari alle kaartenbakken weer op hun plaats staan. Bode De Graaf, een oud-veldwachter, was op

Foto: J. Fidder.

In de zomer van 1944 werden de ambtenaren op het Zoetermeerse stadhuis in de tuin vereeuwigd: v.l.n.r. J. M. van der Meer, secretarie en Burgerlijke Stand; Koole, ontvanger; M. Reinders, eerste ambtenaar; J. Vernède, burgemeester; J. Fidder, derde, later tweede ambtenaar ter secretarie; C.P. Blaauwhof, secretaris; P.J. Spruit, o.a. gemeente-ontvanger en secretaris woonruimte-commissie; G.T. van der Zee, secretarie.

zoek gegaan en had ze op zolder gevonden. 'Op 4 januari kwam toen wachtmeester Van Rij naar mij toe,' vertelt Fidder, 'en stelde voor de zaak beter te verstoppen. Diezelfde avond werden de bureaus op de secretarie met een koevoet bewerkt zodat het op een overval leek. Alle blanco persoonsbewijzen, distributiestamkaarten en bijbehorende zegeltjes werden door het verzet meegenomen, de kaartenbakken gingen in de mand voorop een transportfiets van slager Van den Berg.'

Fidder restte niet anders dan onder te duiken. Wel probeerde hij nog vanuit Barendrecht via de Biesbosch naar bevrijd gebied te komen, doch de Duitsers hadden die 'lijn' net opgerold. Voor de rest van de oorlog verbleef hij bij de familie Van Stalduinen in Benthuisen.

Persoonskaarten verborgen bij de vijand

Daags na de capitulatie werden alle NSB'ers en collaborateurs opgepakt. Een lijst met 31 namen die Van Rij begin 1944 al had opgesteld, met de toevoeging 'gevaarlijk' of 'deed niemand overlast', vergemakkelijkte de zaak.

Ook de hoofdwachtmeester van politie was een NSB'er. Die wist niet wat hem overkwam toen verzetsmensen in zijn kantoor, in het voormalige raadhuis van Zegwaard midden in de Dorpsstraat, onder zijn bed, tussen het plafond en de vloer het hele bevolkingsregister vandaan haalden. Verzetsmensen vertelden nog decennia later grinnelend over het gezicht dat de man toen trok...

Wordt vervolgd.

Burgemeester Vernède pleit voor eendrachtige samenwerking

Canadese troepen trokken op 10 mei 1945 via Zevenhuizen met jeeps, motoren en kleine pantserwagens Zoetermeer binnen, luidruchtig verwelkomd door de bevolking. De oorlog was voorbij, alles zou nu snel beter worden was de verwachting. De oorlog was echter nog niet helemaal voorbij: voor velen bleef zij een pijnlijke herinnering, een diepe wond die pas langzaam genas en waarvan altijd een lidteken zichtbaar bleef.

Het Zoetermeer van voor de oorlog leek absoluut niet op het Zoetermeer van de lente en de zomer van 1945, vooral als het gaat om de personen en hun onderlinge verhoudingen. Zoetermeerdenaren die verplicht in Duitsland te werk waren gesteld onder soms erbarmelijke omstandigheden werden, eenmaal terug in het boterdorp, nagekeken alsof ze verraders waren en behandeld als tweederangs burgers. Hadden ze immers niet meegeholpen de oorlogsmachine in stand te houden? NSB-ers werden opgepakt, één werd in 1946 zelfs Zoetermeer uitgezet, en hun bezittingen kwamen onder het beheer van een door burgemeester Vernède aangewezen driemanschap. Twee schoolschoonmaaksters werden ontslagen omdat ze zich 'hadden afgegeven met vijandelijke elementen.'

Twee aannemersbedrijven werden drie jaar lang uitgesloten van gemeentelijke opdrachten, aangezien volgens Vernède 'de geesthouding tijdens de oorlogsjaren onvaderlandslievend is geweest en daardoor de geest van verzet der bevolking is ondermijnd.'

Een derde, de Gebr. Smits van de Leidschewallen, voerde jarenlang strijd om een restant van de lonen van de gemeente terug te krijgen, uitbetaald aan arbeiders die gedwongen werkten aan mangaten bij de rijksweg en aan het dichten van bomtrechters. Smits was in begin december 1944 ten stadhuize te verstaan gegeven hieraan mee te werken, anders zou een aantal inwoners gegijzeld of doodgeschoten worden.

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp. Dat is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraadsvergaderingen wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen. Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon. In deze editie van Het Huisnummer wordt de blik gericht op het einde van de Tweede Wereldoorlog. Zoetermeer wordt door de Canadezen bevrijd en maakt een begin met de wederopbouw.

Ook in het stadhuis waarde de vergeldingsdrang rond. De NSB-burgemeester werd gevangen gezet en zijn vrouw schreef vanuit Benthuzen verzoekpleidooien voor zijn vrijlating. Volgens haar had hij toch zeker ook goede dingen gedaan. Burgemeester Nico Vernède keerde op zijn post terug en hing het portret van koningin Wilhelmina weer op de vertrouwde plek aan de muur in het

**De gemeenteraad in haar vergaderzaal aan de Dorpsstraat no.3 in 1948 met het portret van koningin Wilhelmina op de achtergrond. Zittend v.l.n.r. J.W. Groenewegen, mr. N. Vernède, J. Lamens, C.P. Blaauwhof (secr), J.M. v.d. Tas, J.C. van Dorp, J. v.d. Berg; staande A. v.d. Spek, A.J.J. v. Well, A.J. Vollebregt, P.J. Smits, M. de Groot, Chr. Noordam, W.C. Oudshoorn, W. van Duyvenbode.
Foto Gemeente-archief Zoetermeer.**

stadhuis. Daarmee was alléén de voorzitter van het gemeentebestuur weer aan het werk. Vanaf september 1941 was de gemeenteraad niet meer in officiële vergadering bijeen geweest. Burgemeester Vernède en de wethouders A.G. Scheer en A.J.M. van Well hadden na die tijd wel doorgewerkt. Vernède dook eind november 1944 onder, beide wethouders werden in mei 1945 op een zijspoor gezet.

Vernède kreeg eind juli 1945 een brief van de toenmalige waarnemend Commissaris der Koningin in Zuid-Holland, dr. A.A.L. Rutgers, met het verzoek drie vertrouwensmannen aan te stellen. Twee weken later wist de burgemeester te melden dat hij aan het verzoek had voldaan: hij had J. van Doornen, J. Kentgens en P. Huijsman benoemd, 'om hem voor te lichten bij het opstellen van een aanbeveling van lieden voor het kiescollege in deze gemeente.' Dit college zou de uiteindelijke gemeenteraad kiezen. Van Doornen en Kentgens werden ondertussen tot tijdelijk wethouder benoemd.

Uit de archieven van de gemeente Zoetermeer wordt één en ander niet helemaal duidelijk, maar blijktbaar wordt op die eerste bijeenkomst van 4 september een lijst van 33 kiesmannen opgesteld, die vier dagen later naar de Commissaris der Koningin in Zuid-Holland wordt gestuurd. Deze reageert kort daarna met een telegram van de

Rijkstelegraaf: 'verzoeken onverwijld mede te delen of bij samenstelling aanbeveling kiescollege gestreefd is naar evenredige vertegenwoordiging voornaamste stromingen.'

Inderdaad stond op de lijst geen enkele politieke voorkeur vermeld, wel het beroep, de leeftijd en de godsdienstige gezindheid. De jongsten waren handelsreiziger G. Pars en de eerder genoemde tandarts Kentgens met 28 en 29 jaar, de oudste was de 64-jarige graanhandelaar J.M. Boon. Zestien leden van de Hervormde Kerk stonden vermeld, alsmede tien rooms-katholieken, zes gereformeerden en één doopsgezinde.

Burgemeester pleit voor eendrachtige samenwerking

Dit college van mannen en vrouwen kwam in oktober echter niet aan kiezen toe. Uiteindelijk bleken slechts elf kandidaten verkiesbaar voor elf zetels, zodat een stemming niet nodig was. Op 30 november 1945 legden de leden van de voorlopige gemeenteraad de eed af.

Volgens de voorzitter, burgemeester Vernède, hadden zij een zware en verantwoordelijke taak op hun schouders genomen: 'Gedurende de laatste jaren is ons Vaderland zwaar geteisterd en thans is het de Nederlandsche Volkstaak in een gelukkige en rechtvaardige samenleving mede te werken tot den opbouw (...)', sprak Vernède. 'Alleen door eendrachtige samenwerking zal het mogelijk zijn dit doel te bereiken. Door de oorlogsomstandigheden zullen zij die vroeger dachten elkanders tegenstander te zijn wel tot elkander zijn gekomen om thans samen te strijden en eendrachtig samen te werken voor hetzelfde doel.'

Vervolgens koos de raad uit haar midden twee wethouders. Kentgens werd herkozen, J. Lamens volgde Van Doornen op die zich om gezondheidsredenen had teruggetrokken.

Hitler in een kinderbox

Ondertussen had de gehele bevolking zich op 29, 30 en 31 augustus kunnen uitleven tijdens de bevrijdingsfeesten. Een kinderoptocht liet veel rood, wit en blauw zien bij vele matrozen en bruidjes. Kunst en Vriendschap speelde mét de koperen muziekinstrumenten die in de oorlog verstoep waren geweest. Door de Dorpsstraat trok een grote allegorische en historische optocht, waarbij de praalwagens door koeien en paarden werden voortgetrokken. Op het land van Groenewegen - nu ongeveer de Soete Aarde aan de Van Leeuwenhoeklaan - werden spelletjes gedaan: met z'n tweeën tegelijk zaklopen, tonnetje steken en vliegeren. Een groot openluchtspel met een kasteel, ridders, schietende Duitsers en cafébaas Toon van Fraassen als gevangen genomen Hitler in een kinderbox bracht enthousiasme en hilariteit teweeg. Duizenden mensen vormden samen een enorm koor.

Burgemeester Vernède, die deze saamhorigheid zo voorstond in de eerste gemeenteraadsvergadering, zal aan dit vertoon van eensgezindheid later nog vaak hebben teruggedacht.

Wordt vervolgd

Oud-raadslid Cas Fischer weet nog alles over handel en illegaliteit

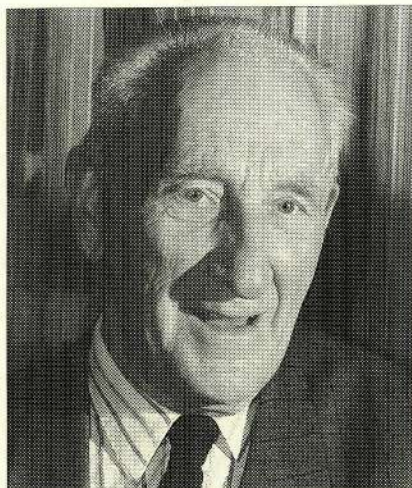
De leden van de tijdelijke gemeenteraad, Noodraad geheten, kwamen op 30 november 1945 voor het eerst bijeen. Burgemeester N. Vernède riep daarbij op tot eendrachtige samenwerking bij de wederopbouw van Zoetermeer. Eén van die tijdelijke raadsleden was C. B. Fischer. Hij kan zich die tijd nog goed voor de geest halen en vertelt daar met verve over.

'Na de bevrijding werden 33 mensen uit de Zoetermeerse gemeenschap bij mekaar geroepen om de Noodraad samen te stellen', vertelt de nu 87-jarige Fischer. 'Ik zat ook bij die groep maar tijdens die bewuste vergadering was ik op vakantie; het interesseerde me op dat moment ook niet zoveel. Die 33 hebben toen 11 mensen voor de Noodraad gekozen en daar was ik er ook één van. De meesten van hen waren afkomstig uit het Bevrijdingscomité, dat de bevrijdingsfeesten organiseerde en dat nog wel vijftig jaar lang bij mekaar gekomen is. Je moest in ieder geval niet fout geweest zijn en in de oorlog je een beetje als 'vaderlander' hebben gedragen, wilde je voor de Noodraad in aanmerking komen.'

Katholieken in 'zachte illegaliteit'

Cas Fischer deed niet mee aan het gewapende verzet: 'Dat was voornamelijk protestant, die mannen waren feller. De rooms-katholieken waren over het algemeen wat zachter, hielden meer rekening met een langdurige bezetting en de hervormde Oranjes lagen hen toen ook nog niet zo na aan het hart,' weet Fischer nog. Kapelaan Wim Wüst hielp de laatste oorlogsjaren wel mensen onderduiken.'

Fischer vervolgt: 'Ik had winkels in Delft en Zoetermeer en tot mijn trouwen in mei 1939 heb ik veel in het jeugdwerk in Delft gedaan. In Zoetermeer woonde ik achter en boven de zaak in de Dorpsstraat, de linkerkant van Van Waay wat nu het Kruidvat is; later zijn we iets opgeschoven naar het grotere pand van Akkerman waarin nu Van Bommel & Kroon zit. Iedere dag fietste ik naar de zaak in Delft en dan werd wel eens gevraagd of je wat illegale krantjes wilde meenemen. Op het eind van de oorlog volgde ik zelfs in de catacomben van de Jozefkerk een zogeheten burgemeesterscursus bij pater Commandeur om leiding te kunnen geven in de chaos die werd verwacht bij de gevechten rond de bevrijding. Op een dag in de winter van 1944/45 werd pater Commandeur in Delft opgepakt omdat hij verdacht werd van betrokkenheid bij de illegale pers. Om duidelijk te maken aan de bezetter dat hij niet de redacteur was van het Delftse illegale blad de Toekomst, moest deze zo snel mogelijk uitkomen. De volgende morgen kwam bode Van der Spek, die bijna dagelijks voor mijn zaak op Delft reed, aan de winkel in de Dorpsstraat met twee grote letterkasten en 's middags kwamen twee jongens van Van der Drift de Toekomst zetten en drukken,' aldus Fischer.

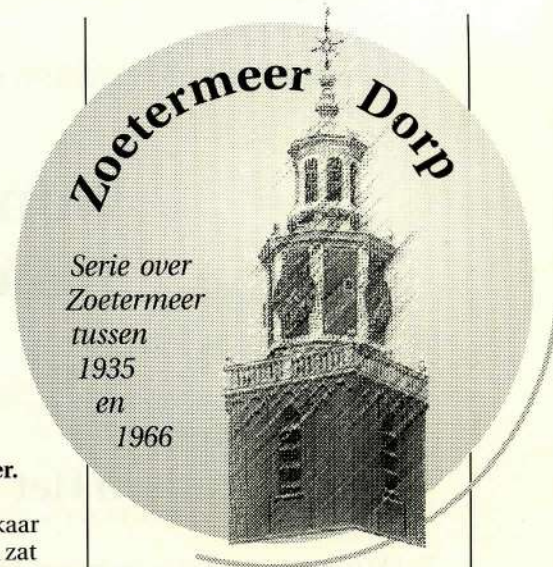

Cas B. Fischer, al meer dan vijftig jaar actief in de Zoetermeerse samenleving

Jonge Boeren

Door de connecties met Delft kwam Fischer in de laatste jaren van de oorlog ook weer in het jeugdwerk terecht: 'In de trein raakten mijn vroegere directeur van het Delftse jeugdwerk en een kapelaan van hier - P.van Stralen of W.Wüst, dat weet ik niet meer - aan de praat. De kapelaan was de man 'onder' de pastoor; hij was meestal belast met alle jeugdwerk in de parochie. Mijn naam viel toen en ik zat er prompt weer in.'

'We zijn begonnen jeugdwerk te doen onder de naam 'Katholieke Aktie'. En dat was eigenlijk een Jonge Boeren en een KJMV, Katholieke Jonge Middenstanders

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In deze editie van Het Huisnummer haalt oud-raadslid Cas Fischer vanuit zijn monumentale boerderij Noorderbosch aan de Voorweg herinneringen op uit de periode 1944-1946.

Vereniging. Er zaten hier heel veel jonge knullen die ondergedoken zaten met een baan of op het land bij een boer en die eigenlijk met de Arbeitseinsatz naar Duitsland moesten. Dat kon redelijk allemaal bij elkaar komen onder de naam Katholieke Aktie, die nooit werd verboden zoals de andere organisaties.'

'De Jonge Ondernemers kwamen bij elkaar in het Werklozenlokaal aan de Vlamingstraat, achter Tinus Vonk. Daar zat Piet Blaauwhoff bij, de architect, Nol Buijs die later gemeentesecretaris in Brabant is geworden, Jan van Well de latere pastoor en ook boerenjongens als Windmeijer; een leuk niveau. Dat heb ik tot het eind van de oorlog kunnen doen.'

Voetballen voor gesmeerde boterhammen

Fischer verhaalt enthousiast over de activiteiten. 'Zelfs in de oorlogswinter wilden die jongens nog graag een keer voetballen. Uit mijn oude jeugdwerk in Delft heb ik toen elf kerels naar Zoetermeer gehaald naar het terrein van Koevoets aan de Zegwaartseweg - het eerste DWO-veldje - en daar hebben we 's middags een voetbalwedstrijd gehouden. Een uitkijk op de Bleiswijkseweg en een uitkijk op de Zegwaartseweg en bij het minste alarm ging de hele troep de polder in. De voorwaarde dat Delft hier kwam was acht sneden tarwebrood de man, gesmeerd: vier om op te eten en vier om mee te nemen. Van de laatsten hebben de meesten Delft niet gehaald. Bram Reeuwijk zat ook in het jeugdwerk, werkte tevens op het Distributiekantoor en die zorgde voor de broodbonnen.'

Ritselen en regelen

'Iedereen die een beetje link was, hoefde geen honger te lijden in Zoetermeer,' besluit Fischer zijn oorlogsherinneringen. 'Je kon altijd wel wat versieren. We verkochten in de winkel niet alleen speelgoed, maar alles wat er te krijgen was. In Zoetermeer stroomde tijdens de oorlog het geld over de straat; overal werd handel gedreven buiten de distributie om. In Waddinxveen zaten de speelgoedfabrieken aan de

Gouwe en die moesten hun mensen aan het werk houden. Bijvoorbeeld Okkerse die zijn mensen erwtensoeper gaf wat hij weer regelde met speelgoed. Ik kocht bij Rien van Beek een paar mud erwten en die gingen met een grote vrachtwagen naar Waddinxveen toe. Die werd daar toen helemaal volgeladen met onder andere hobbelpaarden die niet afgespoten waren; gewoon wit hout. En voor de vrouwen was het mode om met een gulden te tonen hoe Nederlands je was: een zilveren gulden met een kransje van zilverdraad eromheen, als hanger, de beeltenis van de koningin voorop. Als ik zondags met de collectebak door de kerk ging dan zei ik tegen mijn vrouw: "ik heb er vierentwintig geteld." Die verkochten wij allemaal. We haalden ze in Schoonhoven en de te bewerken guldens moesten we gelijk meenemen.' 'Suikerbieten werden geraspt. Van sigarenblikjes was vernuftig een rasp gemaakt en die verkochten we voor 1 gulden 25. Het was niet aan te slepen, een groot artikel. Dat was handel.'

'Ik ging ook wel naar Amsterdam met aardappelen en peen en uien. Dat was nog goed te krijgen. Dan ging je met beurtschipper Van Beek mee die op Amsterdam mocht varen met kindervoeding van Nutricia. In Alphen moest je onder de dekluisen gaan en daarna mocht je weer aan dek komen zitten. Dan kwam je weer met half afgewerkte spullen terug zoals rookfajetjes met latten als pootjes. Om op te schieten maar het liep goed.' 'Op het eind van de oorlog ben ik wel in Den Haag geweest om feestartikelen te halen. Primitieve vlaggetjes en zo. En dat werd ook verkocht,' weet Fischer nog, 'al weken voor de bevrijding,' besluit Fischer zijn herinneringen aan Zoetermeer tussen 1944 en 1946.

Cas Fischer was lid van de Noodraad van 1945 tot 1946. Later was hij lid, bestuurder en oprichter van talloze organisaties in Zoetermeer. Zo was hij van 1972 tot 1978 gemeenteraadslid voor de KVP, tussen 1968 en 1972 oprichter en voorzitter van de Samizo, Samenwerkende Middenstand Zoetermeer, de voorloper van de huidige Ondernemersvereniging Zoetermeer, en van 1978 tot 1990 voorzitter van de Katholieke Bond van Ouderen, afdeling Zoetermeer.

Wordt vervolgd.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Zoetermeer

Naast veel jeugdwerk heeft Cas B. Fischer veel voor de ouderen gedaan. In de jaren vijftig werden Ouden van Dagentochten gehouden waarbij Cas Fischer de verbindingsman op de motor was.

Zoetermeer lijdt beperkte schade door de oorlog

'De koffie staat klaar' was codebericht voor bombarderen spoorlijn

Zoetermeerdenaren zagen op dinsdagmiddag 14 mei 1940 een enorme rookwolk in het zuiden opstijgen toen Duitse vliegtuigen hun bommenlading boven Rotterdam afgooiden. Bijna vijf jaar later, op drie maart 1945, bombardeerden geallieerde vliegtuigen door een navigatiefout het Bezuidenhout in Den Haag. De piloten hadden het eigenlijk voorzien op de vliegende bommen van Hitler, de V-2's, en de lanceerinstallaties, niet ver van die plaats. Zoetermeer ontkwam aan dit soort massale vernietigingen, maar de oorlog liet ook hier sporen na. In de gemeenteraad leek het alsof er in 1940 weinig aan de hand was. De eerste vergadering in de oorlog was op 25 mei. De leden van de raad gingen direct over tot een geheime vergadering. Na afloop werd alleen de begroting aangepast met een post voor onvoorziene uitgaven van maximaal 2000 gulden.

De gemeenteraad vergaderde in die tijd meer in het geheim dan in het openbaar. Waarover gesproken werd is giswerk. De geschiedenis kan ons dat helaas niet leren, want het is niet eens bekend of van deze vergaderingen verslagen zijn gemaakt. Ze zijn in elk geval niet in het bezit van de gemeente Zoetermeer, noch van het Historisch Genootschap.

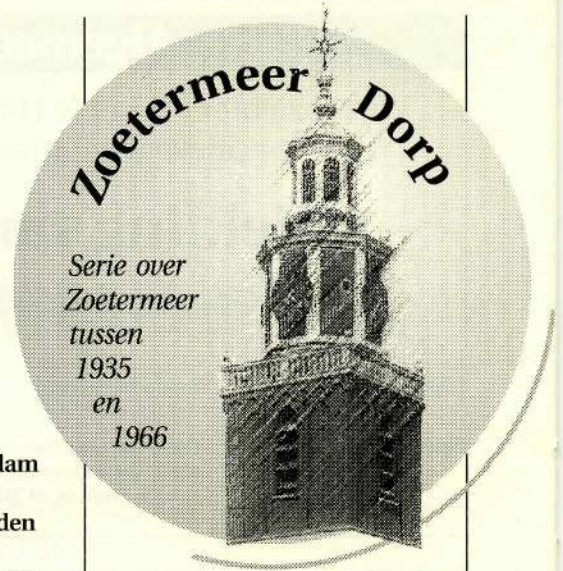
In juni 1940 werd een 'spoedeisende openbare vergadering' uitgeschreven en de openingswoorden van burgemeester Vernède beloofden vuurwerk: 'De voorzitter wijdt eenige woorden van eerbiedigen dank en hulde aan degenen, die in den strijd voor de onafhankelijkheid voor ons Vaderland hun leven hebben gegeven en wijst erop, dat in tijden van revolutie en oorlog moet worden vertrouwd op Gods woord dat stand zal houden in eeuwigheid en geen duimbreed zal wijken.' Deze woorden verzandden daarna echter in een discussie over de vacature van een veldwachter. Het lijkt alsof de notulen niet alles vertellen van de besprekingen en dat blijft zo tot de laatste openbare vergadering van september 1941. De oorlog schijnt zich aan de waarneming van de gemeenteraadsverslagen te onttrekken. Alleen in mei 1941 merkte raadslid J. Duiniveld bij de benoeming van een onderwijzer op dat 'bij de samenstelling van de voordracht die bekwaamheid wegens politieke stroomingen niet voor den voorgrond getreden is.'

Kogel in de goot

Toch was in de meidagen van 1940 het een en ander in Zoetermeer gebeurd. In de weilanden rondom het boterdorp en op de nieuwe rijksweg landden vliegtuigen met Duitse soldaten. Vele werden in de lucht en op de grond vernietigd. H. P. Groenewegen van de Voorweg 119 meldde dat op Tweede Pinksterdag - 13 mei - in zijn bouwland langs de rijksweg twee Duitse vliegtuigbommen waren ingeslagen zonder te ontploffen. En J. A. Spronk die iets verderop woonde aan de Voorweg sprak van een vermoedelijke kogelinslag in zijn houten gootlijst. Doden waren er te betreuren tijdens diverse oorlogshandelingen: zes koeien en aan de Zegwaartseweg sneuvelden tien kippen. In de meeste gevallen werd de geleden schade na de oorlog vergoed.

Stille kerktorens

Omvangrijke materiële schade leed de Zoetermeerse bevolking pas toen de Duitse bezetter allerlei zaken ging invorderen. Al in mei 1940 moest de burgemeester een lijst inleveren van de aanwezige vrachtauto's: de fa. Post & Huurman bezat toen zes van de 28 vrachtwagens. Deze en de bestelauto's van de vele boterhandelaren werden kort daarop massaal gevorderd voor militair gebruik. Later volgden schrijfmachines, rijwielen, 301 radio's, enkele van de 181 paarden, 22 wagens en 41 bijbehorende paardentuigen. Ook metalen moesten ingeleverd worden, alleen bij hoge uitzondering mocht men iets behouden. Annetje E. Groenheide-Ceelen hoefde 'een herinnering aan haar overleden moeder' niet in te leveren, evenals C. Bos van de Dorpsstraat nummer 7: 'een koperen pot omdat hij deze van een Javaanschen prins cadeau gekregen heeft.' Bij het wegvoeren van metalen voorwerpen moesten ook de kerkklokken het ontgelden.

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

De afgelopen edities werden enkele witte vlekken in de geschiedschrijving over Zoetermeer en de Tweede Wereldoorlog ingekleurd met verhalen over het rondbrengen van illegale blaadjes, de ambtenaren op het gemeentehuis, jeugdwerk en de Noodgemeenteraad. Deze laatste aflevering over de oorlog bekijkt de materiële gevolgen van het oorlogsgeweld.

Van de Gereformeerde 'boter'kerk aan de Stationsstraat en de Oude Kerk en de Nicolaaskerk aan de Dorpsstraat werden 15 februari 1943 zeven klokken uit de drie torens getild, in totaal 2344 kilo aan brons. Slechts een enkele klok kwam niet in de smeltovens terecht. Tot ver na de bevrijding was de stilte op zondag tastbaar wanneer de bevolking lopend ter kerke ging. Na de oorlog kwamen in totaal vier klokken weer in de torens terug.

Bommen vielen na 'de koffie staat klaar'

Aan het eind van de oorlog werd die stilte veelal weer verstoord door geallieerde vliegtuigen die vooral het nachtelijk vervoer van V-2's naar de lanceerinrichtingen bij Wassenaar wilden tegenhouden. Toenmalig warenhuiseigenaar Cas Fischer, centraal in deze serie in de vorige editie, kan zich dat nog goed herinneren: 'Verzetsmensen uit Delft troffen elkaar achter in mijn winkel. Koos Suiker wilde in Zoetermeer een ploeg mensen hebben die waarschuwde wanneer de spoorlijn Den Haag-Gouda weer gerepareerd was. Uit de club van knullen van de jeugdbeweging werden jongens gerecruteerd die 's nachts aan de nieuwe weg (rijksweg 12) lagen om te kijken of er treinen reden. Dan kwam 's ochtends Jeanne Moers langs - ze wist waarschijnlijk van niks - en die nam het bericht mee 'de koffie staat klaar', dat op één of andere manier werd doorgeseind, en vóór 11.00 uur knikkerden de bommen dan weer op de spoorlijn. Die gooiden ze meestal op de tochtbruggen omdat reparatie daarvan veel moeilijker was dan van een spoordijkje.'

Voor scholiere Riet van Doornen, ook al eerder aan het woord in deze serie, waren de beschietingen toentertijd levensgevaarlijk: 'We reden langs de rijksweg naar school. Vanaf 1943, toen ik leerde voor apothekersassistente, werd er verschrikkelijk veel geschoten op de rijksweg en de spoorweg en er werden bommen door vliegtuigen gegooid. Toen zijn we nog een tijdje over de Voorweg naar school

gegaan. Toen de geallieerden al in Brabant waren, werd er geschoten op alles wat bewoog en toen is eind 1944 één van de schooljongens dodelijk getroffen, een jongen van Van Straalen van de Zegwaartseweg. Daarna zijn we nooit meer naar school geweest.'

Bom verwoest kindervoeding en directoires...

Bij die bombardementen was het station van Zoetermeer een logisch doelwit. Riet van Doornen kan zich dat nog goed herinneren: 'We woonden in de buurt van het station aan de Stationsstraat. Toen een trein werd gebombardeerd kwam er een groot stuk ijzer bij ons terecht. De bakker heeft het toen gewogen: het woog zeven kilo.' Op 30 maart 1945 was het echt raak. Een vliegtuigbom miste een gerangeerde wagon maar raakte het nabijgelegen Nutricia. De achterzijde was in een oogwenk een ruïne, geen raam in het gebouw was meer heel. Ondanks een schade van meer dan 21.000 gulden werd de productie van kindervoeding na drie dagen al weer hervat. Bij de overburen, de familie Van der Meer, was de schade niet minder groot. Behalve 1200 dakpannen waren ook 38 limonadeglazen en een theeservies gesneuveld, vier kinderborstrokken en zes directoires. Ook een 'Heeren costuum' bleek na het bombardement 'geen draagbaar costuum' meer te zijn.

In de volgende aflevering probeert het boterdorp na de oorlog de draad weer op te pakken. Duidelijk wordt dat er in Zoetermeer al ver voor 1967 over uitbreiding van het dorpje werd gedacht.

De zwaar beschadigde achtergevel van Nutricia na het bombardement van 30 maart 1945.

Eerste Zoetermeerse uitbreidingsplannen: hoog geboorte-overschot noopt tot bouwen

Het blad de 'Autokampioen' van 31 januari 1948 wijdde haar voorpagina aan een ernstig ongeluk. Een Haagse dierenarts was gevraagd naar Zoetermeer te komen, had zijn nieuwe Chevrolet gestart en wilde bij Voorburg de rijksweg op. Daar pikte hij een lifter op die hem echter beroofde, achter het stuur kroop en in volle vaart wegstootte. Net over het viaduct bij Zoetermeer raakte de overvaller echter van de weg. De arts kwam daarbij om het leven. De schrijver van het artikel vermeldde vol walging dat de 23-jarige dader een oud Waffen-SS'er was die zomaar op vrije voeten rondliep...

Rijkswachtmeester J. Stoop van het groepsbureau Dorpsstraat 98 te Zoetermeer bekijkt de auto van de Haagse dierenarts die door een 23-jarige lifter bij station Zoetermeer op de rijksweg tegen een muurtje was geparkeerd. Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Zoetermeer

Eind jaren veertig werden nog tal van bewoners van het boterdorp herinnerd aan de voorbije oorlog. Velen hadden minder goede herinneringen en probeerden deze te verdringen. Tegelijkertijd werden bijna zestig jonge Zoetermeerse jongens opgeroepen om in Indië te gaan vechten.

Zelfs het landschap waarmee het tweelingdorp de oorlog inging was blijvend veranderd. De weilanden met de 1083 opgaande bomen en 3315 knotwilgen lagen er kaal bij. Veel levend hout was gesneuveld door gebrek aan kolen in de strenge winter van 1944-45. Zelfs in juli 1945 nog vorderde burgemeester Vernède vijftien knotwilgen van J.C. Westgeest aan de Voorweg om de bakkers van Zoetermeer brandstof voor hun ovens te geven.

Hoog geboorte-overschot

Behalve de bomen verloren ook de weilanden langzamerhand terrein. De groei van de Zoetermeerse bevolking drukte zwaar op de beschikbare woonruimte: er moesten huizen komen!

Telden Zoetermeer en Zegwaart in 1930 samen nog 3860 inwoners, bij de samensmelting van de dorpen in 1935 waren dat al 4940 Zoetermeesters en acht jaar later zelfs 5800. Dit was vooral te danken aan een hoog geboorte-overschot, al decennia jaarlijks meer dan 20 per 1000 inwoners (nu ongeveer 7). Het Rotterdamse Instituut Stad- en Landschap van Zuid-Holland becijferde in 1947 dat Zoetermeer met deze groei rond 1970 10.000 inwoners zou tellen.

De lokale overheid probeerde de ontwikkelingen in goede banen te leiden. Hoewel de Citosabussen voor dagelijkse opstoppingen in de Dorpsstraat zorgden, gaf het verkeer

Serie over
Zoetermeer
tussen
1935
en
1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

Een jaar lang zijn enkele witte vlekken in de geschiedschrijving over Zoetermeer en de Tweede Wereldoorlog ingekleurd met verhalen over het rondbrengen van illegale blaadjes, de ambtenaren op het gemeentehuis, jeugdwerk, de Noodgemeenteraad en oorlogsschade. We verlaten nu de oorlog en richten ons op de wederopbouw van Zoetermeer eind jaren veertig. Desondanks blijft de oorlog ook de Zoetermeerdenaren achtervolgen, zelfs bij een auto-ongeluk.

relatief weinig problemen. Immers, de nieuwe rijksweg A-12 had in 1937 al voor een vermindering van het verkeersaanbod over de smalle dijkwegen gezorgd van 75 procent. Nee, het gebrek aan woningen was op dat moment een echt probleem. De ontruiming van krotwoningen aan de Rokkeveenseweg 5 tot en met 11 en Den Hoorn 19-23 werd vanaf 1939 telkens uitgesteld omdat de gemeenteraad van mening was dat goedkope arbeiderswoningen zeer gezocht waren.

Al in de jaren '30 werd de zaak serieus aangepakt. Ongecontroleerde bebouwing werd niet meer toegestaan, een Uitbreidingsplan zag het licht. De eerste besluiten werden door de gemeenteraad op 6 april 1936 genomen, al wordt ook nog een niet uitgevoerd plan uit 1935 genoemd, en jaren volgden van allerlei wijzigingen.

De situering bleef al die tijd wel dezelfde: uitbreiding zou het eerste plaatsvinden tussen Molenstraat en Schinkelweg-Den Hoorn en in het gebied tussen Stationsstraat, Delftsewallen en de Dorpsstraat. Burgemeester Vernède meende in de geheime vergadering van 10 april 1940 'dat een bebouwde kom zich als een olievlek moet uitbreiden. Wordt op een andere plaats met de uitbreiding van de bebouwing een begin gemaakt, dan werkt men in de hand, dat er twee bebouwde kommen zullen komen.' Aldus de toenmalige burgemeester.

Achterkant Dorp niet fraai genoeg

Vijf dagen later verontschuldigde het eerder genoemde Instituut Stad- en Landschap van Zuid-Holland zich bij monde van haar secretaris ir. C. van Traa dat zij hard gewerkt had aan een nieuwe toelichting op het Uitbreidingsplan maar dat het helaas niet meer op tijd was voor een vergadering van de Haagse Commissie van Advies voor de Uitbreidingsplannen in Zuid-Holland. Een van die wijzigingen was het schrappen van een randweg die via de huidige Julianalaan over de Delftsewallenwetering aansloot op het eind van de Vlamingstraat; in 1947 was deze weg echter weer ingetekend. Ook werd een vijftig meter brede groenstrook gepland met een sloot aan de voet van de dijk voor het kwelwater. Of zoals Van Traa het verwoordde: 'Langs de kaderrand is groen ontworpen tenein-

de de minder fraaie achterzijde van bebouwing langs de Dorpsstraat aan het oog te onttrekken.' In de vroege Uitbreidingsplannen was ook een nieuw raadhuis opgenomen, in de groenstrook 'onder' de Oude Kerk. Het Instituut Stad- en Landschap, dat zo nauw was betrokken bij alle Zoetermeerse plannen, kreeg kort hierop een grote tegenslag te verwerken: bij het Duitse bombardement op Rotterdam gingen al haar archieven verloren. Eind mei moest burgemeester Vernède zelfs kopieën van zijn paperassen aan het Instituut opsturen.

Bouwgrond tijdelijk voor volkstuinjes

Voor al die mooie plannen was bouwgrond nodig. In het Uitbreidingsplan waren deze voor het merendeel eigendom van A. van Beek uit Schipluiden en de Zoetermeerse Spaar- en Voorschotbank. In april 1940 besloot de Raad de eerste 7½ hectare te kopen à 6500 gulden. De oorlog deed de realisatie van alle bouwplannen in de ijskast verdwijnen en eind dat jaar werd het gekochte land gelegen tussen Stationsstraat en Delftsewallen verhuurd ten behoeve van volkstuinjes.

De Zoetermeerse Spaar- en Voorschotbank gaf meer problemen: zij wilde graag het plan aanpassen en zelf bouwen. Zowel het Instituut als de burgemeester zagen dit niet zitten. Na de oorlog kwam het zelfs tot een onteigeningsprocedure.

In de volgende aflevering komt de realisatie ter sprake van de eerste nieuwe huizen na de oorlog en de bijbehorende problemen over onder meer de naamgeving van de straten. Over de naamgeving van de J. L. van Rijweg waren de meningen ernstig verdeeld...

Dit landelijke beeld van Zoetermeer zou spoedig veranderen: aan de zuidzijde van de Dorpsstraat was de eerste uitbreiding gepland.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Zoetermeer maakt voorzichtig begin met bouwoningen

Na de oorlog werd er in Zoetermeer voorzichtig nagedacht over het daadwerkelijk bouwen van huizen. Op 27 maart 1946 gaf inspecteur G. F. E. Kiers van het Staats-toezicht op de Volksgezondheid, Afdeling Volkshuisvesting, toestemming tot het bouwen van zes permanente woningen; op meer steun van rijk of gemeente dan het mogen gebruiken van schaarse bouwmaterialen hoefde Zoetermeer niet te rekenen. Uiteindelijk bouwden slechts twee particulieren een woning: C. van Haastert aan de Meerpolder een arbeiderswoning, en B. C. Groenheijde.

Het tot 1957 gebruikte raadhuis van Zoetermeer aan de Dorpsstraat op de plek van de huidige artspraktijk en apotheek op no. 3 en 5.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Zoetermeer

Tijdens de eerste vergadering van 1948 kon de voorzitter van de gemeenteraad, burgemeester Noë Vernède, in een terugblik melden dat het voorafgaande jaar een 'bescheiden begin werd gemaakt tot de terugkeer tot normale verhoudingen en dat de eerste stap is gezet om zich te ontworstelen aan het wereldgebeuren in de afgelopen oorlogs-jaren.' Vervolgens stelde de burgervader: 'De toestand op woninggebied is in deze gemeente zoals in het gehele land slecht te noemen. Met den bouw van woningen is een bescheiden begin gemaakt. Indien binnen enkele jaren in den woningtoestand in deze gemeente geen belangrijke verbetering is gebracht dan kan zulks niet worden toegeschreven aan het Gemeentebestuur, doch dan ligt de schuld in Den Haag of bij de Bouwverenigingen. In het belang van de volkshuisvesting werd tot aankoop van bouwgrond besloten en is de dienst Bouw- en Woningtoezicht uitgebreid door de aanstelling van een vol ambtenaar waardoor belangrijk beter wordt gewerkt dan voorheen.' Secretaris en notulist C. P. Blaauwhof voegde daar snerend aan toe: 'Spreker zegt, dat naar volkomen genoeg wordt gewerkt.'
Helemaal lekker kon er namelijk nooit worden gewerkt in een gemeentehuis, waar de burgemeester en de gemeentesecretaris elkaar volgens de overlevering met een grote boog ontliepen: hun werktijden lagen zodanig dat ze elkaar in het raadhuis aan de Dorpsstraat zo min mogelijk hoefden te zien.

Ook in de gemeenteraad liep niet altijd alles op rolletjes. De dertien raadsleden kwamen voort uit vijf partijen, waarvan vier op kerkelijke grondslag. Vijf raadsleden kwamen uit drie protestantse partijen, vier waren katholiek en drie leden vertegenwoordigden de PvdA. De inzichten in het maatschappelijk leven lagen ver uit elkaar en werden vaak star verdedigd.

Zoetermeer Dorp

Serie over
Zoetermeer
tussen
1935
en
1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

De vorige aflevering hebben we gezien dat een hoog geboorte-overschot en schaarste aan bouw materiaal een enorme druk veroorzaakte op de woningmarkt. Al vanaf 1935 waren plannen ontwikkeld om aan de zuidzijde van de Dorpsstraat achter de Oude Kerk een nieuw wijkje te bouwen voor de sterk groeiende bevolking. In april 1940 was daarvoor de eerste grond gekocht, maar de Tweede Wereldoorlog gooidde roet in het eten.

Onenigheid over naamgeving straten

Deze verschillen in maatschappelijk inzicht verdwenen echter als de woningbouw ter sprake kwam. Iedereen was overtuigd van de grote woningnood.

Volgens de onlangs teruggevonden geheime notulen van de gemeenteraad kon kort na de oorlog echter nog wel worden gebakkeleid over de naamgeving van de straten voordat ook maar één spade de grond in was gegaan. Burgemeester en Wethouders hadden namelijk het plan opgevat de op het eind van de oorlog gesneuvelde verzetsheld Jacob Leendert van Rij tijdens de 5-mei herdenking in 1946 te eren met een straatnaam; zij waren ervan overtuigd dat de gemeenteraad 'dit voorstel spontaan en algemeen zou toejuichen.' Tot haar verbazing ontbraken echter drie handtekeningen van evenzoveel gemeenteraadsleden onder het voorstel. Burgemeester Vernède be-toogde verwonderd: 'In een strijd van leven en dood heeft de heer Van Rij getracht de aftocht van zijn kameraden te dekken. Daarbij heeft hij zijn leven opgeofferd en voor zijn Kameraden en voor zijn Vaderland.'

Enkele raadsleden brachten daar tegenin dat 'inbreuk wordt gedaan op de traditie waar de echte Zoetermeeders en Zegwaartenaren zeer gevoelig voor zijn': het was namelijk de bedoeling een deel van de Broekweg vanaf de Vlamingstraat te hernoemen en die naam paste toch niet bij een oude polderweg; bovendien was Van Rij niet de enige die gesneuveld was.

De discussie leek eindeloos en raadslid J. C. Groenewegen verzuchtte: 'Is er nu zoo'n brandende haast bij? (...)

Het lijkt thans wel (...) dat men een kookend ei in handen heeft.'

Veldwachter Jacob Leendert van Rij was samen met andere leden van het Zoetermeerse verzet ondergedoken bij de Rotte in Zevenhuizen; in een vuurgevecht met de Duitsers stierf hij in de nacht van 29 april 1945.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer

Uiteindelijk werd een compromis gesloten. Omdat het plan van B&W naar goed dorps gebruik uitgelekt was, werd de geplande J. L. van Rijweg toch goedgekeurd; daarnaast kregen ook de gesneuvelde Jan Hoorn, Cornelis van Eerden en John McCormick een straat naar zich vernoemd in het toekomstige uitbreidingsplan.

Corporaties worden aan handen en voeten gebonden

Bij de bovenstaande nieuwjaarstoespraak van Vernède uit 1948 hebben we kunnen zien dat volgens hem de gemeente alles had gedaan om woningbouw in het door haar ontwikkelde uitbreidingsplan mogelijk te maken. Nu waren volgens de burgemeester 'Den Haag en de woningbouwverenigingen aan zet'.

Den Haag had evenwel in 1947 al door middel van noodwetgeving actie ondernomen om de lokale en vooral de centrale overheid zeer veel invloed te geven op het bouwen, beheeren en verdelen van woningen. Particulieren en woningbouwverenigingen werden aan handen en voeten gebonden.

De al in het begin genoemde G. F. E. Kiers, nu betiteld als hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Directie voor Zuid-Holland van het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting, schreef eind 1947 dat Zoetermeer in de verdeling van het bouwvolume voor 1948 voorlopig op 15 woningen uitkwam met een 'inhoud' van gemiddeld 260 m³. Hij achtte het raadzaam, 'op grond van mijn ervaringen', deze toewijzing te vervolgen met een overzicht van zes pagina's aan samenvattingen van eerder gestuurde circulaire's, 'getoetst aan de laatste inzichten en richtlijnen', aangaande verdeling van toegewezen contingenten, voorbereiding op projecten, soorten woningen en de in enkel- en drievoud op te sturen formulieren. Een half jaar eerder, op 6 juni, had Kiers nog zijn zorg geuit over de voortgang van de woningbouw. Buiten Rotterdam en Den Haag had de provincie voor 1947 3000 woningen toegewezen gekregen. Maar nu al bestond een grote achterstand met het indienen van plannen. Hij raadde de gemeenten aan nu al plannen voor 1948 te gaan ontwikkelen.

In Zoetermeer waren al in 1946 plannen ontwikkeld door de twee Zoetermeerse woningbouwverenigingen, de algemene Beter Wonen en de katholieke De Goede Woning. De stekelige opmerking van de burgemeester tijdens de eerder gememoreerde toespraak begin 1948 doet vermoeden dat de bouw niet van een leien dakje ging.

In de volgende aflevering van 'Zoetermeer Dorp' wordt zoveel glashelder.

1949: Zoetermeer koopt grond om te gaan bouwen

Vóór de oorlog was de gemeente al begonnen met het verwerven van grond voor uitbreidingsplannen tussen Delftsewallen en Dorpsstraat van A. van Beek uit Schipluiden en de lokale Spaar- en Voorschotbank. In een geheime raadsvergadering van 27 augustus 1946 pleitte N. Rossel van de PvdA voor onteigening van bouwgrond van de bank 'gezien het groote belang van de arbeiderswoningbouw.' Anderen zagen liever een rustige onderhandeling over de prijs, maar in de openbare vergadering werd toch tot onteigening besloten.

Twee maanden later, na de verkiezingen, zat een gemeenteraad van een andere samenstelling in het gemeentehuis, met daarin de voorzitter van de Zoetermeerse Spaar- en Voorschotbank G. van Straalen. Hij ageerde dan ook tegen de door B&W voorgestelde prijs van 80 cent per vierkante meter en tegen de onwil om met de bank te onderhandelen ondanks de getoonde goede wil door de vraagprijs met 10 cent te verhogen tot 90 cent. De burgemeester ontkende de weigering tot een gesprek en het onteigeningsbesluit bleef staan.

90 Cent per vierkante meter

Uiteindelijk werd toch nog in mei 1947 overeenstemming bereikt tussen de verschillende partijen: voor 90 cent de vierkante meter werden van de Spaarbank en Van Beek grond gekocht voor in totaal ruim 40.000 gulden.

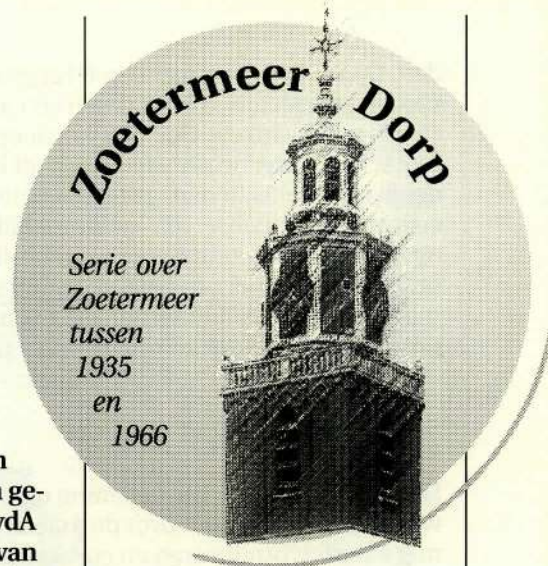
Dat jaar werd behalve grond voor de woningbouw ook landbouwgrond van L. A. Vollebregt gekocht rond de Rokkeveenseweg ten noorden van de rijksweg ten behoeve van industrie. Ook hier duurden de onderhandelingen lang en werd de prijs uiteindelijk 90 cent.

De gemeente bepaalde vervolgens haar verkoopprijs voor de woningbouwverenigingen op 3 gulden 50, een bedrag dat later werd verhoogd tot 5 gulden. Voor particulieren werd de prijs bepaald op 6 gulden en de bedrijfsgrond op 4 gulden 50.

Ondertussen werd het uit het midden van de jaren dertig stammende Uitbreidingsplan en de Plannen in Onderdelen met hun vele wijzigingen langzaam door de Raad geloodst. Tijdens de hiervoor genoemde raadsvergadering werd in een geheime zitting door ir. Schut, directeur van het adviesorgaan Instituut Stad en Landschap voor Zuid-Holland, tezamen met de gemeente-opzichter architect J. Dekker een overzicht gegeven van de plannen. Enkele raadsleden klaagden over de korte voorbereidingstijd, anderen wilden liever een weg wat rechter trekken. Toch werd het plan tijdens de openbare vergadering in grote lijnen vastgesteld, in juli gevolgd door goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland.

Onhoudbare toestanden

Maar daarmee waren de zo verlangde woningen nog niet gebouwd. In 1946 werden al door de raadsleden H. Blonk en A. van der Spek sr. schriftelijke vragen gesteld over de volkshuisvesting. Beiden gebruikten papier dat zij op dat moment bij de hand hadden, namelijk dat met het briefhoofd van hun bedrijven in respectievelijk 'granen, zaden, peulvruchten, veevoeders' en 'groot-handel in boter en eieren.' Volgens Blonk was de huizen nood in onze gemeen-

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de oktober aflevering van 'Zoetermeer-Dorp' zagen we de gemeentesecretaris van ons Hollandse tweelingdorp stekelige opmerkingen maken toen de burgemeester sprak over het 'met genoeg werken' aan de opheffing van de woningnood. Centrale overheid, gemeente, woningbouwverenigingen, adviescommissies en politici waren overtuigd van de grote problemen, maar iedereen had zo z'n eigen belangen en gevoeligheden.

*Hoek Den Hoorn -
Rokkeveenseweg en
Zegwaartseweg met
weegbrug en
weeghuisje op de hoek.
Rechtsboven staan op
'De Horre' met het
lichte achtererf de
onbewoonbaar
verklaarde panden
19-23.*

Fotocollectie Gemeentearchief Zoetermeer

te 'zoo hoog gestegen dat het gemeentebestuur daar niet langer werkeloos tegenover mag staan.' Bewogen vervolgde de SGP'er: 'Mede ook met het oog op de volksgezondheid zijn verschillende toestanden onhoudbaar. Vele mensen trekken maar bij elkaar in huis, zo dat ééngezinswoningen worden bewoond door meer gezinnen, met alle mogelijke verkeerde gevolgen, die ik niet nader behoef te omschrijven.'

Overbodig schrijven

Zijn brief werd naar de in vorige afleveringen al genoemde inspecteur van de Volkgezondheid, afdeling Volkshuisvesting, G. F. E. Kiers gestuurd. Binnen vier dagen werd deze uitvoerig beantwoord, met daarin verweven de mededeling dat het Zoetermeerse schrijven eigenlijk overbodig was. Immers, zijn afdeling had alle gegevens en daaruit bleek dat het dorp slechts één zwaar gehavend bedrijf telde (Nutricia) en één licht beschadigde woning. Zoetermeer had dan wel 100 woningen nodig maar de toewijzing van zes stuks dit jaar was volgens Kiers goed te noemen: meer woningen toewijzen had geen zin, omdat de materialen om te bouwen eenvoudigweg niet aanwezig waren. Schaarste aan bouwmaterialen was er zeker. In mei 1947 was geen glas voorhanden om een gebroken ruit in de Openbare Lagere School te vervangen. En in augustus 1948 kreeg men geen materiaal toegewezen om een riool in de Molenstraat aan te leggen. Bovendien gaven de door Kiers genoemde 100 woningen en de door Blonk vermelde inwoningen

slechts een deel van de problemen weer.

In Zoetermeer stonden ook volop slechte woningen, waarvan de sloop door de woningnood werd opgehouden. Zo werd de ontruiming van de onbewoonbaar verklaarde woningen aan de Rokkeveenseweg 5 tot 11 en Den Hoorn 19-23 telkens verlengd. En in een voormalige zuivelfabriek aan de Voorweg zaten vele gezinnen in ruimten gehuisvest, van elkaar gescheiden door dunne houten wandjes.

Ondertussen hadden de twee woningbouwverenigingen, de algemene Beter Wonen en de R.K. Goede Woning, plannen ontwikkeld voor de bouw van woningen. De uitvoering liep echter niet van een leien dakje. Daarover meer in een volgende aflevering van deze serie.

Woningbouw- verenigingen gaan aan de slag

In zijn Nieuwjaarstoespraak van 1948 wees burgemeester Noë Vernède op de verantwoordelijkheden van Den Haag en de woningbouwverenigingen: de gemeente had met het ontwikkelen van de plannen en het kopen van de grond nu genoeg gedaan. Echter, de Woonruimtetwet van 1947 bood de overheden alle gelegenheid zich tot in details met de woningbouw te bemoeien en de gemeente Zoetermeer liet die kans niet voorbijgaan: de woningnood was niet voor niets in Nederland volksvijand nummer één.

Elke vergadering van de gemeenteraad kwam het onderwerp van de woningnood wel weer ter tafel en werd gevraagd naar het door de hogere overheid toegewezen bouwvolume, veelal medegedeeld door de inspecteur van de Provinciale Directie van de Volkshuisvesting, G.F.E. Kiers. Uiteindelijk kwam de toewijzing voor 1946 en 1947 samen op 26 woningen uit en voor 1948 op 15.

Op 28 februari 1949 meldde Vernède in zijn overzicht over 1948: 'Tot heden is voor deze gemeente het toegestane bouwvolume voor 1949 niet bekend. Het percentage van het woningtekort in deze gemeente is gelijk aan dat van het gehele land namelijk 15,7 procent. Dit is wel een schrale troost. Tweëntwintig woningen zijn gereed gekomen, terwijl deze maand nog vier woningen in gebruik kunnen worden genomen. Een nieuwe straat, de Jan Hoornstraat werd toegevoegd.'

In de volgende raadsvergadering, die van 30 mei, werd duidelijk dat Zoetermeer dat jaar geen enkele woning mocht bouwen. De teleurstelling bij de raadsleden was groot. En het was slechts een heel kleine pleister op de wonde dat 110 andere gemeenten in Zuid-Holland ook niets mochten bouwen. In de zomer kwam het bericht dat ook de tweede toewijzing van dat jaar voor het boterdorp niets had opgeleverd.

Beter Wonen en De Goede Woning doorlopen de procedures

De twee woningbouwverenigingen waar de burgemeester in de kop van dit stuk op doelde, de algemene Beter Wonen - nu Vestia - en de katholieke De Goede Woning, waren ondanks de materialenschaarste en de knevelende Woningwet 1947 in de jaren na de oorlog enthousiast aan het werk gegaan. Op verzoek van de gemeente had inspecteur Kiers de woningcorporaties verzocht om een complex van vijftien woningen te ontwerpen, kort daarna verhoogd tot negentien stuks.

De Goede Woning nam contact op met architect J. Dekker uit Hazerswoude, die tevens al meer dan tien jaar gemeenteopzichter van Zoetermeer was. De benodigde toestemmingen en vergunningen kwamen snel binnen en eind augustus 1947 kon de bouw van twaalf huizen beginnen.

Beter Wonen bewandelde een ander pad. Zij kwam voor het ontwerp van zeven woningen met een andere architect, namelijk J.A. Hoogeveen uit Den Haag, en dat werd haar door Dekker en diens medestanders in het gemeentebestuur, onder wie burgemeester Vernède, niet in dank afgenomen. Op 5 maart 1947 werd het schetsplan goedgekeurd door inspecteur Kiers waarna de tekening, vergezeld van een aanvraagformulier en het raadsbesluit tot toekenning van een bouwvoorschot, in viervoud mocht worden opgestuurd; Kiers stuurde - grondig als hij altijd was - tegelijk vijf formulieren mee, waaronder één voor het archief.

Serie over
Zoetermeer
tussen
1935
en
1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat de gemeente grond kocht in de hoek tussen de Dorpsstraat, de Delftse Wallen en Molenstraat om het Uitbreidingsplan te kunnen uitvoeren. Door de materiaalschaarste kon men echter niet zo maar de benodigde honderd woningen bouwen: elk jaar wees de overheid een bepaalde hoeveelheid huizen aan een gemeente toe.

Beter Wonen en De Goede Woning zetten in 1948-1949 woningen neer op de hoek van de John McCormickstraat; in 1946 was na langdurige discussie in de gemeenteraad bepaald dat alle gestorven oorlogshelden een straat vernoemd kregen en deze Amerikaanse vlieger was één van hen.

Foto: Het Fluitschip - Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen

Huur van f 5,25 per week

Op 29 augustus volgde de openbare aanbesteding in café Ons Genoegen aan de Dorpsstraat 121, al werd in de aankondiging per abuis de Molenstraat genoemd. 42 Inschrijvers telde de lijst, variërend van f 82.869 van 'n Schiedamse aannemer tot f 121.380 voor de zeven huizen samen.

Twee weken later reageerde Kiers: de inschrijvingen waren te hoog, het werk mocht niet meer dan f 74.100 kosten. Uiteindelijk was de Zoetermeerse aannemer W.J. Veldhuizen aan de Dorpsstraat 177 bereid om het werk voor die prijs uit te voeren. Wel werd het plan aangepast: zo maakte het glas-in-lood in de deuren plaats voor gewoon glas, het sanitair werd goedkoper en de schuren moesten het zonder goten en afvoeren stellen en werden het eerst gebouwd om als keet te dienen.

In de maanden die volgden ging de Provinciale Directie Wederopbouw en Volkshuisvesting -zeg Kiers - akkoord, vroeg en kreeg de gemeente rijkssteun en zegde de gemeenteraad grond- en bouwvoorschotten toe aan Beter Wonen. De aannemer kon uiteindelijk begin 1948 gaan bouwen nadat de materialentoewijzing in orde was. Tussen november 1948 en februari 1949 betrokken de huurders de nieuwe woningen op de hoek van de Molenstraat en de John McCormickstraat voor f 5,25 per week. De totale kosten van het project beliepen uiteindelijk f 81.161,75. Beter Wonen moest dit in jaarlijkse termijnen afbetalen: tot het jaar 2023 f 231,02 voor de grond en tot 1998 f 3791,40 voor de panden.

Vernède zet Beter Wonen op haar plaats

In een overzicht van drie jaar toewijzingen van bouwvolumes en werkelijke bouw, eind 1948 toegestuurd aan de gemeenteraad, kon B&W niet nalaten om Beter Wonen nog even op haar plaats te zetten. Dik onderstreept meldt het overzicht: 'De inspecteur wilde het complex als geheel zien en eiste daarom 1 architect.' (...) 'Op 29 November 1947 werd het contingent voor 1948 bepaald op vijftien woningen, onder mededeling dat de zeven woningen (van "Beter Wonen"), waarvan de gunning voor uitvoering heeft plaats gehad na 10 October 1947 ten laste van het contingent 1948 komen.' Ofwel, door haar afwijkend optreden miste de gemeente zo zeven huizen in 1948. De burgervader was tijdens de raadsvergaderingen niet toevallig ook altijd een van de meest fervente voorstanders van de gemeentepzichter, architect J. Dekker, die door Beter Wonen was gepasseerd. Bij een project twee jaar later bleek dat de woningbouwvereniging die boodschap goed in de oren had geknoopt.

De volgende afleveringen zullen we de toenemende invloed van de gemeente zien op de woningbouw. Er lagen evenwel nog meer prioriteiten op het bordje van de lokale overheid dan alleen het probleem van de woningnood.

Raad maakt zich zorgen om urinoir, vuilnis en betonklinkers

Eind 1949 werd een bouwproject van acht duplexwoningen aan de Jan Hoornstraat aanbesteed. De laagste inschrijver was P. Brandhorst van de Leidsewallen 19 voor 85.925 gulden. Het door het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting goedgekeurde bedrag van ruim 79.000 gulden moest verhoogd worden met acht keer 800 gulden voor de tijdelijke inrichting tot duplexwoningen.

De bouw in 1950 schoot niet op. Aannemer Brandhorst was meer timmerman dan aannemer, maar hij verdedigde zich door te zeggen dat hij geen goed personeel kon krijgen.

Eind 1951 stuurde B&W van Zoetermeer een brief naar de provinciale directie van 'Wederopbouw' ter goedkeuring van meer- en minderwerk aan de woningen. Zo was hardboard in plaats van zachtboard in de keukens aangebracht en was in een later stadium ook besloten dat de bewoners van boven en beneden niet dezelfde voordeur zouden hebben. De bovenwoningen kregen de ingang aan de voorzijde, de mensen beneden konden aan de achterzijde hun woning binnen. B&W vroeg dringend om haast te maken met de afrekening: 'Het verdient naar onze mening aanbeveling, dat de betreffende rekeningen ter plaatse worden gecontroleerd. Deze woningen zijn gebouwd door dezelfde aannemer als van de drie' (eerder aan de Schoolstraat gebouwde, red.) 'duplexwoningen en ook bij het opstellen van de eindafrekening dier woningen bleek de tussenkomst van Uw directie gewenst. Gaarne zouden wij tijdig van U vernemen wanneer de oplevering kan geschieden opdat wij architect, opdrachtgever en aannemer vroegtijdig kunnen inlichten. In verband met de emigratieplannen van de aannemer is een spoedige afwikkeling gewenst.'

De aannemer vertrok inderdaad vóór de afwikkeling en de gemeente en de woningbouwvereniging bleven met een slecht gevoel achter. Het zou tien jaar duren voordat Beter Wonen weer zou bouwen.

Foto: Het Fluitschip - Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen

Beter Wonen bouwde in 1950-1951 zogeheten duplexwoningen aan de Schoolstraat 5-9 en twee blokken aan de Jan Hoornstraat 62-76. De woningen boven en beneden konden zo nodig op termijn eenvoudig omgebouwd worden tot een eengezinswoning. Aan de Jan Hoornstraat is alleen 62 en 62a nog niet omgebouwd.

Serie over
Zoetermeer
tussen
1935
en
1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de meiaflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat de woningbouwverenigingen na de oorlog weer aan de slag waren gegaan en hun eerste woningen aan de Molenstraat en John McCormickstraat bouwden. Zonder problemen ging dat niet: Beter Wonen had in 1947 een andere architect gekozen dan de gemeentelijke favoriet en tevens gemeenteplichtzinder: J. Dekker.

Veranderende rol woningbouwverenigingen

Dat had niet alleen te maken met de kater van de duplexwoningen. Belangrijker nog waren de activiteiten van de overheid die woningbouwverenigingen meer en meer uitvoerder maakten van beleid dat door de overheden was geïnitieerd. Bovendien wilden huurders een huis en van wie dat kwam, maakte hen weinig of niets uit; het lidmaatschap van een woningbouwvereniging kreeg daardoor minder waarde.

Pas in het begin van de jaren zestig kregen de woningbouwverenigingen meer armslag en werden zelfstandiger ten opzichte van de overheden. De eigen leden waren niet meer de enige doelgroep: Beter Wonen, De Goede Woning en de in 1964 opgerichte Christelijke Woningbouwvereniging Zoetermeer gingen een belangrijke rol spelen in de woningvoorziening in het algemeen. In 1964 werd reeds druk aan een structuurplan gewerkt om Zoetermeer te laten groeien tot een stad van 100.000 inwoners.

Lokale overheid druk in de weer

In 1950 was daar echter nog geen sprake van. Prognoses gingen uit van een groei van Zoetermeer tot bijna 10.000 inwoners in 1970. In het eerstgenoemde jaar lag dat cijfer op 6392 personen, maar dat betekende nog altijd een toename van 3600 Zoetermeesters in twintig jaar.

De lokale overheid had zich dus tevens druk te maken over meer zaken dan alleen de (toekomstige) huisvesting van haar inwoners. Ook de riolering, het openbare urinoir, het zwembad, de bestrating en verlichting en het vuilnis kwamen in 1948, 1949 en 1950 in de vergaderingen van de gemeenteraad uitgebreid aan de orde.

De uitvoering van deze zaken lag bij de gemeente-opzichter en een aantal werklieden, later gemeentewerken genoemd. In maart 1947 was M. E. van Asma uit Wolvega tot adjunct gemeenteopzichter benoemd onder de al eerder genoemde opzichter J. Dekker. Van Asma lijkt de dagelijkse leiding te hebben gehad; hij maakte ook het jaarverslag.

Zijn eerste verslag over 1947 handelde vooral over het onderhoud van wegen en het verschil daarin tussen grote en kleine gemeenten. Het woord Zoetermeer werd daarbij vermeden, maar de bedoeling was duidelijk: 'Vooral in kleinere gemeenten ziet men de wegen in een niet al te beste toestand. Dit komt in de meeste gevallen uit het volgende voort: te weinig geschoold personeel, met andere woorden goedkope arbeidskrachten, primitieve middelen, zodat alles met de hand gemaakt moet worden. Handwerk wordt wel bewonderd maar voor de tegenwoordige wegen is het niet meer van toepassing', aldus Van Asma.

Nieuwe klinkers voor de Dorpsstraat

De Dorpsstraat was een bron van aanhoudende zorg. De weg was voor een groot deel herbestraat in 1947, maar datzelfde jaar vielen de gaten al weer in het wegdek, en de trottoirs waren door de PTT 'in een miserabele toestand achtergelaten.' In het daarop volgende jaar meldde Van Asma: 'De Dorpsstraat is er slecht aan toe. Dit komt voor het grootste gedeelte door de waterleiding die zich daarin bevindt. In het afgelopen jaar waren er ongeveer zes lek-

Foto: Het Fluitschip - Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen

Ook bij de duplexwoningen aan de Schoolstraat is op nummer 5 en 5a de oorspronkelijke bedoeling van duplexwoningen te zien: eerst een snelle leniging van de hoge woningnood en later ombouw tot ruimere huizen.

ken per week. De trottoirs zijn waar dit nodig was zoveel mogelijk hersteld. De grootste gaten in de Dorpsstraat zijn regelmatig gerepareerd, maar veel verbetering bracht dit in de meeste gevallen niet.' Hoopvol besloot Van Asma met de mededeling dat 350.000 stuks dikformaat klinkers waren besteld en dat in 1949 de problemen uit de wereld zouden zijn. De gemeenteraad had bij de uitgave van ruim 57.000 gulden voor de bestrating voorzichtig in de portemonnee gekeken en verzucht: 'men moet voorzichtig zijn om niet noodlijdend te worden.'

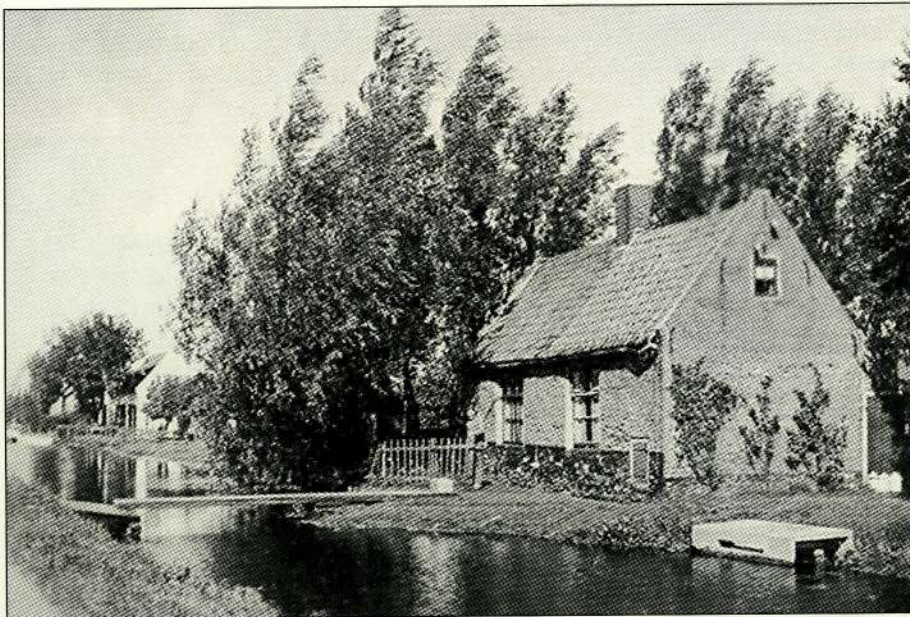
Inderdaad stonden nog meer uitgaven op het programma voor noodzakelijke voorzieningen, zoals de riolering, de straatverlichting, vuilnisophaaldienst en een brandweer-auto.

Zoetermeer moest het lange tijd zonder riolering doen

Adjunct gemeenteopzichter M. E. van Asma hoopte blijkens zijn 'Jaarverslag 1948' nog in 1949 de Dorpsstraat in orde te krijgen, maar dat gelukte pas in de loop van 1950 onder zijn opvolger H. A. Kampschmidt: de eerste partij stenen werd afgekeurd. Zelfs na het leggen van de klinkers moesten nog gedeelten opnieuw worden bestraat als de onderlaag goed was ingerezen door het verkeer.

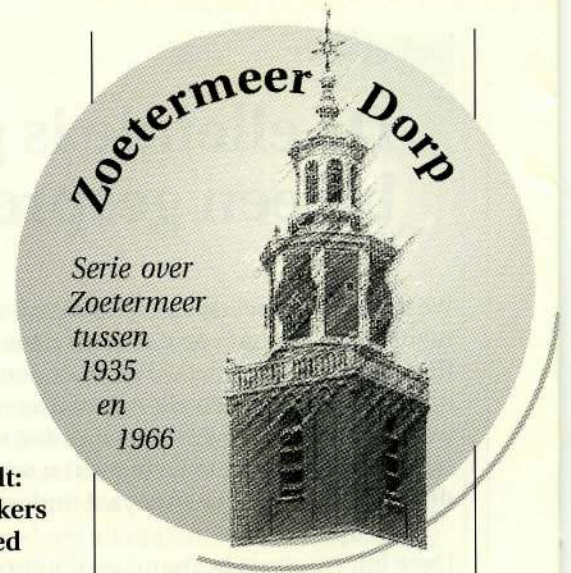
Kampschmidt had nog wel problemen met andere straten. In zijn jaarverslag aan Burgemeester en Wethouders over 1950 stelde hij: 'Zoals Uw College bekend zal zijn ligt de Voorweg op vele plaatsen sterk rond, wat een gevolg is van verzakking der kanten. Verbetering kan mijns inziens alleen tot stand worden gebracht door de Voorweg op dezelfde manier te behandelen als de Bleiswijkseweg; een verbetering welke zeer hoge kosten met zich meebrengt door de grote hoeveelheden puin die eraan verwerkt moet worden.'

Kampschmidt moest tot zijn spijt bekennen dat het ook met de Stationsstraat niet zo best was gesteld: 'De werkzaamheden aan het te verbeteren gedeelte van de Stationsstraat zouden reeds voor de vorstperiode zijn voltooid, ware het niet dat de vervanging der waterleidingbuizen te elfder ure roet in het eten gooide. Het nog open liggend gedeelte is zeer slecht berijdbaar voor het verkeer als gevolg van regen, sneeuw en vorst, met nog het feit dat een gedeelte geheel onverhard is. Door de strenge vorst was het niet mogelijk hier verbeteringen aan te brengen.' De Molenstraat had net zijn beplanting teruggekregen in de vorm van 85 goudessen (boompjes) maar de uitvoering van rioleringsplannen zou de straat weer de aanblik geven van een bouwput.

Fotocollectie: Historisch Genootschap 'Oud Soetermeer'.

Een foto van een landelijke Voorweg rond het jaar 1952. Dit voormalige arbeidershuis is inmiddels gesloopt.

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de juli-aflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat de bouw van de duplexwoningen in de Jan Hoornstraat en Schoolstraat door de woningbouwverenigingen Beter Wonen en De Goede Woning niet van een leien dakje liep. De centrale en lokale overheid bemoeiden zich steeds meer met de gang van zaken en de woningbouwverenigingen raakten tien jaar buiten beeld. De overheid bemoeide zich evenwel niet alleen met de woningbouw. De groei van het inwonertal stelde ook eisen aan de riolering, de verlichting en de wegen. In 1948 waren voor de Dorpsstraat 350.000 stuks dikformaat klinkers besteld.

*Bouw van de rioolwaterzuivering
aan de Rokkeveenseweg in 1959/60.*

*In de gegraven sleuf wordt de
verbinding aangebracht met het
diepgelegen gemeentelijke riool.*

*Foto: Het Fluitschip -
Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen*

Geen riolering

Tot die tijd immers was Zoetermeer niet voorzien van een riool. Afvalwater werd geloosd in een sloot of een gierkelder. Het openbare urinoir aan de Leidsewallen plande men rond 1950 niet voor niets bij een wetering. Bij de Tien Plagen (nu de eerste huizenrij aan de Vondelstraat) was de situatie zo onhygiënisch dat de eigenaren, waaronder Nutricia, eind 1949 opdracht kregen om septic-tanks aan te leggen.

In oktober 1946 stelde de gemeenteraad 1700 gulden beschikbaar voor het maken van een rioleringsplan. In augustus 1947 werden de plannen vastgesteld en een jaar later was het bestek gereed. Daarna stokte de zaak: eerst werd het materiaal afgekeurd, daarna ontstonden enige technische problemen.

Pas in 1952 kon de afdeling gemeentewerken van de gemeente Zoetermeer bij monde van de eerder genoemde Kampschmidt in het overzicht van 1951 trots mededelen dat op het gebied van de openbare riolering grote verbeteringen tot stand waren gekomen: de Molenstraat en de Rokkeveenseweg waren voorzien van een diep-riool.

Toch werd het rioolwater nog steeds via oppervlaktewater afgevoerd. Pas met de bouw van een rioolwaterzuivering in 1959-1960 onder de rook van de rijksweg aan de Rokkeveenseweg werd dit probleem grotendeels opgelost.

Zwemmen in vuil water

Rond 1950 was hier nog geen sprake van: sloten en vaarten waren sterk verontreinigd door onder meer rioolafval. Toch liet de Zoetermeerse jeugd zich daar in de zomer niet door ontmoedigen en velen namen een niet al te verfrissende duik in het water. In 1938 was al eens gepoogd een zweminrichting bij de watertoren in de Delftsewallen te exploiteren

maar deze poging stierf een vroege dood. Eind 1949 boog de gemeenteraad zich bij de bespreking van de begroting langdurig over een bedrag van 10 gulden ten behoeve van voorzieningen aan de zwemplaats in de Leidsewallenwetering.

A. G. Scheer van de ARP betoogde: 'Er wordt in vuil water gezwommen en deze toestand kan niet bestendig blijven. Spreker zou gaarne zien dat die conservatieve geest bij B en W verdwijnt.'

De PvdA'er J. van 't Hoff voegde er aan toe dat 'uit de tegenwoordige toestand de grootst mogelijke zedenverwildering ontstaat en wijst op het zwemmen in de Leidsewallen waar nooit politietoezicht aanwezig is en daar dingen gebeuren, welke niet kunnen worden gedoogd.' Een echte zweminrichting kon er niet komen zolang het rioleringsplan niet rond was, vonden alle raadsleden, en de begrotingspost werd tot 100 gulden verhoogd, onder meer om wat glas op te ruimen.

Niet alleen straten, riolering en zwembaden gaven stof tot discussie, ook het ophalen van vuilnis, de verlichting, de brandweer- en ziekenauto en de verkeersveiligheid zullen in de volgende afleveringen van Zoetermeer Dorp aan de orde komen.

Zoetermeer wil ophalen afval en afvoer riolering 'netjes' regelen

De gemeenteraad had nog een ander, geheim, motief voor een riolering in een tijd van toenemende spanningen tussen Oost en West-Europa: het gebruik van de grote buizen als schuilkamer in oorlogstijd. Voor de gewone burger was het evenwel gewoon een verbetering van de levensomstandigheden.

Al eerder in deze serie verhaalde de adjunct gemeenteopzichter trots over het aanleggen van deze riolering, die lozing op sloten en vaarten overbodig maakte. Buiten het dorp kwam het rioolwater echter weer naar de oppervlakte: via de Grote of Lange Tocht werd het afvalwater tezamen met het overtollige regenwater in de Binnenwegse Polder (het toekomstige Oosterheem) afgevoerd naar de Rotte en vandaar naar de Nieuwe Maas. Pas met de aanleg van een rioolwaterzuivering in 1959-1960 aan de Rokkeveenseweg ging schoner water richting de Rotte.

Naast het 'vloei-bare' afval bestond er ook nog zo iets als het huis-, tuin- en keukenafval. Deels werd dat weer nuttig gebruikt: as uit de kolenhaard werd aangewend voor verharding van het eigen erf, resten groenten,

fruit en aardappelen gingen naar de kippen en de geiten. Ook werd wel de walkant van de sloot of vaart verstevigd en tegelijk vaak langzaam uitgebreid met behulp van afval.

'Aschophaler' Rocus

Echter, het was bij een verordening uit 1905, getiteld 'Verordening in het belang der algemeene reinheid en gezondheid', verboden 'in de vaarten, wateringen of slooten (...) te werpen doode lichamen, ingewand van dieren, vuilnis, matten, stroo, kaf of iets van dier aard, dat het water kan verontreinigen of zijn loop belemmeren.'

Al dat vuil moest dan wel opgehaald worden. In Zegwaart en Zoetermeer werd haardas verzameld en in Zegwaart opgeslagen in de asschuur; Zoetermeer betaalde daarvoor aan haar buurgemeente 15 gulden per jaar in 1920. De as werd ingezameld door de gemeentelijke 'aschophaler' Rocus Johannes de Bruin en gebruikt om paden en wegen begaanbaar te maken. Voor het overige huisvuil was L. Reuneker tussen 1925 en 1947 verantwoordelijk. De eerste zeven jaar was hij in losse dienst, daarna haalde hij als gesalarieerd gemeenteambtenaar wekelijks langs de Dorpsstraat, Schinkelweg, Den Hoorn, Rokkeveenseweg, Leidse- en Delftsewallen en het eerste deel van de Voorweg en Zegwaartseweg het huisvuil op. Verzoeken van de bewoners aan de Geer-, Zegwaartse- en

ZOETERMEER DORP

Serie over

Zoetermeer

tussen

1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de oktoberaflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat het huidige werk aan de weg ook rond 1950 gemeengoed was. Alleen waren toen de Dorpsstraat en de Stationsstraat de enige doorgangswegen binnen Zoetermeer en gaven werkzaamheden veel ongemak. Dat gold ook voor het aanleggen van een riolering, een lang gekoesterde wens van het gemeentebestuur die na de Tweede Wereldoorlog verwezenlijkt werd. Daarover in deze aflevering meer.

1957

Voorweg om in de ophaaldienst meegenomen te worden, werden nog rond 1950 afgewezen. Pas vanaf 1961 werd het huisvuil van de gehele Voorweg door de gemeente ingezameld.

De overige straten, zoals de Stationsstraat en Molenstraat, werden aanbesteed. In het begin van de jaren dertig werd dit werk wisselend gegund aan G.P.J. van der Burg, W. van Herk of W.H. Lexmond voor bedragen tussen de 28 en 35 gulden per maand. Hiervoor moest het huisvuil eens per week, veelal zaterdagochtend, worden opgehaald en worden gedeponereerd op de vuilstortplaats aan de Slootweg bij het Elleboogs Verlaat.

Afval naar de vuilnisschuit

Het Elleboogs Verlaat lag in het meest noordelijke punt van de Leidsewallen, waar de vaarwegen vanuit Leiden, Stompwijk en Zoeterwoude via de Noord-Aa, Benthuizen en Zoetermeer/Zegwaard bij elkaar kwamen. Door de niveauverschillen van het water moesten sluisen (verlaten) zorgen voor een vlotte doorgang van vaartuigen met een maximale afmeting van 16 bij 2,95 meter. Kort na de Tweede Wereldoorlog verdwenen de regionale goederentransporten over het water door de snelle opkomst van het wegvervoer. Het sluisencomplex werd rond 1957 afgebroken en ongeveer op die plek staat nu het gemaal Palenstein. De vuilstort bij dit verlaat was alleen maar over het water

bereikbaar. Daartoe werd door de gemeente Zegwaard in 1932 voor 180 gulden de schuit van A. Groenheijde sr. gekocht. Ligplaats werd de gemeentelijke losplaats aan 'De Horre', netter gezegd Den Hoorn.

In 1930 vroegen zowel Zoetermeer als Zegwaard netjes toestemming aan het bestuur van de Palensteinse Polder om jaarlijks honderd vrachten vuil bij het Elleboogs Verlaat te mogen storten. Waarschijnlijk had dit te maken met een verzoek van de polder het jaar daarvoor om langs de Slootweg zodanig afval te storten 'dat het lichte vuil, zoals papier, en het grof vuil, zoals oud roest behoorlijk wordt afgedekt met een ander soort vuil, als puin, asch enz.' Blijkbaar waaide veel vuilnis weg over het land of de vaarwegen in. De vergunning uit 1941 sprak van huis-, fabrieks- en wegvuil.

De vuilnisschuit lag de eerste dagen van de week aan Den Hoorn. Daar brachten bedrijven zoals Nutricia, Zelandia en Brinkers zelf hun afval naar toe. In 1946 werden ook andere bedrijven, zoals de Spar, roomboterzaak Bakker en Van der Spek door de gemeente verzocht

Situatie van de stortplaats bij het Elleboogs Verlaat in de jaren 1930.

De naam 'elleboog' vindt duidelijk z'n oorsprong in de kromming van de daar gelegen waterwegen en de verbindingen die zij vormen door middel van sluisen.

Foto: Het Fluitschip Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen

voortaan eigenhandig hun afval naar die schuit te brengen. In de volgende aflevering lezen we over de veranderingen in de ophaaldienst van huisvuil, variërend van standaard vuilnisemmers tot nieuwe stortplaatsen en een heuse vuilnisauto. Ook over de openbare verlichting valt nog het een en ander te melden dat uit historisch oogpunt interessant is.

Leen Reuneker: De Neus tussen huisvuil en mollen

Een van de meest bekende vuilnisophalers is ongetwijfeld Leen Reuneker geweest. Zoals vele Zoetermeeders had ook hij een bijnaam, namelijk De Neus. Deze had niets te maken met het niet al te schone werk dat hij deed maar alles met zijn vorstelijk voorkomen.

Zijn enige schoondochter kan zich hem nog goed herinneren: 'Ik kwam daar voor het eerst in 1946 in huis toen ik als zestienjarig meisje met zijn enige zoon Flip verkering kreeg. Eén van de weinige kansen om toen jongens te leren kennen was tijdens dansavonden die de zoon van de hoofdmeester, Alex Hitters, 's zomers verzorgde op avonden tussen half acht en tien uur. En daar mocht je pas heen als je op zondagavond naar de Viering van Gebed, het Lof, in de Nicolaaskerk was geweest. Tijdens zo'n avond kreeg ik verkering met de ruim vijf jaar oudere Flip. En nog geen twee jaar later zijn we getrouwd. Ik kon goed met mijn schoonvader opschieten en andersom noemden sommigen mij wel eens zijn 'hartelappie'. Hij was een man die altijd bezig was, en voor iedereen een praatje had. Hij was altijd opgeruimd', aldus zijn schoondochter.

kleurrijke man bevat, sloeg die opgeruimdheid in verontwaardiging om als Leen Reuneker meende dat hem onrecht werd aangedaan. Hij werd berucht bij de stadsbestuurders om zijn kritische brieven. Zo schreef hij aanbevelingen voor B&W voor het vermijden van gevaarlijke situaties in de gemeente: prikkeldraad was hem een doorn in het oog, alsmede de wielrijders die van het trottoir gebruik maakten. Leen, officieel bij zijn katholieke doop Leonardus genoemd, wordt in het gemeentelijk archief voor het eerst genoemd toen hij op 30-jarige leeftijd als los werkmans bij de gemeente ging werken, als vuilnisophaler. Zes jaar later ontvingen Burgemeester en Wethouders voor het eerst een brief van hem. Hij had blijkbaar op eigen gelegenheid planken gekocht om aan de losplaats bij het Elleboogs Verlaat gemakkelijker het afval van de schuit naar het midden van de losplaats te kunnen kruien. In de krant 'Het Nieuws' had Leen het verslag van een raadsvergadering gelezen waarin vragen over de door hem ingediende rekening voor deze planken waren gesteld. In zijn brief die daarop volgde, legde hij uit dat die planken nodig waren om 70 meter landinwaarts te kunnen kruien.

Een jaar later, in 1932, kwam Reuneker bij de gemeente in vaste dienst. Het eveneens 'vaste' inkomen was welkom in een gezin met zes kleine kinderen, dat later nog met twee meisjes werd uitgebreid. Echtgenote Maaïke Smit deed haar best om de touwtjes aan elkaar te knopen. Hij deed suggesties voor een meer efficiënte inzameling van huisvuil. Zo stelde hij B&W voor om de plaatsing van speciale verzamel-

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de februari-aflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat binnen de bebouwde kom van het dorp het huisvuil wekelijks werd opgehaald en in de vuilnisschuit gedumpt die aan 'De Horre' lag. Met deze schuit werd het afval naar de meest noordelijke punt van de Leidsewallen, bij het Elleboogs Verlaat, vervoerd om daar te worden gestort.

bakken in meer straten te realiseren. Ook wilde Reuneker een bel om zijn komst aan te kondigen. Of B&W positief op deze suggesties hebben gereageerd, blijkt niet uit de archieven.

Vuilnis, ratten en mollen

De hoeveelheid afval die huishoudens produceerden was voor de oorlog veel kleiner dan enkele tientallen jaren later. Bij bakker, slager en kruidenier werden aankopen in de meegebrachte tas, pot, kan of bewaarde papieren zak gedaan, of in een oude krant. Alleen onbruikbare en kapotte zaken kwamen bij het afval terecht. Reuneker had dan ook genoeg aan zijn handkar om in het dorp het huisvuil op te halen. Wekelijks ging hij de verzamelbakken langs en liep achterom bij de huizen om te kijken of daar ook nog wat stond. Vuilnisemmers met vaste afmetingen bestonden toen nog niet.

Daarnaast was hij ook ratten- en mollenvanger. Zijn eerder geciteerde schoondochter kan zich dat nog levendig herinneren: 'In het voorjaar vroegen de boeren hem om mollen te vangen omdat de koeien door die molshopen hun poten konden breken. De gevangen mollen werden dan gevuld en de velletjes werden vervolgens met kleine spijkertjes op planken gespannen om te drogen en later te verkopen.' Ook als iemand last had van ratten werd Leen Neus, zoals hij inmiddels werd genoemd, erbij geroepen.

Leen's testament van onvrede

Zijn laatste brief aan B&W dateert van april 1947, een maand nadat hij zélf uit de gemeentedienst trad. Veel in de archieven wijst erop dat zijn vertrek niet geruisloos verliep. Zijn laatste brief aan B&W was een soort testament van onvrede 'want ze hebben me al jaren in de maling genomen maar nu is het uit want ik weet nog veel meer als hier opstaat,' schreef hij. Vooral zijn hulpen uit voorgaande jaren kregen er als nietsnutten van langs. En ook de gemeentebestuurders ontkwamen niet aan zijn kritiek: hij vond dat hij zomaar van het rattenvangen was uitgesloten zonder dat hem iets was verteld en een mevrouw had via via gemeld 'dat ze nu de R.K.-arbeiders van de gemeente af willen hebben'. En Leen was katholiek!

De gemeente liet zich intern niet onbetuigd en rekende uit dat zij zonder Reuneker veel goedkoper uit was. De net benoemde adjunct-gemeentepzichter Van Asma adviseerde dan ook in een brief aan B&W om maar geen vaste man meer aan te stellen voor de vuilnisdienst: 'Nu wordt dit gedaan door Van Haren en Janmaat. Woensdag wordt het vuil opgehaald en donderdag wordt het vuil naar de opslagplaats bij het Elleboogsche Verlaat gebracht. De overige dagen wordt dan door Van Haren bagger of slootwerk verricht, terwijl Janmaat voor alle overige gemeentewerken beschikbaar is (...) Aan G. Luit is uitbesteed het ophalen van vuil langs de Stationsstraat, Molenstraat, Van Rijweg ...'

*Leen Reuneker, bijgenaamd Leen Neus, met zijn onafscheidelijke handkar en v.l.n.r. zijn dochters Lijntje en Riet, circa 1936.
foto: H. Klos*

*Het Fluitschip Hist. Ond.
& Adviesburo A.C.J. Vermeulen*

Een paar jaar later zou deze zienswijze in andere omstandigheden en met een nieuwe opzichter weer 180 graden draaien maar daarover in een volgende aflevering meer.

Ondertussen verdiende Leen Reuneker - De Neus - zijn boterham met wat handel in oude metalen en het opknappen van oude kachels tot hij in 1966 van zijn woning in de Molenstraat naar een dochter in Voorburg verhuisde.

Van vuilpraam tot vuilnisauto en 'standaard' emmers

Tijdens een vergadering van de gemeenteraad werd in 1949 een plan besproken ter reorganisatie van de vuilnisophaaldienst. Onderwerpen van discussie waren de vuilnisauto en het terrein voor de berging van vuil.

De vuilstort bij het Elleboogs Verlaat raakte vol en in 1949 werd een nieuwe plek gevonden. De gemeente kocht van de Erven Weduwe L. Brinkers-Blonk een stuk grond aan het eind van de Broekweg, waar nu ongeveer het restaurant Aa-Zicht is gesitueerd. Ondertussen gaf het terrein aan het Elleboogs Verlaat grote problemen. Leen Reuneker reed niet meer rond met zijn handkar en het vuil werd per vrachtauto opgehaald. Maar deze moest de laadbak legen in de vuilnispraam: de vuilstort was immers alleen per boot bereikbaar. In de winter gaf dat door bevrozing van de vaarten al problemen; hopeloos werd de toestand toen in 1950 de achttien jaar eerder tweedehands aangeschafte praam totaal versleten was.

Stortplaats in gedempte plas

Maar als de nood het hoogst is, is redding nabij. Een jaar later meldde het hoofd van gemeentewerken, H. A. Kampschmidt, in zijn jaarverslag over 1951: 'De voorgenomen aanleg van een vuilnisterrein aan de Broekweg vond geen doorgang. In de "Oude Polder" aan de Keulseweg in de gemeente Pijnacker werden de dempingsrechten verkregen van een plas van plusminus. 1 ha. grootte, eigendom van de polder'. Kampschmidt vervolgde verheugd dat tevens een nieuwe multifunctionele vrachtauto was aangekocht die in januari 1952 in gebruik zou worden genomen: 'een Ford-truck met driezijdige kipconstructie, waarop een halfronde bovenbak gesteld wordt voor het ophalen van huisvuil'.

Dit betekende dat de gemeente niet meer van een vaartuig afhankelijk was. Het nieuwe terrein was immers per vrachtauto bereikbaar via de Keulseweg. Kampschmidt dacht dat de gemeente hiermee minstens 25 jaar mee vooruit kon maar dat was te optimistisch. In 1962 werd dit terrein al gesloten waarna de al in 1949 gekochte stortplaats aan de Broekweg werd geopend. De laatste zou het acht jaar volhouden.

Bedrijfsafval: zeer schadelijke stoffen

Met het in gebruik nemen van de nieuwe vrachtauto in 1952 kon ook een verdere regulering van

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

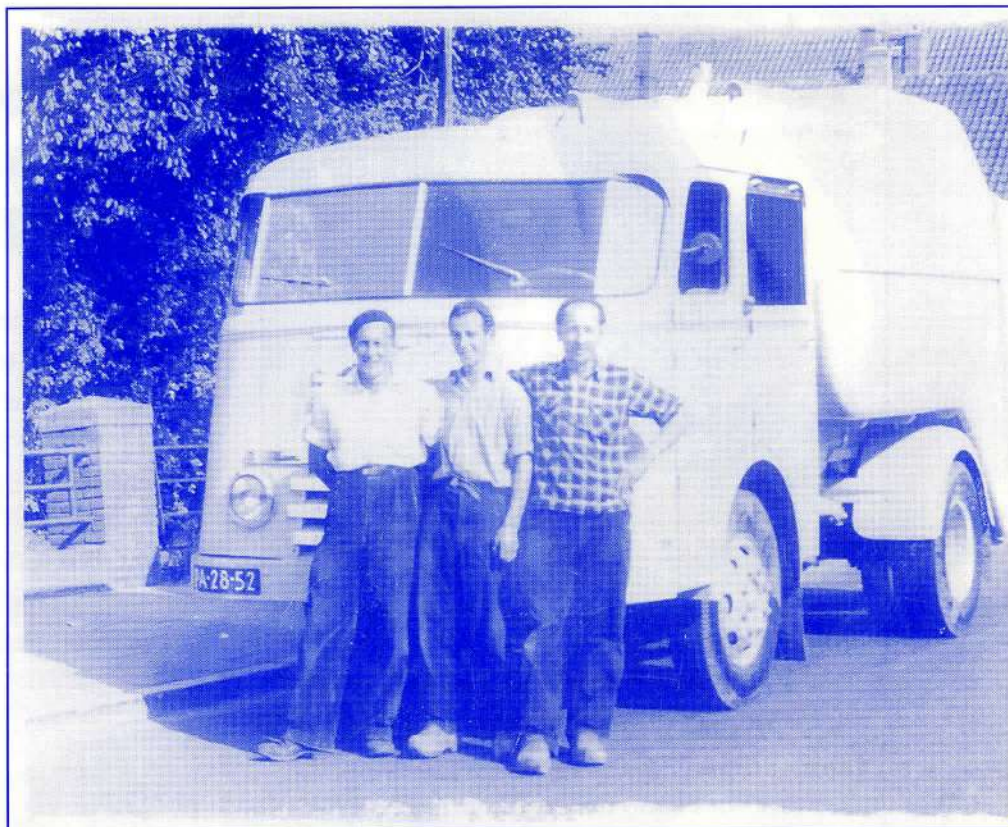
Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de mei-aflevering van 'Zoetermeer Dorp' zagen we dat Leen Reuneker, bijgenaamd De Neus, zich tientallen jaren had ingezet voor het welzijn van de Zoetermeerdenaren op het gebied van huisvuil, mollen en ratten. Na zijn vertrek in 1947 werd het ophalen van huisvuil deels uitbesteed aan de Gebroeders Luiten van de Vlamingstraat en voor het andere deel overgelaten aan gemeentewerkers die dit naast hun andere werkzaamheden moesten doen. Toch bleek dit niet zo te bevallen..

de afvalstromen niet uitblijven. Allereerst werd het bedrijfsafval aangepakt. Op verzoek van de eerder genoemde Kampschmidt werden negen Zoetermeerse bedrijven aangeschreven met het verzoek eens per veertien dagen op een vaste dag hun afval aan de Keulseweg aan te bieden. Dan kon één van de gemeentewerklieden aanwezig zijn om aanwijzingen te geven. Problemen waren er namelijk altijd 'over de plaats waar het afval gestort moest worden. Tevens bestaat het bedrijfsafval vaak uit zeer schadelijke stoffen (glas, logen en zuren), hetgeen voor de levensduur van de vrachtwagen niet bevorderlijk is en waarbij m.i. de werklieden ook extra kleding verstrekt zou moeten worden', schreef Kampschmidt. Over schade aan het milieu werd in de jaren vijftig nog niet nagedacht, vooral omdat dat begrip nog niet aanwezig was.

Zoetermeerse burgers krijgen vuilnisemmers

Twee jaar later ontkwamen ook de burgers van Zoetermeer niet aan de regelgeving. Het hoofd van gemeentewerken ergerde zich op de ophaaldagen zaterdag en maandag mateloos aan de rommel op straat als het huisvuil aan de straat was gezet, 'soms in manden of in vaten, waarvan de bodem grotendeels kapot is en waar het huisvuil aan alle kanten uitpuilt, dan weer in houten bakken en kisten, die door het personeel van de ophaaldienst nauwelijks te verplaatsen zijn (...)'. Bovendien waren de bakken veelal niet van deksels voorzien n

zodat het vuil alle kanten op waaide en ongedierte vrij spel had. De oplossing moest dan ook de aanschaf van een uniforme vuilnisemmer zijn die in 70 procent van de Nederlandse gemeenten al was voorgeschreven.

De gemeenteraad nam het advies van haar ambtenaar over en kocht eind 1954 1100 vuilnisemmers met een inhoud van 33 liter van Plaatwerkerij en Verzinkerij P. Bammens en Zoon voor 6 gulden 75 per stuk. Elke emmer kreeg de opdruk 'Zoetermeer'. Daarnaast zouden de burgers per woning voor vijf gulden belast worden met een reinigingsheffing. De vuilnisemmers zouden tot 1971 dienst doen. Het hoofd gemeentewerken hield zich niet alleen bezig met afval. Ook de wegen en hun verlichting, rioleringen, woningbouw en de groenvoorziening hadden zijn zorg.

De volgende aflevering van Het Huisnummer zal gaan over de openbare verlichting.

De gemeentelijke vuilnisauto met daarvoor de heren T. de Koning, T. of J. Muijen en B. van der Velde, circa 1960.

Fotocollectie Gemeente Zoetermeer, gemeentearchief, 462.

Het Fluitschip Hist. Ond.

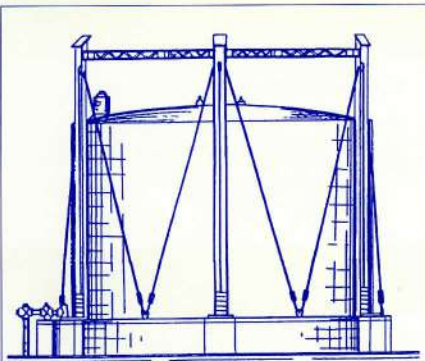
& Adviesburo A.C.J. Vermeulen

literatuurbronnen:
Gemeentearchief Zoetermeer, archief gemeente Zoetermeer 1940-1961.
Idem, fotocollectie.
Historisch Genootschap Oud Soetermeer, archief en fotocollectie.

Zoetermeer gaat spaarzaam om met verlichting

Rond 1900 was het aantal gemeentelijke beambten nog op de vingers van een enkele hand te tellen. Het dorp was klein. Het telde nog geen drieduizend inwoners die bijna allemaal in een lang lint langs de dijken woonden van de Voorweg bij Wilsveen tot achter aan de Zegwaartseweg. De werkdagen waren lang, vooral in de zomer als het langer licht was. In het donker kon nu eenmaal moeilijk gearbeid worden.

Tekening van een opslaghouder van gas door bouwkundige en administrateur van de Zoetermeerse gasfabriek G. J. van Kampen 1911. Gemeentearchief Zoetermeer.

Aanzicht

Nu, anno 1999, valt dat moeilijk meer te begrijpen: in de polders is Zoetermeer gedurende de nacht niet alleen van verre te herkennen aan de verlichte torenflats maar ook aan een enorme lichtkoepel die boven de stad lijkt te hangen, het gezamenlijk resultaat van de vele lichtbronnen in de stad.

De spaarzame verlichting in het dorp, honderd jaar geleden, kwam van enkele olielantaarns. Zo waren er in Zegwaard, het oostelijk gedeelte vanaf de Oude Kerk, 21 lantaarns. Negen stuks hingen boven de Dorpsstraat en één was bevestigd bij Soeterbroek in het Lagereind waar nu schuifdeurenspecialist Van der Burg is gevestigd. Tevens was een vijftal te vinden aan de Schinkelweg en Den Hoorn en zes lantaarns aan de Molenweg, nu Stationsstraat. Aan onkosten was de gemeente in 1905 per stuk 13 gulden kwijt, waarvan bijna de helft aan petroleum.

Lantaarnopsteker gaat stil door de nacht

Elke avond moesten deze lantaarns worden ontstoken en elke ochtend weer worden gedoofd. Voor deze taak waren speciale beambten aangesteld die dit naast andere werkzaamheden uitvoerden. Vanaf 1892 was in Zegwaard Piet Lamens verantwoordelijk voor de lantaarns in het oostelijk deel van het dorp, alsmede de Schinkelweg en Den Hoorn. A. C. Eckens deed de Molenweg. Ook in het westelijk ofwel Zoetermeerse deel van het dorp waren lantaarnopstekers actief. Vanaf 1883 was Gijsbert H. Mulder behalve officieel opsteker ook onder meer

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In een vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' beschreef historicus Ton Vermeulen dat Zoetermeer haar afval de afgelopen zeventig jaar op verschillende plaatsen heeft gestort. In 1952 reed voor het eerst een gemeentelijke vuilnisauto in het dorp rond, eerst langs allerlei dozen en emmers, later langs de gevulde ijzeren vuilnisbakken met opdruk 'Zoetermeer'. Behalve de reiniging hield de gemeente zich met vele zaken bezig: groenvoorziening, woningbouw, wegen en ook de openbare verlichting.

nachtwaker, kachelaanstecker, scheerbaas en bode voor Het Leesgezelschap en enkele polderbesturen. Eind 1912 droeg hij zijn taak over aan Jan Westhoek.

Gasfabriek aan de Delftsewallen

Inmiddels was het werk van de lantaarnopstekers wel veranderd. In 1906 waren gaslampen aan de gevels van enkele huizen bevestigd en het bijvullen met petroleum behoorde toen al tot de verleden tijd. De lampen werden nu via een buizenstelsel gevoed met gas dat in de gasfabriek aan de Delftsewallen werd vervaardigd. De gasfabriek was gebouwd naar het voorbeeld in Voorburg van J. Bleuland van Oordt. Deze leverde tevens de gasolie en de lantaarns. De laatste waren vooral wandarmaturen die op bepaalde plaatsen aan gevels werden bevestigd en aangesloten op gasleidingen die vanuit de grond naar boven liepen. In de loop der jaren werd het net van gasleidingen uitgebreid. Het gas was behalve voor licht ook geschikt om mee te koken en voor verwarming. Een overzicht uit 1909 laat zien dat alleen in Zoetermeer al 43 aansluitingen waren gerealiseerd. Burgemeester C. L. J. Bos was een grootverbruiker met ruim 113 gulden aan kosten voor het eerste halfjaar. Notaris Van Hamersvelt volgde met ruim 86 gulden en anderen, zoals pastoor Eeuwens en bakker Pieterse zaten daar ruim onder.

Zoetermeer in het donker

De Eerste Wereldoorlog leidde tot problemen met de aanvoer van de benodigde olie voor de gasfabriek. Zoetermeer kwam in het donker te zitten. Ook de prijzen waren in tien jaar sterk gestegen en in 1917 besloot de gemeenteraad de fabriek te sluiten. Uitkomst in de duisternis bracht de gemeente Delft die een elektriciteitsleiding tot in Pijnacker

Oudjaar 1912 draagt nachtwaker en lantaarnopstecker G. Mulder zijn taken over aan J. Westhoek. fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer, 116/20.

Het Fluitschip Hist. Ond. & Adviesburo A.C.J. Vermeulen

had liggen; zonder problemen konden Zoetermeer en Zegwaart aangesloten worden, ook al was koken op elektriciteit nog niet mogelijk. Al op 4 december 1917 werd de nieuwe openbare verlichting in gebruik genomen. De lantaarnopstekers hoefden voortaan bij elke lamp alleen nog maar een knop om te draaien. In de loop der jaren breidde het elektriciteitsnet zich langzaam uit. In de jaren twintig werden de Voorweg en Zegwaartseweg verlicht, in 1931 volgden de Meerpolder en de Molenstraat. Zeven jaar later werd in de Dorpsstraat begonnen de bovengrondse leidingen te vervangen door ondergrondse kabels. Begin jaren vijftig was deze operatie in de meeste delen van Zoetermeer voltooid.

Het hoofd van gemeentewerken, H. A. Kampschmidt, stelde in zijn verslag over 1952 in wollige taal vast 'dat er nog veel te verbeteren valt op het gebied der openbare verlichting, doch alle factoren om hierin op korte termijn te voorzien zijn lang niet altijd aanwezig, zodat een gestadige vooruitgang, zoals deze het laatste jaar valt te constateren, wel de aangewezen weg zal blijven'.

De volgende afleveringen van Dorpse Zaken zullen via brandweer, ziekenauto en openbaar vervoer weer langzaam terugkeren naar woningzaken als de woonruimtecommissie en andere dorpsse zaken die de gemeente en de bevolking van Zoetermeer bezig hielden in de jaren vijftig.

Vrijwillige Brandweer blust met Autobrandspuit en Babyspuit

Voor de Tweede Wereldoorlog hielden de ongeveer twintig vrijwilligers van de Zoetermeerse brandweer geregeld oefeningen. Zij hadden de beschikking over een aantal handbrandspuiten om eventuele vuurhaarden te bestrijden. Een deel van het materiaal stond aan de Voorweg en de Zegwaartseweg, het merendeel stond in het in 1921 gebouwde Brandspuithuis achter het Postkantoor op de hoek van de Dorpsstraat en de Leidsewallen.

In 1939 ging eindelijk een grote wens van de brandweer in vervulling: de gemeenteraad stemde in met de aanschaf van een gemotoriseerde brandspuit. Drie firma's werden uitgenodigd om een offerte te maken. Eén van hen, De NV Fabriek voor Wagenbouw IJzerconstructie en Brandweermaterieel v/h Geesink & Zonen uit Weesp reageerde op die uitnodiging met de melding dat door drukte en onstabiele materiaalprijzen geen passende aanbieding gedaan kon worden. Uiteindelijk kreeg de Fa. Gebr. Kronenburg Brandspuiten-fabriek uit Culemborg in september 1939 opdracht tot het leveren van

een automobielbrand-spuit, alsmede een draagbare motorbrandspuit voor respectievelijk 4950 gulden en 1350 gulden.

Een brandweerauto met babyspuit

De vrijwillige brandweerlieden, later verenigd in Vereeniging De Autobrandspuit, waren niet over één nacht ijs gegaan. In de Westlandse gemeente Monster hadden ze een fraaie autobrandspuit bestudeerd en in de opdracht richting Kronenburg werd dit model dan ook besteld. De brandspuit werd op een Ford V-8 gemonteerd met een vermogen van 85 pk en een gewicht van 3500 kg. De pomp werd via een tandwielkast op de versnellingsbak aangedreven en had een capaciteit van 2000 liter water per minuut. De roodgekleurde Ford had een open cabine waarin drie mensen op een bank konden plaats nemen. Achterin was aan beide zijden nog eens plaats voor twee keer drie brandweerlieden. Direct achter de cabine was de draagbare spuit geplaatst die liefkozend 'de babyspuit' werd genoemd. Aan weerszijden van de cabinedeuren was het wapen van Zoetermeer met de drie meerbloemen aangebracht.

Motorbrandspuit gevorderd door bezetter

In februari 1940 werd het bestelde materiaal geleverd. Vervolgens organiseerde de brandweer onder leiding van commandant - tevens veldwachter - J. F. H. Steenhuisen in de Vlamingstraat voor het college van B&W en andere belangstellenden een blusdemonstratie.

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip dat Zoetermeer honderd jaar geleden nog spaarzaam was verlicht en de weinige lantaarns werden 's avonds aangestoken door speciaal daartoe aangestelde lantaarnopstekers. Vanaf 1917 was elektriciteit vanuit Delft beschikbaar en breidde het net aan kabels zich langzaam uit. Naast deze openbare verlichting hield de gemeente zich nog met vele andere zaken bezig: groenvoorziening, woningbouw, wegen en ook de openbare veiligheid. Een onderdeel van dat laatste was de brandweer.

Kort daarna werd Nederland door nazi-Duitsland bezet. De vrijwilligers bleven elke veertien dagen oefenen. In 1944, om precies te zijn op 16 december om zes uur 's avonds haalden de bezetters de autospuit weg. De commandant schreef twee jaar later nog emotioneel: 'Dank zij het manmoedig optreden van de bezetting der spuit konden veel artikelen van de spuit worden afgenomen vóórdat de roovers bij het spuihuis aankwamen, en zelfs werden nog meerdere waardevolle stukken van de wagen verwijderd, terwijl de Duitsers de spuit monsterden'. Een rij mannen stond buiten in het donker en verborg de weggehaalde spullen aan de overkant van de Leidsewallen in het pakhuis van Van Dorp. De babyspuit werd na overleg met de Duitsers in Zoetermeer achtergelaten. De autospuit echter verdween in opdracht van Hauptmann Zimmerman van de Ortskommandatur Den Haag richting het Noordzeestrand om te assisteren bij het zetten van palen tegen een mogelijke geallieerde invasie.

De burgers hebben vertrouwen in de brandweer

De Ford kwam nooit meer in Zoetermeer terug, al beweerde iemand uit Leeuwarden dat hij de auto nog in oostelijk Duitsland had gezien. De brandweer moest zich behelpen met de babyspuit en zij prijsde zich gelukkig dat slechts kleine brandjes geblust hoefden te worden. Door de schaarste na de oorlog moesten de brandweerlieden in burgerkleding blussen en moest hemel en aarde bewogen worden om binnen- en buitenbanden te bemachtigen voor hun fietsen, anders konden zij spuit noch brand snel bereiken.

In 1947 besloot de gemeenteraad een nieuwe autospuit aan te schaffen. De brandweer gaf advies en wederom kreeg de fa. Kronenburg opdracht tot levering. Via automobielfabriek B. C. Groenheyde & Zn. en het Leidse Motorhuis werd in 1948 een Ford-chassis geleverd maar de opbouw liep vertraging op. Kronenburg werd door de overheid verplicht eerst vijftig brandspuiten aan Noorwegen te leveren: Nederland had de buitenlandse deviezen namelijk hard nodig om noodzakelijke importartikelen te kunnen betalen. Uiteindelijk werd de autospuit in 1949 geleverd. De vrijwilligers oefenden intensief met hun nieuwe materiaal en

De tweede autobrandspuit die in 1949 was aangeschaft, circa 1953. In tegenstelling tot de eerste wagen had deze een gesloten cabine. V.l.n.r. J. Steenhuisen, J. Kool, A. Hörters, W. v. Dorp, A. v. d. Smit, H. Kampschmidt, M. Wieriks, H. v. Eyk, A. v. Es, W. de Kater en J. v. Diemen, P. de Bruin, D. de Jong, A. de Wilde en C. Hekker. Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

vrijwillige

mochten drie jaar later zelfs optreden in een gemeentefilm getiteld "Voorheen en thans". De autospuit bleef tot volle tevredenheid tot in de jaren 1960 in gebruik.

In 1953 meldde commandant Steenhuisen trots dat een felle brand in de boerderij van Van der Marel aan de Voorweg was beperkt tot het uitbranden van de stal, terwijl omwonenden al bezig waren huisraad uit de woning te halen: 'Frapperend was echter dat de meubelen neergezet werden in een schuur, aangebouwd aan de met hooi en stro gevulde tas, die op ongeveer 5 meter van de brandende stal stond. Hieruit mag geconcludeerd worden, dat men vertrouwen had in de brandweer'.

De volgende afleveringen van Dorpse Zaken zullen via openbaar vervoer weer langzaam terugkeren naar woningzaken als de woonruimtecommissie en andere dorps zaken die de gemeente en de bevolking van Zoetermeer bezig hielden in de jaren vijftig.

Oud-voorzitter van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer J. v. d. Spek toont in de oudheidkamer aan de Julianalaan de bewaard gebleven oude handbrandspuit, 1977. Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

De vrijwillige brandweer poseert vol trots voor haar eerste autobrandspuit, 1940. v.l.n.r. A. v. Es., chauffeur A. v. d. Smit, M. Erdtman, J. v. Diemen, H. Groenheyde, commandant J. Steenhuisen, J. Hörters, P. de Bruin, J. Kool en C. v. Duyvenbode. Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

Brandweer

wist u dat...

Technische storingen

Voor het melden van technische storingen of reparatieverzoeken kunt u 24 uur per dag, zeven dagen per week, bellen met telefoonnummer 0900 2025044. De gesprekskosten zijn voor degene die belt, f0,22 per minuut. Ook kunt u technische storingen melden bij uw huismeester of met behulp van de portvrij te versturen klachtenkaartjes.

CWZ openingstijden

Het kantoor van de Christelijke Woningstichting Zoetermeer is gevestigd aan de Van Beeckstraat 62. Het kantoor is geopend op werkdagen van 8.00-16.30 uur, behalve op vrijdag. Dan is het kantoor geopend van 8.00-12.00 uur.

Inlevering kopij Het Huisnummer

Het Huisnummer is het bewonersblad van en voor huurders van de Christelijke Woningstichting Zoetermeer. Brieven, mededelingen of reacties op artikelen in Het Huisnummer zijn van harte welkom. Zendt uw bijdrage vóór maandag 24 mei '99 naar Vidomes Magazine, postbus 402, 2700 AK Zoetermeer.

Adres klachtencommissie

Klachten kunt u richten aan:
Klachtencommissie CWZ,
Postbus 402, 2700 AK Zoetermeer.

Citosabussen blokkeren de Dorpsstraat

De bus is eigenlijk een
vrij 'jong' vervoermiddel,
net als de auto en het vliegtuig.
Ze zijn alle een gevolg van de
ontdekking van de benzinemotor aan
het eind van de negentiende eeuw.

Een Volvo van de firma Van Bergen Henegouw die tot 1940 nog op Delft reed nadat de concessie voor de lijn Zoetermeer-Den Haag aan de Citosa was overgedaan. Historisch Genootschap Oud Soetermeer, fotocollectie.

In Nederland verscheen de eerste auto even voor 1900. Lange tijd bleef het een curieuze verschijning op de weg. In 1914 waren er nog geen 4700 stuks in het hele land. Na de Eerste Wereldoorlog dumpte het Amerikaanse leger vele vrachtwagens en nam het gebruik van automobielen sterk toe. In 1930 werden meer dan 140.000 voertuigen met benzinemotor geteld: naast 31.000 motorrijwielen en 67.000 personen-auto's reden er 41.000 vrachtauto's en 3536 autobussen in Nederland rond. Spoor- en tramwegen hadden tot ongeveer 1920 een bijna-monopolie op het openbaar vervoer. Onweerstaanbaar rukte echter de autobus op die door het gebruik van wegen veel meer plaatsen kon aandoen. De concurrentie onderling

ZOETERMEER DORP

**Serie over Zoetermeer
tussen 1935 en 1966**

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magazine.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer.

Aan de hand van gesprekken met 'Zoetermeerdenaren' van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden uitgebreid beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt de serie de periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de grote groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip dat Zoetermeer vlak voor de oorlog haar eerste gemotoriseerde brandspuit kreeg maar deze aan de bezetter weer kwijt raakte. Vanaf 1949 werd een nieuwe brandweerwagen gebruikt, tot ver in de jaren zestig, en tot volle tevredenheid.

De gemeente had niet alleen de verantwoordelijkheid over het functioneren van de brandweer, maar hield zich uiteraard met vele andere zaken bezig: groenvoorziening, woningbouw, wegen en ook het openbaar vervoer. Een onderdeel daarvan was het busvervoer.

AUTOBUS- DIENSTEN. LEIDEN TRIO-CITOS

en met trambaan en spoorwegen was zo hevig dat de overheid de zaak onder controle trachtte te krijgen door concessies voor routes af te geven.

Tallose buslijntjes

Ook in Zoetermeer, tot 1935 gelegen tegen haar tweelingdorp Zegwaart aan, reden veel verschillende bussen door het dorp. De eerste die we in dit overzicht tegenkomen was J. M. P. van Bergen Henegouw die zijn bedrijf had aan de Schinkelweg. Vanaf 1922 reed hij met een zestienpersoons Ford Omnibus tussen Zoetermeer en Delft. Al snel volgden lijnen richting Den Haag en Rotterdam en het autopark werd uitgebreid met bussen met prachtig klinkende namen zoals Berliet, Graham Brothers en Chrevolet, waarin 12 tot 23 personen plaats konden nemen. Meestal werd alleen het chassis kant en klaar gekocht en werd door firma's zoals Verheul en Lambou de carrosserie erop gebouwd.

Van Bergen Henegouw was niet de enige busondernemer. Willem Schuddebeurs uit Benthuizen reed langs Zoetermeer naar Rotterdam tot hij in 1927 door de Zegwaartse Wybe de Vries werd overgenomen. Ene Edelenbosch reed de route Rotterdam-Leiden en A. G. Boonekamp verzorgde de lijn Zoetermeer-Leiden. P. B. A. van der Burg reed het dorp rond in zijn 3,75 meter lange Ford met maximaal twaalf personen van en naar het treinstation.

Jelle Kok en de Citosa

In 1928 verscheen de 25-jarige Boskoper Jelle Kok op het toneel toen hij samen met een compagnon de concessie op de lijn Zoetermeer-Den Haag van Van Bergen Henegouw overnam. Hij had ervaring opgedaan in het bedrijf van zijn vader, Trio geheten naar de samenwerking tussen drie lijnen richting Leiden. Ook hij was een fervent voorstander van integratie van buslijnen en liet dat regelmatig blijken. In 1930 nam

Een blauwe bus van de Citosa met gasgenerator, 1943-1944. De kinderen uit de Stationsstraat lieten zich op hun sleetjes wat graag over de sneeuw voortslepen. Historisch Genootschap Oud Soetermeer, fotocollectie.

hij Wybe de Vries over, de dienst Benthuizen-Zoetermeer-Berkel-Rotterdam, tezamen met woonhuis, garage en drie autobussen aan de Molenweg (Stationsstraat). Door verkrijging van de concessie Hazerswoude-Benthuizen kreeg hij datzelfde jaar nog aansluiting op de lijnen van Trio.

Zijn eigen bedrijf heette Cito - Latijns voor snel - al werd de naam door chauffeurs aan vragende reizigers vaak uitgelegd als: 'altijd op tijd'. De passagiers konden dagelijks op negen tijdstippen voor 55 cent van Zoetermeer naar Den Haag reizen, 'schoothondjes vrij, andere honden half geld'.

De Cito(s), al snel Citosa genoemd, kreeg in 1931 een tegenslag te verwerken met een brand waarbij veel bussen verloren gingen. De garage werd herbouwd aan de Stationsstraat 110 en Jelle Kok ging voortvarend verder. Door de sluiting van het treinstation mocht hij in 1938 over de nieuwe rijksweg naar Den Haag rijden en twee jaar later beschikte Citosa over elf blauwe bussen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was benzine schaars en het personeel bouwde aanhangwagentjes met een kolengasgenerator om toch te kunnen blijven rijden.

Bussen blokkeren de Dorpsstraat ter hoogte van het café

Na de oorlog werd duidelijk dat het autoverkeer snel groeide. In 1946 werd geklaagd over Citosa dat het café 'Ons Genoegen' van Toon van Fraassen als een soort busstation gebruikte. De rijkspolitie stelde ter plekke een onderzoek in. De Dorpsstraat bleek daar op z'n smalst, wisselend mocht aan één zijde worden geparkeerd, en per dag stopten wel 76 autobussen. Bovendien werd de situatie verergerd doordat vele bussen, soms vijf tegelijk, moesten draaien bij de Leidsewallen - de enige plek waar ruimte was - en dan alle verkeer ophielden.

De Dorpsstraat was de enige straat in de oost-westroute, dus een oplossing werd niet gevonden. Alleen werd in 1951 bepaald dat vervoersbewijzen niet voor het café mochten worden uitgegeven om opthoud te voorkomen maar pas een eindje verderop. Een echte oplossing kwam pas bij de bouw van het busstation op de hoek van de Marijkestraat/Oranjelaan in de jaren zestig.

Suze de Vree op Station Zoetermeer

Een lokettiste met gouden vleugeltjes

Dertig jaar na de aanleg van de eerste spoorlijn in Nederland werd in 1870 het traject Gouda - 's Gravenhage in gebruik genomen. Zoetermeer was een van de stopplaatsen aan deze lijn, of beter gezegd Zegwaart want het prachtige stationnetje lag op haar grondgebied.

Het station 'Zoetermeer-Zegwaard', een kleine verschrijving van de officiële naam Zegwaart, was van groot belang voor de plaatselijke economie. Rond 1900 was niet alleen het reizigersvervoer van belang, ook de losplaats bood een bedrijvige aanblik: stro voor tuinders, ladingen steenkool voor Nutricia, die op hun beurt weer agrarische producten en condensmelk en melkpoeder verlaadden. Veeboeren gingen per trein naar de markten in Purmerend en 's Hertogenbosch en vele meisjes uit de omgeving vonden werk in de Zoetermeerse industrie.

In de jaren dertig werden de busmaatschappijen en de auto een steeds grotere concurrent voor de trein.

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke Zoetermeerse editie van Vidomes Magazine. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeesters van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden probeert Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen. Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' werd al gemeld dat Zoetermeer vóór de oorlog vele busverbindingen en busmaatschappijtjes kende. In de Dorpsstraat stopten dagelijks wel 76 bussen van busmaatschappij Citosa. Ze versperden de smalle doorgang tot groot ongenoegen van het andere verkeer. Deze straat was immers de enige doorgaande weg. Tegenhanger van het busvervoer was en is de trein die hier veel eerder reed dan de bussen. Reeds 130 jaar doet de trein Zoetermeer aan. Mevrouw Suze Houtman-de Vree verhaalt hier over haar tijd als lokettiste.

Het Station Zoetermeer-Zegwaard in 1938. De lijn is zojuist geëlektrificeerd en een elektrische trein rijdt langs het perron. Stoppen deden de reizigerstreinen vanaf dat moment niet meer. Historisch genootschap Oud Soetermeer, fotocollectie 33/26.

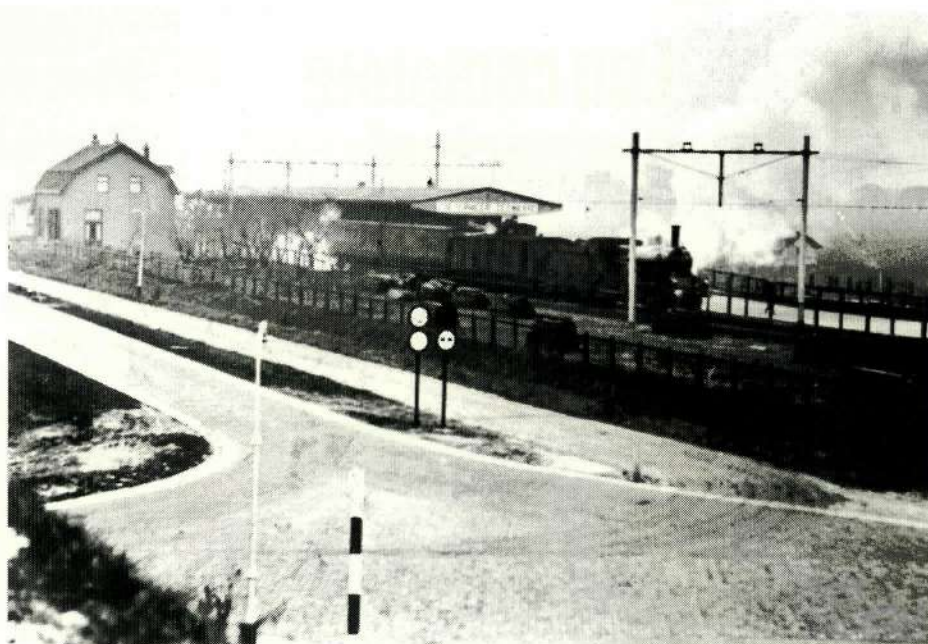
Ook al werd in 1938 het net geëlektrificeerd, op 15 mei sloot Zoetermeer-Zegwaard haar deuren voor het reizigersvervoer. Twee jaar later deden de algemene behoefte en de oorlog de omstandigheden veranderen en in juni 1940 werd het station weer geopend.

Een uniform met gouden vleugeltjes

Achter het loket kwam een twintigjarige jonge vrouw met een licht Brabantse tongval: Suze de Vree. Via Zaltbommel en Bleiswijk was haar familie in 1935 in Zoetermeer komen wonen, tegenover bakker Van Velzen aan de Stationsstraat waar het gezin De Vree drie kostgangers hield: opzichters van Waterstaat die werkten aan de bouw van de rijksweg. Suze hielp met koken en andere huishoudelijke werkzaamheden. Haar vader Reinier Pieter de Vree werkte al jaren bij het spoor als telegrafist en zat in het seinhuis bij de spoorwegovergang. Later werd hij stationschef en ging naast het station wonen in het nog steeds bestaande witte huis.

Suze de Vree denkt met weemoed terug aan het prachtige huis met de grote boomgaard en de gemoedelijke sfeer op het station. 'In 1940 werd ik lokettiste na een opleiding in Utrecht.

De ochtend- en avonddienst wisselde ik met mijn vader. Ik droeg dan een donkerblauw uniform met van die gouden vleugeltjes. Een pet was er niet, ik zette zelf een baret op als de uit de trein stappende reizigers werden gecontroleerd op hun juiste kaartje.'

De laatste stoomtrein stopt bij Zoetermeer-Zegwaard. De elektrische bedrading is in 1938 gereed gekomen en sinds het midden van de jaren 1930 werd ook al met dieseltreinen gereden.

Links de oprit naar de rijksweg en het witte huis van de stationschef.

Historisch genootschap Oud Soetermeer, fotocollectie 35/2.

Voor 35 cent heen en weer naar Den Haag ... en soms voor niets

Kaartjes kopen deden de mensen buiten aan het loket. Dit was aan de zijkant van het stationsgebouw gesitueerd met zicht op Nutricia. Suze herinnert zich dat zij achter glas zat en de plaatsbewijzen en het geld via een gleuf van eigenaar wisselden. 'Er waren mensen die in Den Haag gingen werken en veel, heel veel veehandelaren uit Zoetermeer en de omgeving die vroeg naar Utrecht, Purmerend en 's Hertogenbosch vertrokken. 's Ochtends stonden mijn vader en ik er vaak samen. Want voor kleinere plaatsen moesten we aparte passe-partouts schrijven, voor de grotere plaatsen en plaatsen die vaak bereisd werden, waren standaard kaartjes voorhanden die je uit een speciale kast wipte. Een retour naar Den Haag kostte toen 35 cent, 3de klas dan wel, en de fietsen mochten voor 80 cent mee.'

Als de reizigers terugkwamen moest de familie De Vree altijd de kaartjes controleren. Lachend vertelt Suze de Vree over de controles. 'Soms gingen ze wel eens zonder toegangsbewijs mee uit Den Haag en dan vlogen ze de trein uit, achter ons huis langs. Maar mijn vader had dat altijd in de gaten. Hij kon daar

niet tegen en was daar heel streng in al was hij verder heel gemoedelijk. Hij liep dan achter de overtreders aan en hij was snel, heel snel.'

Voedselzoekers uit Den Haag

In met name het laatste oorlogsjaar was in de steden gebrek aan voedsel.

Suze Houtman-de Vree vond dat een verschrikkelijke tijd. 'Er kwamen hele rijen mensen met de trein uit Den Haag aardappelen en dergelijke bij de boeren halen. In Zoetermeer had je niet echt gebrek. Er kwamen er ook veel met de fiets op houten banden.'

September 1944 gingen de spoorwegen staken en moest de familie De Vree onderduiken. Het 'witte huis' werd gevorderd door de Duitsers. Gewoon treinverkeer was onmogelijk geworden.

Huidig station Zoetermeer-Oost werd herhaaldelijk gesloten

Zoetermeer kreeg na veel twijfelen definitief een spoorwegstation

De geallieerden was er na de landing in Normandië veel aan gelegen om de Duitse verbindinglijnen te ondermijnen. Die werden bovendien gebruikt om de gevreesde V-1 en V-2 raketten vanuit het achterland naar de kust te vervoeren en vanuit Rijswijk, Den Haag en Wassenaar te lanceren. Vliegtuigen bombardeerden systematisch verkeersknooppunten. Zo moesten bruggen het vaak ontgelden. Deze waren immers moeilijker te repareren en dat gold ook voor spoorbruggen. In Zoetermeer werd regelmatig een spoorbruggetje getroffen halverwege richting Voorburg. Ook de goederenlosplaats bij het station moest het verschillende malen ontgelden.

Het Station Zoetermeer-Zegwaard zelf liep bij die aanvallen geen schade op. Wél vielen er bommen op de losplaats. Op 30 maart 1945 miste een grote vliegtuigbom een gerangeerde wagon en sloeg aan de andere kant van de rijksweg bij Nutricia in. Het duurde drie dagen voordat opnieuw met de productie van baby-

voeding begonnen kon worden. Het witte huis van stationschef Reinier Pieter de Vree naast het station bleef gespaard. Bij het uitbreken van de spoorwegstaking in september 1944 waren de bewoners ondergedoken bij de familie Van Leeuwen aan de Stationsstraat en later bij een broer. Bijna alles hadden ze moeten achterlaten en na de oorlog vond het gezin De Vree veel van de inboedel niet meer terug.

Voor vader De Vree betekende het eind van de oorlog ook het eind van zijn loopbaan bij de spoorwegen. Na 33 jaar trouwe dienst ging hij met pensioen. Ook zijn dochter Suze keerde niet terug als lokettiste. Zij bereidde zich voor op haar huwelijk en getrouwde vrouwen zegden in die tijd meestal hun baan op.

Treinen rijden Zoetermeer voorbij

Ongeveer gelijktijdig met het vertrek van de familie De Vree deden de treinen station Zoetermeer niet meer aan. Na de oorlog had de NS een groot tekort aan materieel. Slechts een deel van de passagierstreinen werd elektrisch aangedreven, en voor de stoomtreinen was niet voldoende steenkool beschikbaar.

Zuinigheid was het motto en kleinere stations, zoals Zoetermeer werden voorbijgereden. Smeekbeden van gemeente en bedrijven haalden niets uit, de NS meende dat Zoetermeer voldoende ontsloten was door bussen.

Busmaatschappij Citosa, deels dochter van de NS, beweerde in 1948 bij monde van W. Oudshoorn - van de Zoetermeerse vestiging aan de Stationsstraat 110 - dat smeekbeden volkomen overbodig waren en dat deze tegen het belang van de inwoners indruisten. Immers, 72 bussen reden

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeeders van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over de 'loketteste met de gouden vleugeltjes', Suze de Vree, die tijdens de Tweede Wereldoorlog de treinreizigers op Station Zoetermeer-Zegwaard van kaartjes voorzag totdat de spoorwegen in september 1944 in staking gingen. Ook na de oorlog had Zoetermeer zo z'n eigen belevenissen met het spoor.

dagelijks in de regio rond. Bij heropening van het station zouden ongetwijfeld de lijnen met Gouda, Delft, Rotterdam en Leiden vervallen en Zoetermeer zou haar positie als knooppunt verliezen. Personeel zou ontslagen moeten worden, en de gemeente zou minder aantrekkelijk worden voor handel en industrie. 'Een en ander tot groot nadeel voor de plaatselijke neringdoenden,' aldus Oudshoorn.

Bus 'veel gezelliger'

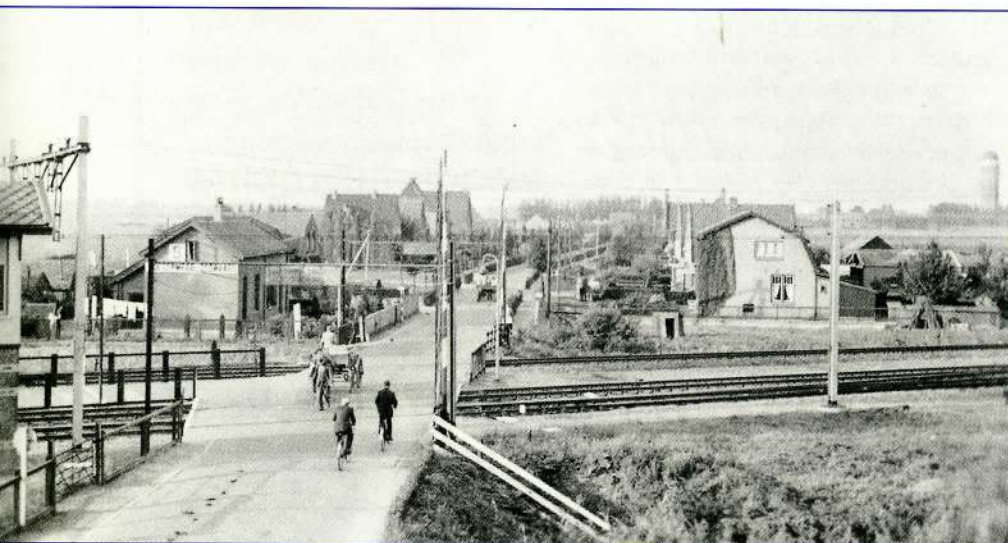
Toch probeerde de NS het nog een keer in de zomer van 1951. De resultaten van de halfuursdienst waren echter teleurstellend. Ir.F.Q. den Hollander, president van de Nederlandsche Spoorwegen, schreef al in september aan burgemeester Vernède: 'Tot mijn spijt moet ik u mededelen, dat de heropening van het station Zoetermeer geenszins aan de verwachtingen voldaan heeft. De bevolking van Zoetermeer geeft kennelijk de voorkeur aan het vervoer per bus'. Slechts 4,1% van de reizigers Zoetermeer-Den Haag nam de trein. Onderzoek bij Nutricia wees uit dat de meeste werknemers de voorkeur gaven aan de bus omdat de afstand tussen huis en halte korter was en de bus vond men veel gezelliger. Ook had Citosa de frequentie op haar lijnen bij de heropening van het station verhoogd. In de zomer van 1952 ging station Zoetermeer wederom dicht.

Vier generaties passagierstreinen naast elkaar. Rechts staan de bekende Sprinter en Hondekop die nog steeds in gebruik zijn. Historisch genootschap Oud Soetermeer, foto-collectie 195/18.

In de jaren daarna bleven goederentreinen de losplaats achter het station aandoen. De passagierstreinen raasden langs de wachtenden voor de overweg die in 1955 van rode knipperlichten werd voorzien en zeven jaar later van automatische halve overwegbomen – de zogeheten ahob's - in plaats van hele, met de hand bediende slagbomen. Begin jaren zestig werden ook weer verzoeken tot heropening van het station gedaan maar de NS wachtte liever de bouw in de regio van een geplande nieuwe stad af.

Die nieuwe stad werd Zoetermeer zelf. Nog voordat de grote uitbreiding na 1965 begon, groeide het dorp al flink uit tot zo'n 11.000 inwoners. In 1965 werd Station Zoetermeer voor de vierde keer in haar bestaan geopend. Acht jaar later werd de naam veranderd in Zoetermeer-Oost bij de bouw van het dubbelstation Zoetermeer dat een verbinding vormde met de totaal nieuwe spoorlijn die dwars door de stad liep.

De spoorwegovergang bij station Zoetermeer-Zegwaard rond 1940 met links het seinhuisje en op de achtergrond de Watertoren. De lange slagbomen werden met de hand bediend. Een jaar later werd de naam veranderd in station Zoetermeer. Historisch genootschap Oud Soetermeer, foto-collectie 35/5.

Varen over Zoetermeerse baren

Eeuwenlang regeerde het water in deze regio over de bevolking. Stormvloedendebekken op de dijken, molens konden het water niet altijd afvoeren, turfafgravingen veranderden grote stukken land in enorme waterplassen. Met het droogmaken van die plassen kreeg de mens een beetje 'zeggenschap' over de natuur. Het Hollandse polderlandschap kreeg zijn huidige vorm. Polders met ringvaarten die in onze regio uiteindelijk in verbinding stonden met afwaterende rivieren of kanalen zoals de Oude Rijn, de Vliet, de Gouwe of de Rotte. Hoewel ze voor de hoogheemraadschappen betekenis hadden als afvoerkanalen werden de vaarten ook gebruikt voor vervoer over water.

Dat vervoer over water zag er wel wat anders uit dan de enorme binnenvaartschepen die we tegenwoordig de grote rivieren en kanalen zien doorklieven. De vaarten rondom de polders waren smal en ondiep en vereisten speciale schepen.

Ze mochten nooit breder zijn dan de smalste sluis en waren laag vanwege de vele bruggen. Het waren platbodems om de diepgang zo gering mogelijk te maken.

Rond 1800 waren er zelfs geregelde diensten vanuit de dorpen naar de 'grote stad'. Op vaste weekdagen werden verbindingen onderhouden tussen Zoetermeer-Zegwaard en Den Haag, Leiden, Delft, en op zondag zelfs naar Rotterdam. Boeren waren voor de afzet van hun producten geheel afhankelijk van deze scheepvaart totdat in de loop van de 19de eeuw het wegensysteem verbeterde en spoorwegen werden aangelegd. De schippers verdwenen daarmee nog niet van het toneel.

Schippers op Zoetermeer

Vrachtauto's bestonden nog niet en voor het vervoer van bulkgoederen waren schepen een goedkoop transportmiddel: zand, grind, stenen, hout en allerhande benodigdheden voor bedrijven en winkeliers naar de dorpen toe, landbouwproducten uit de dorpen naar de steden. Na 1860 komen we schippersnamen uit het tweelingdorp Zoetermeer-Zegwaard tegen zoals P. v. Leeuwen, M. van Driel, J. Sentel, P. en C. Bos. Zij voeren regelmatig via de Leidse Wallen door het Elleboogsch Verlaat - een kleine sluis voor schepen met een maximumafmeting van 2.95 x 16.50 meter - naar de Noord-Aa en vandaar richting Oude Rijn. Andersom konden ze via de Leidse Wallen varen via de vaart om het dorp heen naar de Voorweg, de molen en zelfs tot het einde van de Zegwaardseweg.

Dat varen ging heel wat minder comfortabel dan vandaag de dag.

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magaziner. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeesters van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

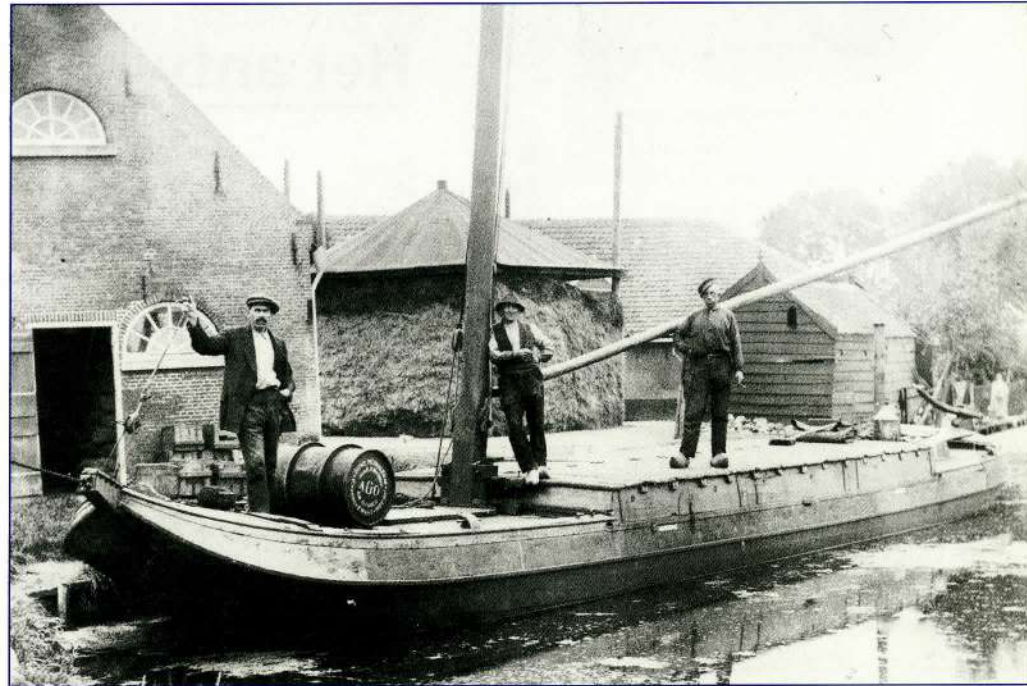
Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het station Zoetermeer dat in haar strijd met de busmaatschappijen regelmatig werd gesloten. Deze keer gaat zijn relaas over een geheel verdwenen soort vervoer: dat over het water.

Niks geen motor voor deze schippers, alles zeilend of, als er een ongunstige wind stond, lopend op de wal, het schip voorttrekkend, beter bekend als 'jagen'. Door weer en wind, een zwaar beroep. Tot de varende familie Van Beek rond 1920 de stoute schoenen aantrok en een motorschuit aanschafte. Dit leverde nogal wat boetes op omdat de polderbesturen absoluut niet wilden dat de dijken beschadigd werden. Toch was de motor niet tegen te houden. In 1933 kwam er een regeling voor de motorvaart waarbij de schippers jaarlijks 35 gulden betaalden voor een vergunning ten behoeve van het onderhoud van de oevers.

Ongelijke strijd tegen de auto

In de jaren dertig echter was het kleine scheepvaartvervoer al danig op z'n retour door de opkomst van de vrachtauto. Deze kon wel minder vracht vervoeren in één keer maar was veel flexibeler en vrachtauto's konden door het verbeterde wegensysteem bijna overal komen. In 1924 voeren door het Elleboogsch Verlaat nog zo'n 500 schepen, dat aantal werd in de jaren dertig niet meer gehaald. In 1933 vroegen nog elf Zoetermeerse schippers een jaarvergunning aan om met hun motorschuit naar Zoetermeer

Schipper Koos Sentel poseert trots op zijn schip bij een graanhandel op de hoek van Dorpsstraat-Schinkel met rechts van hem Jasper Vermeer en Huug Maaskant.

te mogen varen. Daarnaast waren er vele eenmalige bezoeken door andere schippers. In totaal leverde dat ruim 500 gulden op. Drie jaar later en in de economische crisis was dat gedaald tot 154 gulden. De laatste schippers hielden het vol tot in 1957. De Gebr. Voorwinden, C. Voorwinden en P. Scholten, voeren toen voor het laatst door het Elleboogsch Verlaat dat werd gesloten en afgebroken. Zoetermeer had voor het eerst in haar geschiedenis geen verbinding meer met open water.

De Schinkel en De 'Horre' zijn uitgelopen voor de man die zo iets nieuwerwets als een foto maakte. Rechts met het puntje is het graanpakhuys van Boon te zien. Het schip voert zeilen en de zwaarden geven aan dat het een platbodemschip is. Via de loopplank werd het schip met de hand geladen en gelost.

Bodedienst per boot legde het af tegen vervoer over de weg

Eeuwenlang waren schepen hét vervoermiddel in Holland. Via binnenwateren kon elke plaats worden bereikt en goede landwegen bestonden nauwelijks. Ook Zoetermeer kon over water worden bereikt. In de eerste helft van de 20ste eeuw voeren schippers via de Leidsewallen door een sluisje richting Noord-Aa en Stompwijk, daar onder de hoge brug door en vervolgens naar de Vliet. Daarvandaan konden de schippers naar Den Haag-Rotterdam of Leiden-Amsterdam. In 1924 werden nog 500 scheepsbewegingen geteld via de sluis van het Elleboogs Verlaat, aan de noordzijde van de Leidsewallen. Maar vanaf de Eerste Wereldoorlog won de vrachtauto terrein op de kleine binnenvaartschipper. Met de sluiting van de sluis in 1957 verdween ook de laatste schipper uit Zoetermeer. Een van degenen die dit hebben meegemaakt is Gerard Scholten.

G. Scholten woonde met zijn ouders en elf broers en zusters op de hoek van de Molenstraat en de Rokkeveenseweg. Vader Piet Scholten vervoerde goederen met paard en wagen en kocht vlak voor de geboorte van zijn zoon Gerard in 1929 z'n eerste vrachtauto, een Chevrolet. Gerard groeide op in de schoolklassen van de zusters en de katholieke jongensschool aan de Dorpsstraat en eind 1944, midden in de Hongerwinter, zette hij de eerste stap in zijn arbeidzame leven. Aan de overkant van zijn ouderlijk huis had hij leren melken, dus Gerard mocht direct aan de slag bij veehandelaar Vollebregt aan de Stationsstraat.

*Piet Scholten jr. als schipper bij de sluis aan de Elleboogse Wetering aan de noordzijde van de Leidsewallenwetering, ook wel Sluis van Spijker genoemd, 1955-1957
Fotocollectie G. Scholten.*

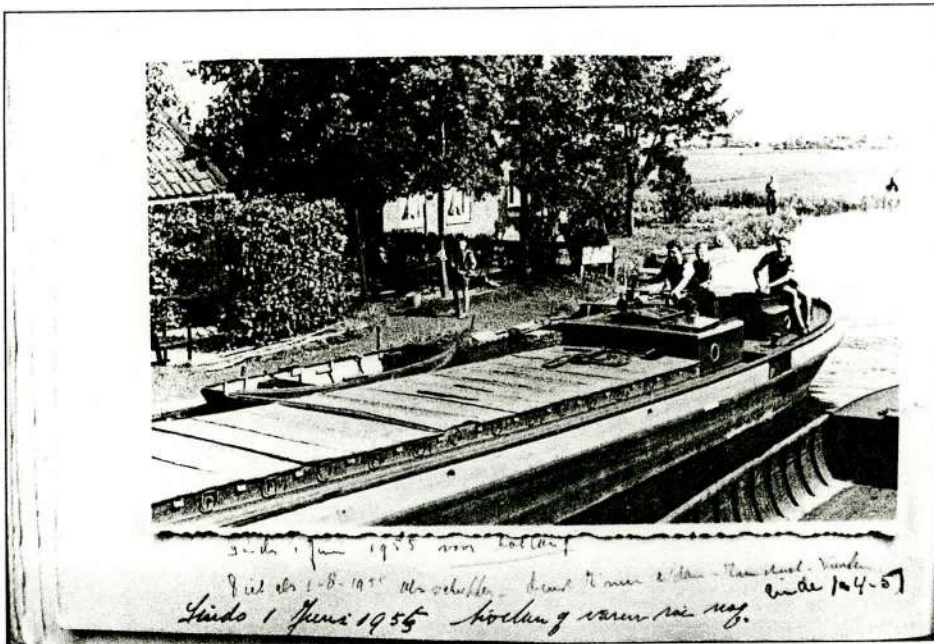
ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magaziner. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeesters van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water. Zoetermeer was immers via de Leidsewallen verbonden met de Vliet. Deze keer varen we langzaam de schuit naar de wal en stappen over in de vrachtauto. G. Scholten, beter bekend als Bode Scholten, haalt daarbij herinneringen op uit zijn jeugd.

Via een baantje als bijrijder bij Nutricia en bij Goof van Driel werd het tijd voor militaire dienst, in Indië. In 1950 keerde hij terug.

Scholten kijkt nu, zo'n vijftig jaar later, terug op de tijd waarin hij begon bij de bodedienst: 'Ik ben 5 januari 1951 op de wagen van mijn vader gestapt,' vertelt hij. 'Mijn vader is toen elders gaan werken want er was geen werk te vinden op Zoetermeer-Den Haag. Dat was de vergunning voor de bodedienst: Zoetermeer-Leidschendam-Voorburg-Rijswijk-Den Haag heen en terug. We mochten niet later dan vier uur vertrekken uit Den Haag en we moesten tien uur vertrekken uit Zoetermeer. Dat was een soort dienstregeling maar daar werd nooit erg op gelet. Als je een hele vracht had of verders niks te doen dan kon je bijvoorbeeld wel naar Nootdorp of Utrecht. Dat viel onder een zogeheten "ongeregeld vervoer vergunning" en dan mocht je maar twee afzenders in je vracht hebben. Er was maar ene auto en dan moesten we maandag, woensdag en vrijdag op Den Haag rijden. Dan kon je geen ander werk aanpakken', blikte de voormalige bode terug.

Natte vergunning

In die tijd voeren nog binnenvaartschepen via de Leidsewallen Zoetermeer binnen. Een van die binnenvaartschippers was Jaap van Beek. Hij werd echter ziek en de firma Scholten nam toen in 1955 het schip van 20 ton laadvermogen en de vergunning over. Gerard Scholten weet nog goed hoe hij achter op het contract van de notaris bijhield, dat hij

De eerste auto van Bode Scholten, een Chevrolet uit 1929. Fotocollectie G. Scholten.

maandelijks afloste aan Van Beek. Deze bodedienst was echter heel anders van karakter: 'Jaap van Beek had een zogeheten "natte vergunning",' weet Scholten nog. 'Dat was een beurdienst per schip op Amsterdam en die mocht laden in Amsterdam, Haarlem en de Zaanstreek.' Een schipper vinden voor de schuit was geen probleem, het gezin van Piet Scholten telde voldoende kinderen. Gerard: 'Mijn broer Piet zat op de schuit. Ook met elke vrachtauto kwam er weer een broer bij. Ik ben ene keer met de boot mee geweest maar dat duurde me veel te lang en ben onderweg afgestapt. Ik wist dat er een auto langs zou komen en daar heb ik op gewacht'.

Route met obstakels

De vaarroute kende nogal wat obstakels. 'Op de boot was een soort roefje gemaakt en dat moest afgebroken worden om onder de brug naar de Vliet te kunnen varen. Je kon eigenlijk maar 18 ton laden. Het lastigste punt was de Leidse

Wallenvaart, dan schuurde je met de bodem door de bagger. Dan voer je met een volle lading suiker naar het eind van de Dorpsstraat, het Lagereind. Daar stond de Spar en die was verdeelcentrum voor de andere Sparwinkeliers in de omgeving. Er lag in het Lagereind een insteekhaventje. Boven het kantoor lag de suikeropslag en Piet Adegeest takelde de balen met vier tegelijk uit het schip naast het kantoor naar boven toe'.

Droge vergunning

De zaken gingen zo goed dat vader Piet Scholten probeerde een tweede schip te financieren. Al snel werd dat verzoek aan de bank veranderd in een nieuwe vrachtwagen. Immers, het vrachtvervoer over de kleine binnenwateren per boot had weinig toekomst meer. Gerard Scholten denkt daar met een tevreden gevoel aan terug: 'In 1957 ging de sluis dicht en werd de "natte" vergunning een "droge" en kon ik iedere dag met de vrachtwagen naar Haarlem, Amsterdam en de Zaanstreek. Ik had inmiddels een zwaardere Austin gekocht, die kon 8 ton suiker laden. Dan reed ik twee of drie keer op een dag. De schuit, met een laadvermogen van 20 ton, deed er ruim twee dagen over'.

De vrachtauto had het definitief van het schip gewonnen. Aan de hand van de historie van Bode Scholten en andere firma's zullen we de volgende keer deze tak van bedrijvigheid nog uitvoeriger onder de loep nemen.

Piet Scholten sr.
met zijn
vervoermiddel:
paard en wagen,
1925-1929
Fotocollectie
G. Scholten

Bodedienst voor Persil en Golden Earring

Met de sluiting van de sluis boven aan de Leidswallenwetering in 1957 verdween de mogelijkheid om Zoetermeer per binnenvaartschip te bereiken. Deze Sluis van Spijker, officieel Elleboogs Verlaat genoemd, had het dorp eeuwenlang met de buitenwereld verbonden in een tijd dat landwegen nauwelijks begaanbaar waren.

Spoorwegen, betere wegen en de komst van de auto betekenden het einde van de kleine vrachtaut. De spoorlijn Den Haag-Gouda kwam in 1870 in gebruik; bij het station Zoetermeer-Zegwaard kwam een kleine aftakking met een losplaats voor goederen. Eind jaren '30 werd de Nieuwe Weg ofwel rijksweg 12 geopend en de decennia daarvoor waren doorgaande wegen van een goed berijdbare verharding voorzien. In 1914 telde Nederland 4700 motorvoertuigen, in 1930 reden er 140.000 rond waaronder 41.000 vrachtauto's. Piet Scholten van Bode Scholten had er het laatste jaar ook net één gekocht- een Chevrolet - en paard en wagen aan de kant gezet

*De Austin vrachtauto van Bode Scholten 1952-1955 waar zelfs boven de cabine nog vracht geladen kon worden.
Fotocollectie G.Scholten.*

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magazine. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeeders van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

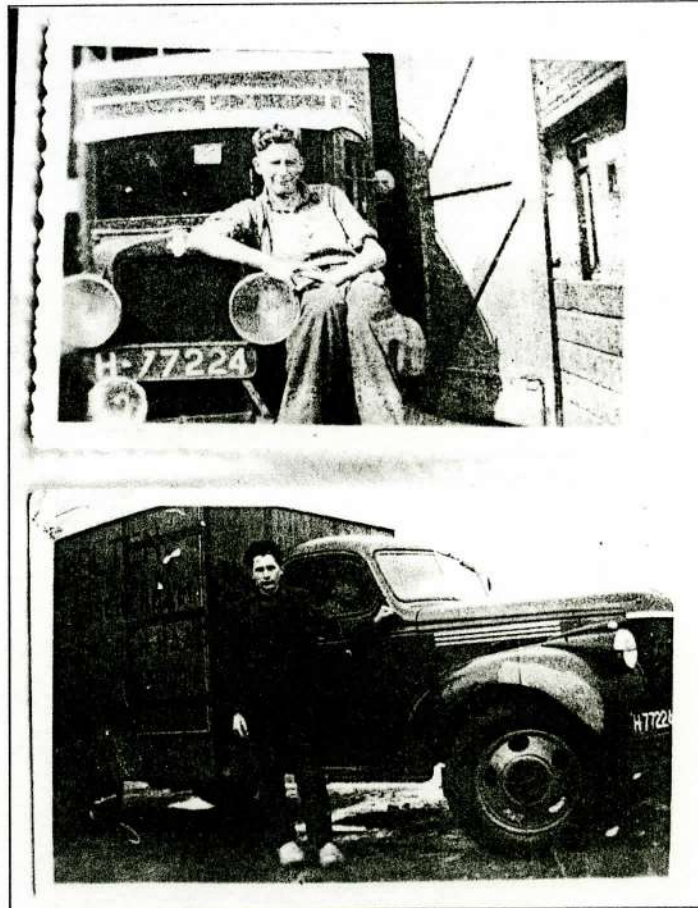
In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water met bodediensten. Zoetermeer was immers via de Leidswallen verbonden met de Vliet. De vrachtauto won het echter van de vrachtschuit op de kleine binnenwateren. Aan de hand van vooral het verhaal van Gerard Scholten worden diverse ontwikkelingen op vervoersgebied in de naoorlogse jaren geschetst.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden auto's door de Duitsers gevorderd, wel tegen betaling maar nieuwe wagens waren niet beschikbaar. Veel bedrijven zochten toen naar manieren om hun auto veilig te stellen. Zoon Gerard Scholten herinnert zich nog zijn vaders truc: 'Op het eind van de oorlog was de kans op vordering heel groot en de auto werd toen bij een boer in de schuur gestald en op blokken gezet. Vervolgens werden de wielen eronderuit gehaald en elders verstopt. Eén keer kwamen de Duitsers langs maar aan een auto zonder wielen hadden ze niets. De rest van de oorlog gebruikte mijn vader voor het vervoer paard en wagen die hij volgens mij van tuinder en vrachtrijder Kneppers had geleend. Daarmee werd in de hongerwinter voor de Distributiekering Zoetermeer en omstreken vanuit het Spaarbankgebouw aan de Dorpsstraat socp naar Zoeterwoude vervoerd.'

Na de oorlog werd de vrachtwagen weer van stal gehaald en kon de bodedienst op Den Haag weer op maandag, woensdag en vrijdag gereden worden. 'De andere twee dagen,' herinnert Scholten zich nog, 'werden gevuld met ongeregelde vrachten naar elders, maar dan mocht je niet meer dan voor twee afzenders laden. Leuke vrachtjes waren die van de kippenoepfabriek van Hoogendoorn aan De Horre zoals de straat Den Hoorn in de volksmond heet.'

Zoetermeer logistiek centrum tussen grote steden

Gerard Scholten, die in 1951 het werk van zijn vader overnam, zag al gauw in dat Zoetermeer geografisch zeer gunstig lag. 'Het dorp ligt midden tussen de steden Rotterdam, Gouda, Delft, Den Haag, Leiden en iets verder weg ook Amsterdam. Het was zaak om zoveel mogelijk vergunningen op verschillende plaatsen binnen te halen om de vervoersstromen te kunnen koppelen. Allereerst werd de vergunning van Jaap Beek op Amsterdam en Zaandam overgenomen in 1955. De volgende was Herman van Ede uit de Stationsstraat die op Gouda reed. Bode Henneken, Bode Van der Spek en Anton van Beek

Gerard Scholten voor de eerste vrachtauto's van Bode Scholten; de onderste heette Simon naar de jongste zoon van vader Piet. Fotocollectie G.Scholten.

verkochten hun routes op bijvoorbeeld Gouda en Rotterdam aan anderen waaronder Anton van Dijk. De laatste vergunning die wij verwierven was in 1965, die op Rotterdam van Bode Van der Spek'.

Niemand had een auto

Zo werden Den Haag, Amsterdam/Zaandam en Rotterdam, met de tussliggende plaatsen op de route, met elkaar verbonden. Dat stelsel van vergunningen voor bepaalde trajecten verdween pas in de jaren '80. Toen was echter het hele vrachtvervoer al enorm veranderd.

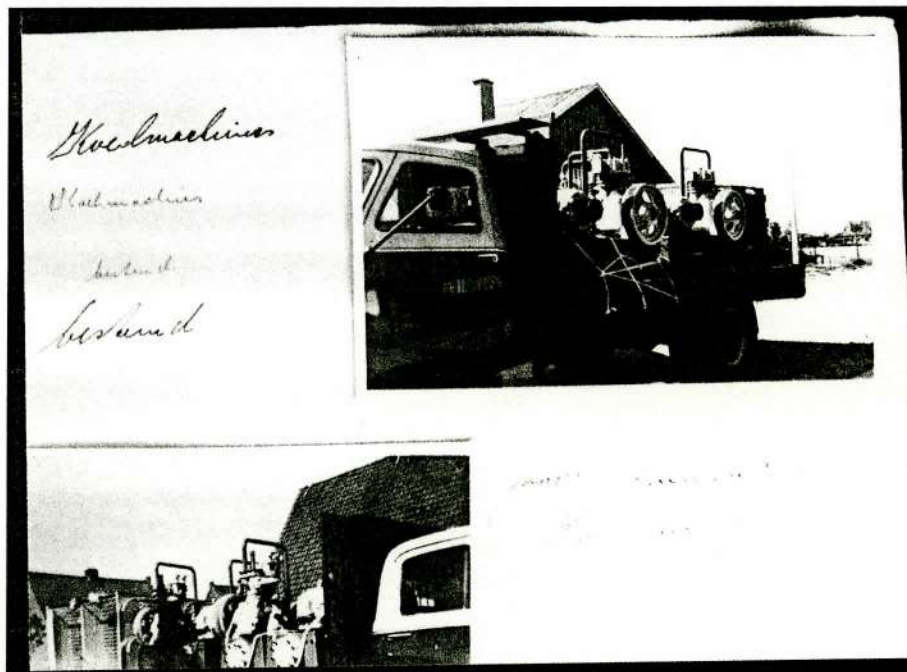
'Tussen 1945 en ongeveer 1965 werd nog zeer veel voor particulieren en kleine bedrijven gereden,' herinnert Scholten zich. 'Je bracht aardappelen en zakjes kolen naar Den Haag en op de terugreis laadde je geneesmiddelen en boorwater voor de plaatselijke artsen, behang voor schilders, lampenbolletjes, ijzeren pijpen voor electriciteitsleidingen, oude fietsen voor Duclou op de Dorpsstraat die ze opknapte en weer verkocht, linoleum en

bekleding en ijzeren veren voor stoffeerderij Moers en ook een pak van C&A. Geen mens had toen nog een auto en als men wat kocht dan bezorgden wij dat voor een bedrag van zo'n 15 tot 25 cent. De Zoetermeeders waren sterk op Den Haag gericht dus met de uitbreiding van de vergunningen kregen we niet meer werk van particulieren, wel van bedrijven. Alleen Gouda was een soort buitenbeentje, daar kwamen vrijwel alleen meubelen voor de Zoetermeerse firma Baxmeier vandaan. En dat terwijl bijvoorbeeld Benthuizen sterk op Gouda was gericht.'

Speciaal vervoer

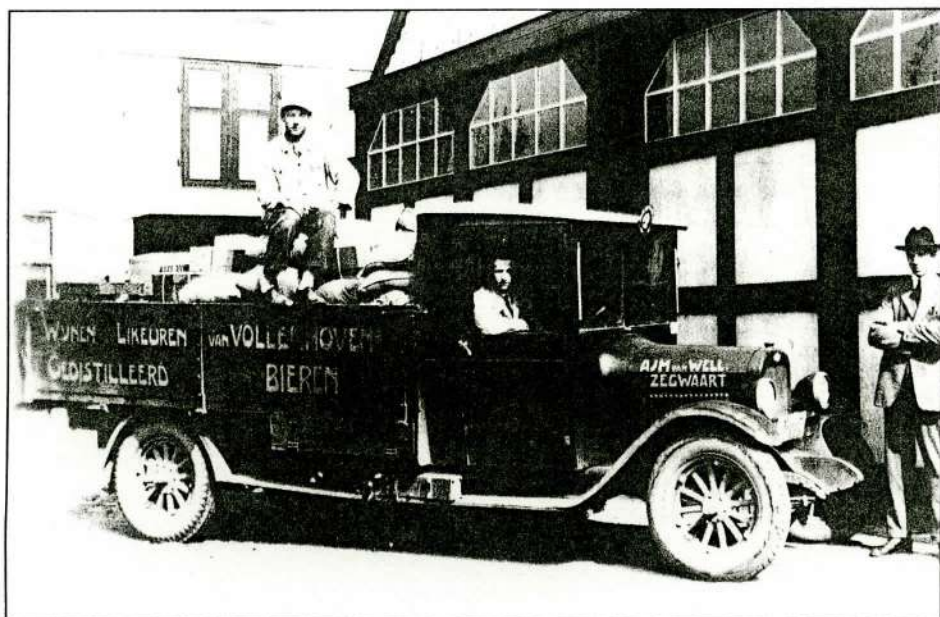
Buiten de bodediensten was het toegestaan om door geheel Nederland breekbare goederen te vervoeren. Gerard Scholten denkt met plezier aan een aantal opdrachten terug: 'Op een gegeven moment had ik een ontheffing voor Cooymans, de drankenleverancier uit Den Bosch. Soms laadden we de dozen vermouht tot op de stelling boven de

cabine van de Austin vrachtwagen; hij zakte zowat door de assen heen. Jam van de Betuwe kwam per spoor naar Zoetermeer voor de Spar maar er zat veel breuk tussen. Toen mocht ik dat gaan vervoeren. Heen naar Tiel had je leeggoed, de zogenaamde statiegeldpottjes, en terug volle potten, een ton of vier per week voor Spar Loosduinen, Zoetermeer en Rotterdam. Daarnaast vervoerden we voor de Spar suiker uit Amsterdam en blikgroenten. Ook werden we voor een aantal producten de-
pothouder', herinnert Scholten zich nog, 'zoals in 1962 de Persil zeepoeder. Dat waren doosjes van anderhalve kilo die met de hand geladen en gelost moesten worden. Vorkheftrucks kwamen pas op het eind van de jaren '60.

In 1972 kwam de popgroep Golden Earring, die hier oefende achter het Parochiehuis aan het Nicolaasplein, vragen of we voor hun toernee in Engeland wilden rijden. Na lang aarzelen stemden we toe maar slechts één chauffeur durfde en hij wilde slechts tien dagen van de drie weken rijden. Toen heb ik het zelf maar gedaan; op een gegeven moment dachten ze zelfs dat ik bij de groep hoorde en ik was toch al een dikke veertiger,' schatert Gerard bij de herinnering.

Speciaal vervoer: koelmachines voor Beemsterboer in Emmeloord. Fotocollectie G.Scholten.

Een vrachtauto voor de pakhuizen van Van Well's Sparorganisatie in de jaren 1930; opvallende is het aantal kleine pakketten. Fotocollectie Historische Genootschap Oud Soetermeer.

Heren doctoren en chirurgijns

ZOETERMEER DORP

SERIE OVER ZOETERMEER TUSSEN 1935 EN 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Het Huisnummer. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeeders van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water met bodediensten. Zoetermeer was immers via de Leidsewallen verbonden met de Vliet. De vrachtauto won het echter van de vrachtschuit op de kleine binnenwateren.

De bodediensten vervoerden allerlei soorten goederen, ook medicijnen voor de geneesheren in het dorp.

Tegenwoordig zijn alle geneesheren universitair opgeleide mannen en vrouwen. In vroeger eeuwen bestond naast een klein aantal doctores medicis vele in de praktijk geschoolde chirurgijns. Ze waren in een gilde, beroepsvereniging, verenigd, tezamen met de barbiers ofwel haar- en baardsnijders. Daar doorliepen zij een scholing van leerling, via gezel tot meesterchirurgijn. Tandentrekken hoorde daar ook bij.

In de oudste archieven is al in 1514 sprake van zo'n chirurgijn in Zoetermeer. Deze moest een achtjarig kind onderzoeken dat door de pijl van een kruisboog in het hoofd was getroffen. Enige hoop op herstel kon hij de ouders echter niet geven.

In 1767 mocht Nicolaas Boshuysen zich als meesterchirurgijn en breukmeester vestigen te Zegwaard, terwijl in het tweelingdorp Zoetermeer Johannis de Bruijn deze eer te beurt viel. Bijna twintig jaar later was er in Zegwaard zelfs sprake van een echte dokter, Johannes de Jong, en van twee chirurgijns. In Zoetermeer mocht Theodorus Molkenboer vanaf 1804 het beroep uitoefenen van 'genees- en heelmeeester en artsennijmenger', of om een moderne populaire term te gebruiken, hij mocht ook pillen draaien.

Een aimabele tenentrappier

In de eerste helft van de 20ste eeuw kende Zoetermeer/Zegwaard telkens twee dokters. J. van der Spek, in het dorp beter bekend als drs. Jan, kan zich nog goed L. Facee Schaeffer herinneren, een aimabel man met bolhoed: hij 'had een koets met koetsier, jarenlang Niek Havenaar, maar bezocht zijn patienten ook wel op de fiets. (...) Na mijn inenting tegen de koepokken in 1918 kreeg ik een doosje drop, hetgeen de smart aanmerkelijk lenigde. Hij trok kiezen en tanden zonder verdoving, evenals al zijn collega's in den lande, en produceerde zodoende

emmers met bloed'. Pas in 1941 zou Zoetermeer een echte tandarts krijgen in de persoon van J. Kentgens, een jaar later gevolgd door zijn bruid J.M. Bos.

Facee Scheffer werd in 1930 opgevolgd door de dertigjarige Willem E. Steur. Hij was gespecialiseerd in de verloskunde en vergat nog wel eens een rekening te sturen, in de crisis van de jaren 1930 vaak een welkom iets. Volgens J. Van der Spek had hij een speciaal gevoel voor humor: 'Bij een van zijn patienten, die gezegend was met een vrij talrijk kroost, waarschuwden de kinderen elkaar als de dokter in aantocht was. Iedereen vloog dan op een stoel of tafel, want als de bezoeker de kans kreeg, trapte hij je niet al te zachtzinnig op de tenen'.

Zijn collega was Jacobus W. Palte, die in Zoetermeer vereerd is met een straatnaam. Hij oefende al vanaf 1915 zijn praktijk uit aan de Stationsstraat 49. Net als Steur paste ook hij de rekening wel eens aan de omstandigheden aan in een tijd waar een verplichte ziekteverzekering nog toekomst was.

buigende botten en difterie

In september 1941 deelde de provinciale geneeskundige inspectie mede dat de invoer van levertraan stagneerde. Dit zou voor zuigelingen, kleuters en zwangere vrouwen leiden tot een tekort aan vitamine D tijdens de winter en kans op Engelse Ziekte. Deze rachitis leidde tot slappe botten die zelfs konden gaan doorbuigen. Als vervanging werden tabletten uitgereikt. Dr Palte kreeg er 13.500. Een jaar later werd ook overgegaan tot het verstrekken van vitamine A en C aan schoolkinderen. De hoofden der scholen moesten er op toezien dat elk kind drie tabletten per week tot zich nam. De Amsterdamsche Chininefabriek en Chemische Fabriek Naarden stuurde de jaren daarna vele duizenden tabletten naar Zoetermeer.

In 1948 waarde het spook rond van difterie. In ruim een jaar tijd waren 35 gevallen in Zoetermeer ontdekt, vooral onder jongeren. Twee kinderen waren gestorven. De gemeente besloot tot algehele vaccinatie over te gaan en de twee huisartsen Palte en Johan H.N. de Bruyn, opvolger van Steur, zegden van harte hun medewerking toe. Ook de scholen werden ingeschakeld. De christelijke bewaarschool van de Vereniging tot Verbreiding der Gereformeerde Waarheid in de Nederlands Hervormde Kerk [nu Gereformeerde Bond] weigerde om principiële redenen. In een huis-aan-huiscirculaire werden alle Zoetermeeders opgeroepen hun kinderen in te laten enten, kosteloos. In mei en juli lagen telkens 1200 doses gereed in het Gymnastieklokaal achter het Spaarbankgebouw voldoende om kinderen en ouderen twee keer in te spuiten.

Kruizen en EHBO'ers met een vrachtwagen

De twee doktoren stonden er niet helemaal alleen voor. Vroedvrouwen als de zusters Van der Spek en Mulder stonden hen bij en ook de Zoetermeerse afdeling van het Groene Kruis verlichtte hun werk. De gemeenteraad subsidieerde haar wijkverpleging en consultatiebureau met f900 per jaar. Dat in het verzuilde Zoetermeer in 1949 er een katholiek Wit-Gele Kruis bij kwam, werd niet overal enthousiast ontvangen. Zo ook niet de lening die aan het Voorburgse St.Anthoniushove werd toegekend, het ziekenhuis waar meer dan 85% van de Zoetermeerse patiënten naar toe ging. Raadslid J. van der Tas verwoordde het aldus: 'om principiële redenen raadt spreker de patienten aan een ander ziekenhuis te nemen van andere religie'.

Rond 1950 werd ook regelmatig een oefening gehouden door de plaatselijke EHBO bij het Wilhelminapark. Als ambulance werd een vrachtauto uitgerust met een ingenieus takelsysteem waarbij vier slachtoffers op brancards naast en onder elkaar werden gehangen. Onder grote hilariteit van de omstanders kermden de zwaar gewonde 'slachtoffers' hevig en maakten het hun hulpverleners niet gemakkelijk. Een van die EHBO'ers, Willem Bierman, verloor in

z'n enthousiasme zelfs zijn trouwring in de vijver. Deze wacht nog steeds ergens in de modder.

bronnen:

Gemeente-archief Zoetermeer, archief gemeente Zoetermeer 1811-1939 en Zoetermeer 1940-1961, alsmede gemeente Zegwaart 1813-1939.

Idem, fotocollectie.

Historisch Genootschap Oud Soetermeer, bibliotheek, documentatie en fotocollectie.

illustraties:

1. Dr. J.W. Palte poseert met zijn motorfiets.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer

2. Dr. Palte zwiert met zijn vrouw op de Zoetermeerse ijsbaan achter de Dorpsstraat, waar nu de garage naast CKC wordt gebouwd.

Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer

3. Oproep tot vaccinatie tegen difterie in 1948.

Gemeentearchief Zoetermeer.

Zoetermeer kreeg pas in 1941 zijn eerste 'echte' tandarts...

Tegenwoordig zijn alle geneesheren universitair opgeleide mannen en vrouwen. In vroeger eeuwen waren er behalve enkele doctores medicis vele in de praktijk geschoolde chirurgijns. Ze waren in een gilde, lees beroepsvereniging, verenigd, tezamen met de barbiers ofwel haar- en baardsnijders. Daar doorliepen zij een scholing van leerling, via gezet tot meesterchirurgijn. Tanden trekken hoorde daar ook bij.

In de oudste archieven is al in 1514 sprake van zo'n chirurgijn in Zoetermeer. Deze moest een achtjarig kind onderzoeken dat door de pijl van een kruisboog in het hoofd was getroffen. Enige hoop op herstel kon hij de ouders echter niet geven.

In 1767 mocht Nicolaas Boshuysen zich als 'meesterchirurgijn en breukmeester' vestigen te Zegwaart, terwijl in het tweelingdorp Zoetermeer Johannis de Bruijn deze eer te beurt viel. Bijna twintig jaar later was er in Zegwaart zelfs sprake van een echte dokter, Johannes de Jong, en van twee chirurgijns. In Zoetermeer mocht Theodorus Molkenboer vanaf 1804 het beroep uitoefenen van 'genees- en heelmester en artsennijmenger', ofwel een 'pillendraaier'.

Dr. J.W. Palte poseert met zijn motorfiets. Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Zoetermeer.

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magazine. Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeesters van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige aflevering van deze serie schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water met bodediensten. Zoetermeer was immers via de Leidsewallen verbonden met de Vliet. De vrachtauto won het echter van de vrachtschuit op de kleine binnenwateren. Bodediensten vervoerden allerlei soorten goederen, ook medicijnen voor de geneesheren in het dorp...

Een aimabele tenentrappert

In de eerste helft van de 20ste eeuw kende Zoetermeer/Zegwaard telkens twee dokters. J. van der Spek, in het dorp beter bekend als doctorandus Jan, kan zich nog goed L. Facee Schaeffer herinneren, een aimabel man met bolhoed: 'Hij had een koets met koetsier, jarenlang Niek Havenaar, maar bezocht zijn patiënten ook wel op de fiets,' weet Van der Spek nog. 'Na mijn inenting tegen de koepokken in 1918 kreeg ik een doosje drop, hetgeen de smart aanmerkelijk lenigde. Hij trok kiezen en tanden zonder verdoving, evenals al zijn collega's in den lande, en produceerde zodoende emmers met bloed.' Pas in 1941 zou Zoetermeer een echte tandarts krijgen in de persoon van J. Kentgens, een jaar later gevolgd door zijn bruid J.M. Bos.

Facee Scheffer werd in 1930 opgevolgd door de dertigjarige Willem E. Steur. Hij was gespecialiseerd in de verloskunde en vergat nog wel eens een rekening te sturen, in de crisis van de jaren 1930 vaak een welkom gebrek. Volgens J. van der Spek had hij een speciaal gevoel voor humor: 'Bij een van zijn patiënten, die gezegend was met een vrij talrijk kroost, waarschuwden de kinderen elkaar als de dokter in aantocht was. Iedereen vloog dan op een stoel of tafel, want als de bezoeker de kans kreeg, trapte hij je niet al te zachtzinnig op de tenen.'

Zijn collega was Jacobus W. Palte, die in Zoetermeer vereerd is met een straatnaam. Hij oefende al vanaf 1915 zijn praktijk uit aan de Stationsstraat 49. Net als Steur paste ook hij de rekening wel eens aan de omstandigheden aan in een tijd waarin een verplichte ziektekostenverzekering nog toekomst was.

*Dr. Palte zwiert met zijn vrouw op de Zoetermeerse ijsbaan achter de Dorpsstraat, waar nu de garage naast CKC wordt gebouwd.
Fotocollectie Historisch Genootschap Oud Soetermeer.*

Buigende botten en difterie

In september 1941 vond de provinciale geneeskundige inspectie dat de invoer van levertraan stagneerde. Dit zou voor zuigelingen, kleuters en zwangere vrouwen leiden tot een tekort aan vitamine D tijdens de winter en kans op Engelse Ziekte. Deze zogenoemde rachitis leidde tot slappe botten die zelfs konden gaan doorbuigen. Als vervanging werden tabletten uitgereikt. Dokter Palte kreeg er 13.500. Een jaar later werd ook overgegaan tot het verstrekken van vitamine A en C aan schoolkinderen. De hoofden der scholen moesten er op toezien dat elk kind drie tabletten per week innam. De Amsterdamsche Kininefabriek en Chemische Fabriek Naarden stuurden de jaren daarna vele duizenden tabletten naar Zoetermeer.

In 1948 waarde het spook van de difterie rond. In ruim een jaar tijd waren 35 personen in Zoetermeer besmet geraakt, vooral jongeren. Twee kinderen waren aan de ziekte gestorven. De gemeente besloot tot algehele vaccinatie over te gaan en de twee huisartsen Palte en Johan H.N. de Bruyn, opvolger van Steur, zegden van harte hun medewerking toe. Ook de scholen werden ingeschakeld. De christelijke bewaarschool van de Vereniging tot Verbreiding der Gereformeerde Waarheid in de Nederlands Hervormde Kerk (nu Gereformeerde Bond), weigerde om principiële redenen. In een huis-aan-huis-circulaire werden alle Zoetermeeders opgeroepen hun kinderen in te laten enten, kosteloos.

In mei en juli lagen telkens 1200 doses gereed in het Gymnastieklokaal achter het Spaarbankgebouw - voldoende om kinderen en ouderen twee keer in te enten.

Een trouwring in de vijver

De twee doktoren stonden er niet helemaal alleen voor. Vroedvrouwen zoals de zusters Van der Spek en Mulder stonden hen bij en ook de Zoetermeerse afdeling van het Groene Kruis verlichtte hun werk. De gemeenteraad subsidieerde haar wijkverpleging en consultatiebureau met 900 gulden per jaar. Dat in het verzuilde Zoetermeer in 1949 er een katholiek Wit-Gele Kruis bij kwam, werd niet overal enthousiast ontvangen. Evenmin was men onverdeeld over de lening die aan het Voorburgse St. Antoniusshove werd toegekend, het ziekenhuis waar meer dan 85% van de Zoetermeerse patiënten naar toe ging. Raadslid J. van der Tas verwoordde het aldus: 'om principiële redenen raadt spreker de patiënten aan een ander ziekenhuis te nemen, van andere religie.' Rond 1950 werd ook geregeld een oefening gehouden door de plaatselijke EHBO bij het Wilhelminapark. Als ambulance werd een vrachtauto uitgerust met een ingenieus takelsysteem waarbij vier slachtoffers op brancards naast en onder elkaar werden gehangen. Onder grote hilariteit van de omstanders kermden de zwaar gewonde 'slachtoffers' hevig en maakten het hun hulpverleners niet gemakkelijk. Een van die EHBO'ers, Willem Bierman, verloor in z'n enthousiasme zelfs zijn trouwring in de vijver. Deze wacht nog steeds ergens in de modder...

Inwoners van Zoetermeer

ER DREIGT GEVAAR!

Zoals algemeen bekend zal zijn worden nog voortdurend gevallen van de besmettelijke ziekte DIPHTHERIE gesignaleerd. In 1947 werden er 26, in 1948 reeds 11 te mijner kennis gebracht. Van het totaal van 37 betrof het in 28 gevallen kinderen beneden 15 jaar, waarvan 2 met dodelijke afloop.

Ieder zal begrijpen, dat het absoluut noodzakelijk is deze gevreesde ziekte meer naar de achtergrond te dringen, te meer, daar het niet onmogelijk is te achten, dat zij onverwacht epidemische vormen gaat aannemen.

DIT MOET WORDEN VOORKOMEN!

Ieder gezinshoofd dient te beseffen, dat hier op hem een verplichting rust. Een verplichting niet alleen ten opzichte van zijn gezin, doch ten opzichte van de ganse gemeenschap.

DUS . . . WAPENT U!

In de geneeskundige wereld wordt algemeen aanvaard, dat inenting het krachtigste wapen is. Wanneer iemand volledig is ingeënt, daalt binnen enige maanden de vatbaarheid sterk, terwijl de ziekte bij geënten slechts uiterst sporadisch de dood tengevolge heeft.

In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op het grote belang van inenting van kinderen beneden 2 jaren. Reeds kinderen van 9 maanden kunnen worden ingespoten. Bekend is, dat de ziekte vooral veel voorkomt bij kinderen beneden de schoolplichtige leeftijd, terwijl ook bij personen van 14 tot 25 jaar de sterfte tijdens de epidemie der laatste jaren relatief hoog was.

Dit houdt niet in, dat inenten alleen goed voor kinderen is Integendeel ook ouderen moeten zich beschermen!

Van gemeentewege zal binnenkort gelegenheid worden gegeven tot KOSTELOZE INENTING. Gegadigden moeten vóór 20 April a.s. door middel van onderstaand formulier ter gemeente-secretarie worden aangemeld. De juiste data en plaats der inenting (2 inspuitingen met enige weken tussenuitruimte) zullen nader ter kennis van de aangemelden worden gebracht.

Overlegt en slaat de handen in elkaar. Laat niet de één de oorzaak van besmetting van de ander zijn!!!

Zoetermeer, 8 April 1948.

De Burgemeester van Zoetermeer,

N. VERNEDE

Ondergetekenden kunnen zich met de inhoud van bovenstaande oproep ten volle verenigen en geven ieder in overweging daaraan wel gehoor te geven.

Dr. J. W. PALTE, arts
J. H. N. DE BRUYN, arts

Afscheuren en inleveren ter gemeente-secretarie, vóór 20 April 1948.

Ondergetekende _____ adres _____ te Zoetermeer geeft hiermede kennis, dat hij ZONDER KOSTEN tegen diphtherie zal laten inenten de volgende gezinsleden:

1. _____ (naam) oud _____ jaren.	6. _____ (naam) oud _____ jaren
2. _____ (naam) oud _____ jaren.	7. _____ (naam) oud _____ jaren
3. _____ (naam) oud _____ jaren.	8. _____ (naam) oud _____ jaren
4. _____ (naam) oud _____ jaren.	9. _____ (naam) oud _____ jaren
5. _____ (naam) oud _____ jaren.	10. _____ (naam) oud _____ jaren

Zoetermeer _____ 1948. Handtekening _____

Oproep tot vaccinatie tegen difterie in 1948. Gemeentearchief Zoetermeer.

Lou Luiten kijkt terug op vele jaren sjouwen met zand en grint

Er is veel veranderd in de bouw.

Tegenwoordig wordt het natte beton in enorme vrachtwagens met draaiende betonmolens naar de bouwplaats vervoerd.

Speciale slurven en bakken aan kranen brengen de snel drogende specie vervolgens naar de standaard mallen of de getimmerde bekistingen. Los zand en grint

worden langzamerhand een zeldzaamheid op bouwplaatsen. Een van de mannen die dat verleden nog volop hebben

meegemaakt is L.G. Luiten, die samen met zijn vrouw C.K. Luiten-Jansen vanuit

hun flatje aan de John McCormickstraat terugblikken op de firma Gebroeders

Luiten.

L.G. Luiten, beter bekend als Lou Luiten en op zondag vaak terug te vinden langs het hoofdveld van voetbalvereniging DWO, werd in 1923 aan de Leidsewallen 64 geboren. Al op tweejarige leeftijd verhuisde het gezin naar de Delftsewallen 15. 'Ik was de jongste zoon, Bernard de oudste en Bram de middelste, en er waren nog vijf meiden,' weet Luiten te vertellen. Zijn vader stond niet alleen deels aan de basis van het grote gezin, maar was ook de oprichter van het bedrijf.

Losse landarbeider

Hoe vader G.M. Luiten daartoe gekomen is, weet de jongste zoon uit overlevering: 'Hij werkte als losse landarbeider bij boeren en maaide onder meer het gras,' vertelt Lou Luiten. 'Dat ging toen met de hand, met een zeis. Op een keer had hij zes gulden en een dubbeltje verdiend en die boer gaf hem maar zes gulden, "want

*De Gebroeders Luiten bezig met grondwerkzaamheden begin jaren 1960 tegenover de Paulusschool aan de dr.J.W.Paltelaan.
Foto L.G. Luiten.*

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magazine. Per 1 mei 1935 werden Zegwaard en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeeders van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige afleveringen van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water en de weg met bodediensten. De bodediensten vervoerden allerlei soorten goederen, ook medicijnen voor de geneesheren in het dorp, die in de laatste aflevering voor het voetlicht traden. Deze keer gaat het over ongeregeld vervoer: de Gebroeders Luiten vervoerden decennia lang zand en grint.

Deze Dodge had nog geen kiepinstallatie, het grint werd met de schop in- en uitgeladen. Van links naar rechts Bram en Lou Luiten.

Foto L.G. Luiten.

hij had toch zat". En toen is m'n vader zo kwaad geworden dat-ie die boer nooit meer heeft aangekeken. Hij heeft daarna een schuitje gekocht en is gaan varen met grint en zand. De Voorweg en de Zegwaartseweg waren toen grintwegen. Er lagen bakken langs de kant en daar gooide mijn vader een paar kubieke meter grint in en dan kon een gemeentelijke wegwerker als M. van Dorp daarmee de gaten in de weg dichtten,' herinnert Lou Luiten zich nog. 'Eerst was het een trekschuit, later kwam er een motortje in. Mijn oudste broer Bernard ging het eerst meehelpen en er kwam een tweede schuit rond 1930. Vervoer per schip verdween echter rond die tijd en in 1934 kregen we de eerste vrachtwagen, een Chevrolet.'

Op de leest en de lat

Lou kwam in april 1936 van school maar in de crisistijd was er geen werk voor hem bij zijn vader en broer. Aan de Dorpsstraat 11 evenwel was een schoenmakersbedrijf gevestigd dat nog wel een leerling kon gebruiken. 'Tien jaar lang ben ik bij Bart van Veen gebleven,' weet Lou Luiten nog. 'Van loopjongen af heb ik daar het vak geleerd, van Van Veen zelf. Toen had ik de schoenen wel ge-

zien. Want je staat er versteld van hoe die kunnen stinken,' lijkt Luiten zich nog ruikend te herinneren. 'Ik heb nog steeds een schoenmakersleest maar tot verdriet van m'n vrouw heb ik nooit meer een schoen aangeraakt.'

Inmiddels pleegde de oorlog een zware aanslag op de firma Luiten. In 1939 werden tijdens de mobilisatie de twee Fordvrachtwagens van de Firma G.M.Luiten & Zoonen gevorderd. Met grote moeite werden weer twee auto's gekocht met behulp van de garage, op de lat zoals dat heet. Eén bestelde International verdween zelfs in de golven toen een Duitse onderzeeër een vrachtschip torpedeerde.

In 1941 werden alle vrachtauto's in Zoetermeer weer op vorderingslijsten gezet. Burgemeester Vernède kwam er aan te pas om de familie Luiten te beschermen. In een brief aan de Haagse Verkeersinspectie wijdde hij uit over het verlies in 1939 en het feit dat twee gezinnen van het bedrijf moesten leven. Tevens 'worden nog betaald de kosten van verpleging van een tweetal zijner kinderen, die opgenomen zijn in een sanatorium', schreef Vernède. Slechts één International met een laadvermogen van

4,5 ton en een waarde van 3050 gulden werd aan de Duitsers afgestaan. De tweede verdween uiteindelijk in 1943 bij een boer onder het stro.

Zand, grint, huisvuil en kolen

In 1946 kwam Lou achter de leest vandaan en kroop achter het stuur. Naast de vrachtwagens van de firma, die na het stoppen van de oprichter Gebroeders Luiten heette, kwam eerst een transportband, later ook een kraan. Vast personeel was er nooit, de drie broers runden het bedrijf gezamenlijk, er was niet één de baas. Wel kwam de zoon van Bernard, Kees, een paar jaar bij het bedrijf. Het meeste materieel was aan de Delftsewallen gestald, in de garage van eierhandelaar Romijn, nu tapijthandel Stork. Ook werd een garage aan de Vlamingstraat 61 gehuurd.

Alle soorten vracht werd aangenomen. Tussen 1947 en 1952 werd zelfs voor 1200 gulden per jaar eens per week het huisvuil opgehaald aan de Stationsstraat, Molenstraat en Jan Hoornstraat. Aan de stevige handen van Luiten is nog goed te zien dat behalve huisvuil vooral veel zand, grint en bouwmaterialen werden vervoerd. 'We werkten voor aannemers

Lou Luiten poseert met Toon Vermeulen in februari 1961 voor een hoog opgeladen vrachtwagen met kolen.
Foto M. Vermeulende Korte.

zoals Bontenbal, Smits, Groen en Bregman. Deze flat aan de John McCormickstraat waar we nu zitten werd in 1958 helemaal met de hand gemaakt. Alle beton voor onder andere de kelder werd met een klein betonmolen-
tje gemaakt en met kruiwagens in de bekistingen gestort, een gigantisch werk. Wij leverden ontelbare vrachten zand en grint daarvoor. Dat haalden we altijd uit Moordrecht aan de IJssel, Hazerswoude-Rijndijk, of in Leidschendam. Binnenvaartschepen losten daar hun vracht op de kant en wij schepten dat weer in de vrachtwagens. Het scheelde heel wat werk toen al dat spul later in trechters werd gedaan waar je de vrachtwagen onder kon zetten,' vertelt Lou Luiten met een zucht. 'Later deed ik vooral werk op de kraan, laden en lossen en het bouwrijp maken van terreinen.'

's Winters lag de bouw soms stil. Maar dan was er nog wel eens een klus waar Lou Luiten zwart van thuis kwam: 'Kolenboer Toon Vermeulen aan Den Hoorn had tijdens de koude winter geen tijd om z'n voorraad kolen aan te vullen en vroeg ons dan om een aan het station gerangeerde wagon van zo'n twintig ton leeg te halen. Eerst werden die kolen in zakken geschept en naar "De Horre" vervoerd, later ging dat met een transportband los op de wagon.'

Prikklokken verschrikkelijk

Lou Luiten heeft altijd genoten van het eigen baas zijn: 'Je bepaalt voor een groot deel zelf wat je doet. Prikklokken vind ik verschrikkelijk, overwerken niet. Als je in het voorjaar of de zomer lekker aan het werk was en er moest voor een blok huizen 30-35 centimeter grond af voordat de palen de grond in konden, dan pakte je de kraan en deed dat even op een avond. Dat vind ik mooi! En er dan nog wat aan overhouden ook.'

Natuurlijk was het niet allemaal rozengeur en maneschijn. Zijn vrouw kan dat beamen: 'Ik stond 's avonds om acht uur nog wel eens met de kinderen te wachten op hem en stopte ze dan maar alleen in bed. Als Lou om zes uur of half zeven binnen was, dan was hij lekker op tijd thuis.'

Nadat Bernard was gestopt en Bram ziek werd, hield in 1980 de zaak op te bestaan. Lou Luiten kijkt met plezier op al die jaren werken terug.

Van Oosterom Schoenen: 65 jaar op goede voet met de klanten

Op de laatste dag van het jaar 2000 werd in de Dorpsstraat een grote oude bakfiets aangeboden aan het Stedsmuseum.

De bakfiets was beladen met klompen en schoenen en had al bijna driekwart eeuw dienst gedaan als het reclamebeeld van Van Oosterom Schoenen. Jacques en Jo van Oosterom, de eerste al weer een jaartje 'trekker van Drees', hielden er mee op en completeerden de sluiting van hun zaak met de overdracht van een stukje van henzelf.

Niet om in weemoed achterom te kijken maar om een periode af te sluiten en een deel van het Zoetermeers erfgoed voor het nageslacht te bewaren. Enkele weken later wil Jacques nog graag eens vertellen over de schoenenzaak.

'De geschiedenis van de schoenenzaak begint in 1932,' aldus Jacques van Oosterom. 'Mijn vader Gerrit Aalbert van Oosterom vestigde zich met zijn toekomstige zwager David van Harten in Berkel en Rodenrijs en zij begonnen beiden een schoenenbedrijfje. David in Berkel en Rodenrijs en mijn vader in Zoetermeer. Hij reed daarvoor dagelijks met zijn Harley Davidson op en neer naar Zoetermeer waar hij zijn bakfiets had gestald bij de familie Karens aan de Dorpsstraat 6. Die bakfiets had hij volgestouwd met allerlei schoenen, klompen, veters en andere bij-artikelen. Wekelijks trok hij dan zijn vaste rondjes door Zoetermeer en omgeving. Maandag werd de Voorweg aangedaan, dinsdag de Zegwaartseweg, donderdag de Bleiswijkseweg en de hele Rokkeveenseweg - de rijksweg doorsneed deze nog niet -, op vrijdag de Stationsstraat en

ZOETERMEER DORP

Serie over Zoetermeer tussen 1935 en 1966

Zoetermeer Dorp is de titel van de steeds terugkerende serie in elke editie van Vidomes Magazine.

Per 1 mei 1935 werden Zegwaart en Zoetermeer samengevoegd tot de huidige gemeente Zoetermeer. Aan de hand van gesprekken met Zoetermeesters van toen, oude documenten en notulen van de toenmalige gemeenteraden wordt geprobeerd een beeld te vormen van het Zoetermeer zoals veel inwoners dat niet zullen kennen.

Omdat de periode van 1966 tot heden beschreven is in eerdere publicaties, bestrijkt deze serie de minder bekende periode vanaf het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw tot het midden van de jaren zestig, toen de groei van het 'dorp' Zoetermeer begon.

In de vorige afleveringen van 'Zoetermeer Dorp' schreef Ton Vermeulen van historisch bureau Het Fluitschip over het vervoer van goederen over water en de weg, de afgelopen keer over het ongeregeld vervoer van de Gebroeders Luiten die decennia lang zand en grint verplaatsten. Ditmaal verplaatsen we ons van de weg naar een zaak die zich ook met vervoer bezig hield al was dat op een geheel andere manier, namelijk de schoenenwinkel van Jacques en Jo van Oosterom

Gerrit van Oosterom met zijn rijdende schoenenwinkel, 1935
Foto J. van Oosterom

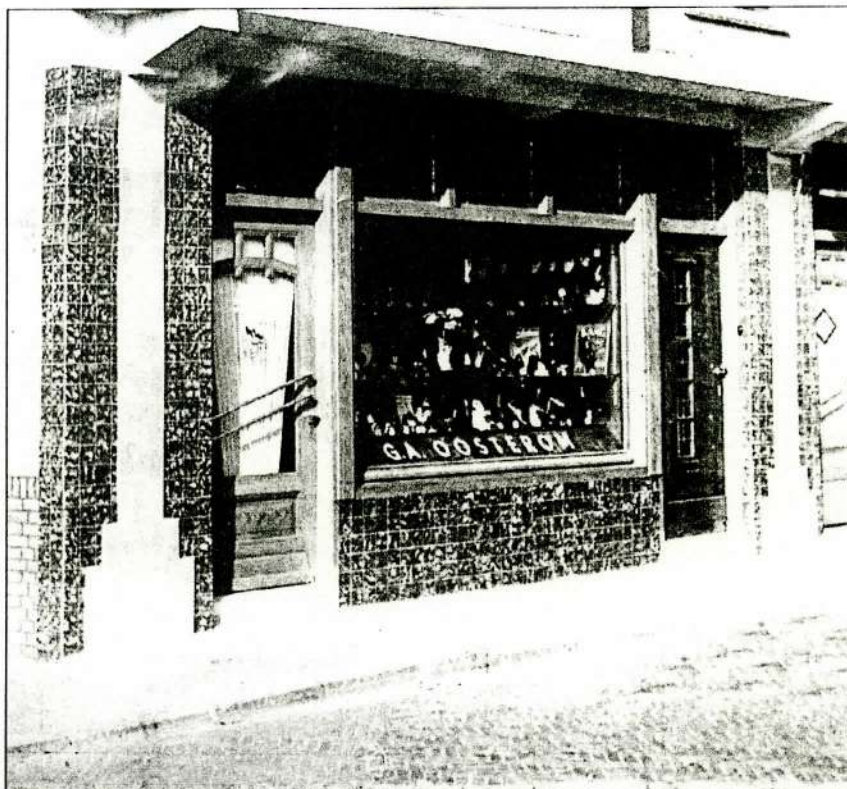
zaterdag de Molenstraat. Hij trok dan van huis tot huis, liep achterom en riep "koekkoek" in plaats van het algemene 'volluk'. Iedereen wist dan dat de man van de schoenen en de klompen aan de deur stond. Zijn bijnaam in het dorp werd dan ook Koekkoek,' weet Jacques zich uit de verhalen te herinneren. De woensdag werd gereserveerd voor de inkoop en het verven van de klompen.

Afhankelijk van armenzorg

In 1934 kon Gerrit van Oosterom zich vestigen in het pand Dorpsstraat 110 en trouwde Willemijntje van Harten. Zij bestierde de winkel en hij trok met de bakfiets erop uit. Een weekomzet van november 1938 kwam voor de winkel op fl.63,46 en de bakfiets op fl.127,56.

Een jaar later werden de panden 105 en 107 gebouwd. Eigenaar Arie van Aalst betrok nummer 105 met een slagerij. De familie Van Oosterom nam bezit van het gehuurde nummer 107. Achter de winkel van 30 m2 bevond zich het woonhuis met woonkamer, keuken en slaapkamer en boven nog drie slaapkamers. In hetzelfde jaar 1935 werd Jacques geboren, later nog gevolgd door twee zussen.

Vier jaar later trof het noodlot het gezin Van Oosterom. Jacques weet nog al te goed dat zijn vader toen op dertigjarige leeftijd overleed. 'In die tijd was je voor hulp vooral afhankelijk van een beetje armenzorg van de kerk dus mijn moeder moest de schoenenzaak wel in haar eenje voortzetten. Een tijdje heeft er nog een knecht op de kar gereden, tot 1941. Daarna ging die in de schuur aan de slag. De gehele oorlog bleef de winkel open, een hele prestatie met de schaarste aan materiaal. Vlak na de oorlog ging mijn moeder geregeld op d'r dooie eentje naar Brabant toe om schoenen in te kopen. Dat moet een enorme opgave zijn geweest,' aldus haar zoon.

De uitstraling van de winkelpui in 1935

Foto: J. van Oosterom

Bij moeder in de zaak

Vlak naast de winkel lag de christelijke school waar Jacques dagelijks naar toe ging. Bovenin was ook een MULO gevestigd waar hij het tot de derde klas uithield. Daarna ging hij wat hand- en spandiensten verlenen bij zijn moeder, een keuze die Jacques achteraf betreurt. 'Je zit dan zo dicht op elkaar dat je nooit loskomt van het werk. Wel moest ik elke week, en ik had er de pest aan, met de fiets naar IJsselmonde om schoenen op te halen. Dan was ik een hele dag weg: via Berkel over die lange Noordeindseweg, door Terbregge en Hillegersberg. Wat me toen nog op de been hield was het rijden door de Maastunnel, iets heel bijzonders in die tijd. Uiteindelijk ben ik in Rotterdam-Zuid op de Groene Hilledijk als vrijwilliger in een schoenenzaak gaan werken voor ruim 5 gulden per week. Na een half jaar ben ik verplaatst naar de Zwartjanstraat, een stuk dichterbij; ver-

volgens naar een zaak in Delft, even thuis en uiteindelijk 1954 in militaire dienst te Ossendrecht bij de Luchtdoelartillerie. Uiteindelijk ben ik in de Alexanderkazerne in Den Haag terechtgekomen met nachtpermissie. Maar dan moest je thuis wel heel vroeg je bed uit om op tijd weer op appèl te zijn', verzucht Van Oosterom. 'Daarna ben ik bij mijn moeder in de zaak blijven hangen. Tijdens het zwemmen in de Rotte heb ik Jo leren kennen. We zijn in 1959 getrouwd en achter de winkel gaan wonen, terwijl moeder verhuisde naar Dorpsstraat 159. Daar woonden twee gezusters die wat kookhulp nodig hadden. Een hele luxe dat we niet hoefden in te wonen zoals toen heel normaal was. De oudste twee kinderen, Gert en Harry, zijn daar geboren. In 1963 vervolgens naar de Kloosstraat en in 1967 naar de Wolfertstraat gegaan. Daar in Palenstein waren we het tweede gezin.

Jo en Jacques van Oosterom temidden van hun assortiment, 1993

Foto: J. van Oosterom

Het woonhuis is toen bij de winkel getrokken, de keuken werd een soort magazijn en kantoor.'

'De eerste jaren tot aan de bouw van het Stadshart was de Dorpsstraat hét winkelhart van Zoetermeer', vervolgt Jacques.' Het waren goede jaren. Met de komst van het Stadshart bleef de omzet toch redelijk op peil: velen die eerst naar Den Haag gingen om inkopen te doen, bleven voortaan in Zoetermeer. Ook uit de regio werden klanten getrokken en al die mensen kwamen deels dan ook in de Dorpsstraat en andere winkelcentra terecht. Toen de laatste fase van het Stadshart open ging hadden we op die dag een superomzet.'

Vrijheid en personeel met kwaliteit

'Zo'n winkel run je niet in je eentje,' vervolgt Van Oosterom. 'Mijn vrouw Jo werkte hard in de zaak. Dat gaf mij meer vrijheid om beurzen te bezoeken en als voorzitter van de promotiecommissie van de Dorpsstraat op zaterdag

activiteiten te organiseren. Voordat we die invoerden ben ik heel wat vlooiemarkten, braderieën en uitdagen langs geweest. En het is ook belangrijk om niet altijd binnen de vier muren van je winkel te zitten. Het is heel leuk om bij collega's te gaan kijken hoe zij hun zaak inrichten. Zelfs ben ik een keer naar Hoogeveen gereden om een kinderschoenenafdeling te bekijken.

Er stonden naast mijn vrouw uitstekende krachten in de winkel die nog echt gericht waren op het helpen van klanten: Hannie van Duijn en de gezusters Gina Stoutjesdijk-Rook en Atie Huurman-Rook. Dat waarden de mensen en dat merkten we ook in de reacties bij ons afscheid'.

Op de vraag hoe hij op al die jaren tussen de schoenen terugkijkt geeft Jacques van Oosterom aan dat het hem betreft dat de zaak niet is voortgezet onder een nieuwe eigenaar. Maar het geheel overziend heeft hij toch een zeer voldaan gevoel. 'We hebben blijkbaar al die jaren toch iets voor mensen betekend.'

Bronnen:

Gemeente-archief Zoetermeer, archief gemeente Zoetermeer 1811-1939 en Zoetermeer 1940-1961, alsmede gemeente Zegwaard 1813-1939.

Idem, fotocollectie.

Historisch Genootschap Oud Zoetermeer, bibliotheek, documentatie en fotocollectie.